

Verantwoording 2018
Stichting Nederlands Literatuurmuseum
en Literatuurarchief Den Haag

Inhoud**Pagina****Bestuursverslag****Bijlage I****Verkort financieel verslag**

1

Balans per 31 december 2018

1

Categoriale Exploitatierekening

2

Toelichting op de balans

3

Grondslagen voor de financiële verslaggeving

3

Algemeen

5

Activa

5

Passiva

6

Algemeen

6

Bestuursverslag 2018

Stichting Nederlands Literatuurmuseum en Literatuurarchief

Maart 2019

INHOUD

1. Inleiding	4
2. Het jaar in cijfers	6
3. ARCHIEF	6
3.1. Aanwinsten	7
3.2. Behoud en beheer	9
3.3. Digitalisering	10
3.4. Onderzoek en wetenschap	11
3.5. Bruiklenen	13
3.6. Publicaties	13
4. LITERATUURMUSEUM EN KINDERBOEKENMUSEUM	15
4.1. Tentoonstellingen	15
4.1.1. Vaste tentoonstellingen	15
4.1.2. Wisseltentoonstellingen	16
4.2. Literatuurmuseum.nl	19
4.2.1. Verhalen en artikelen	20
4.2.2. Crowdsourcing	22
4.3. Educatie	23
4.3.1. Educatie Kinderboekenmuseum	23
4.3.2. Educatie van het Literatuurmuseum	25
4.4. Evenementen	26
4.5. Marketing & communicatie	32
5. SAMENWERKING	36
6. DIVERSITEIT	39
7. ORGANISATIE	43
7.1. Raad van Toezicht	43
7.2. Personeel	45
8. FINANCIËN EN CULTUREEL ONDERNEMERSCHAP	49
8.1. Exploitatieresultaat	49
8.2. Financiële positie	49
8.3. Prestatieverantwoording	51
8.4. Ondernemerschap	52
8.5. Huisvesting	53
8.6. Prestatiedoelstellingen	54
9. SUBSIDIEAANVRAAG 2020 ERFGOEDWET	55

BIJLAGE I	56
-----------------	----

1. Inleiding

Voor het vierde jaar op rij trok het Literatuurmuseum/Kinderboekenmuseum een recordaantal bezoekers. Dit jaar bezochten in totaal 112.000 mensen het museum. Ook vorig jaar werd de magische grens van 100.000 bezoekers behaald.

De steeds stijgende bezoekersaantallen zijn in het bijzonder te danken aan het Kinderboekenmuseum, dat in het verslagjaar genomineerd werd voor de prestigieuze Children in Museums Award en dat van kinderen via Museumkids het rapportcijfer 8,8 kreeg. Het museum mocht in 2018 bovendien tweemaal koninklijk bezoek verwelkomen. Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Laurentien las in het museum voor tijdens het Nationale Voorleesontbijt en in oktober werd het museum vereerd met een privébezoek van Hare Keizerlijke Hoogheid Prinses Akishino van Japan. De populariteit van het Kinderboekenmuseum blijkt ook uit de succesvolle crowdfundingcampagne die het museum van 13 april t/m 21 mei hield ten behoeve van de te realiseren Kinderboekenambassade. Een donateurs gaf als motivatie: 'Dit is gewoonweg het leukste museum van Nederland! En nu komt er nog wat leuks bij, kan niet op.'

2018 was ook in andere opzichten een zeer succesvol jaar. Het museum participeerde in een aantal belangrijke leesbevorderingsprojecten, waaronder De Schoolschrijver en Lees met andersmans ogen van de Leescoalitie. Ook haakte het aan bij het succesvolle Haagse project Feest aan Zee, onder andere met de expositie *Een scheepskist vol verlangen* over J. Slauerhoff. Van deze dichter verscheen in 2018 een volledig herziene editie van zijn *Verzamelde gedichten*, aangevuld met meer dan 100 nieuwe gedichten. Deze editie kon slechts verschijnen dank zij Slauerhoffs literaire nalatenschap die het museum beheert. Ook zagen belangrijke biografieën als die over Greshoff, Lucebert en Kellendonk het licht, waarin gebruik gemaakt werd van de collectie van het museum. Er verschijnt vrijwel geen schrijversbiografie in Nederland zonder dat de collectie van het museum geraadpleegd wordt.

De collectie van het museum werd ook in 2018 weer uitgebreid met bijzondere aanwinsten. Het museum verwierf onder meer het illustratiearchief van Charlotte Dematons, het archief van de Toonder Studio's, de literaire nalatenschap van Hans Faverey en honderdjaar oude contracten van Louis Couperus. Ook werd de literaire nalatenschap van de in 2017 overleden Jaap Harten verworven. Harten vermaakte bovendien € 1 miljoen aan de Steunstichting van het museum.

Ondanks alle positieve berichten had de organisatie in 2018 ook een grote tegenslag te verwerken. Wetend dat het KB-complex binnen afzienbare tijd niet langer onderdak kan bieden aan het museum werd de afgelopen jaren uitgezien naar alternatieve huisvesting. Er was in het verslagjaar een prachtig

pand gevonden, maar ondanks het feit dat de sterren gunstig stonden, kwam het betreffende pand aan het Lange Voorhout 7 (het zogenaamde Bentinckhuis) uiteindelijk in handen van een belegger van kantoorpanden. De huisvestingkwestie zorgt al jaren voor onzekerheid, wat de bedrijfsvoering frustreert, met name op het gebied van investeringen in tentoonstellingen. Eind 2018 kreeg het museum evenwel de garantie dat het het KB-complex nog ten minste tot en met 2025 kan bewonen, waardoor besloten kon worden de komende jaren weer vol gas te geven op de huidige locatie. Zo staat voor eind 2019 een interactieve Annie M.G. Schmidt-tentoonstelling gepland en in 2020 een vernieuwing van de museale opstelling van het Literatuurmuseum, waarbij veel aandacht zal worden besteed aan young-adult literatuur.

Het succes dat het museum boekte met zijn eerste crowdfundingactie, de financiële steun van particulieren en van fondsen, de vele schenkingen van documenten door schrijvers en illustratoren of hun erven en het feit dat 119 vrijwilligers zich incidenteel en 25 zich structureel inzetten voor het museum onderstrepen het maatschappelijk draagvlak voor de taakstelling en activiteiten van het museum. Dat stemt dankbaar en voelt goed.

NB Stichting Nederlands Literatuurmuseum en Literatuurarchief wordt in dit verslag wisselend aangeduid met: 'NLL', 'het museum', 'Literatuurmuseum / Kinderboekenmuseum' en de 'organisatie'.

2. Het jaar in cijfers

	2018	2017
Eigen inkomstenpercentage	43,3%	38,8%
Collectie / Studiezaal		
Aanwinsten	185	130
Aanwinsten in meters uitgedrukt	140	118
Schenkers en bruikleengevers	157	115
Geraadpleegde collecties in studiezaal	1.366	1.067
Informatie over collectie verstrekt	99	103
Bezoek onderzoekers in studiezaal	765	754
Tentoonstellingen elders bruiklenen van museum	12	19
Literatuurmuseum / Kinderboekenmuseum		
Bezoekers	112.059	101.014
Waarvan scholieren	11.415	9.590
Bezoekers tentoonstellingen elders	1.846	2.879
Tentoonstellingen	19	17
Lezingen en evenementen	81	64
Bezoeken Literatuurmuseum.nl	176.243	149.831
Unieke bezoekers Literatuurmuseum.nl	120.617	102.456
Marketing Communicatie		
Promoties (excl. Facebookacties)	15	12
Persberichten verstuurd	40	34
Bezoeken Kinderboekenmuseum.nl	117.100	144.701
Unieke bezoekers Kinderboekenmuseum.nl	71.303	93.535
Social media accounts	43.005	37.342
Instagram	3.464	2.671
Facebook likes	33.298	28.987
Twitter volgers	6.243	5.684
Abonnees digitale nieuwsbrieven	12.818	12.748

3. ARCHIEF

Het archief van het Nederlands Literatuurmuseum en Literatuurarchief (NLL) herbergt meer dan 7.000 schrijvers en illustratoren, en omvat ruim 6,5 strekkende kilometer documenten en objecten, waaronder circa 2 miljoen brieven, 280.000 manuscripten, 70.000 foto's, 2.800 schrijversportretten en 65.000 kinderboekenillustraties. De collectie groeit jaarlijks aanzienlijk, in 2018 bedroeg de aanwas circa 140 strekkende meter.

3.1. Aanwinsten

Ondanks het ontbreken van een structureel aankoopbudget is het museum er ook in 2018 in geslaagd belangrijke schrijvers- en illustratorenarchieven te verwerven. Zo droeg Charlotte Dematons (1957) aan het begin van het verslagjaar haar originele illustraties, inclusief schetsen en voorstudies, over aan het museum. De in Frankrijk geboren illustratrice is bekend van klassiekers als *Nederland*, *De gele ballon* en *Grimm*. Haar werk wordt in diverse landen uitgegeven en is vele malen bekroond.

Ook verwierf het museum de literaire nalatenschap van Hans Faverey (1933-1990). Faverey geldt als een van de belangrijkste dichters van de tweede helft van de twintigste eeuw. Zijn oeuvre luidde een nieuwe richting in de poëzie in: na de uitbundige poëtische manifestaties van de Vijftigers, richtte hij alle aandacht op de scheppende kracht van de taal zelf en haar vermogen zich in zichzelf te keren. Met deze aanwinst heeft het museum een rijke bron voor poëzie-onderzoek van de twintigste eeuw in huis gekregen. De nalatenschap bestaat uit duizenden manuscripten en typoscripten van zijn gedichten. De dichter was gewend veel versies te schrijven (of vooral te typen), voordat hij een gedicht klaar vond voor publicatie. Naast talloze versies van zijn gepubliceerde poëzie zijn er ook veel onvoltooide gedichten in de nalatenschap, die een intrigerend inzicht geven in zijn werkwijze. Verder bevat de aanwinst foto's, verslagen van een reis naar Suriname, vele boeken met opdrachten van tijdgenoten en uitgebreide correspondenties met bevriende dichters, zoals Gerrit Kouwenaar, K. Schippers, Bernlef en Remco Campert. Bijzonder zijn de liefdesbrieven die Faverey en zijn echtgenote Lela Zečković uitwisselden. Zečković, die begin dit jaar overleed, had zelf in Nederland enige naam als dichter gemaakt en werd in kleine kring bewonderd. Ook haar nalatenschap maakt deel uit van de collectie.

Van het schrijversechtpaar Ed. Hoornik (1910-1970) en Mies Bouhuys (1927-2008) verwierf het museum belangwekkende documenten. Het beschikte reeds over de beide literaire nalatenschappen, maar onlangs kwamen bij een dochter van Hoornik mappen tevoorschijn waarvan het bestaan niet meer vermoed werd. Deze collectie, de kern van zijn literaire nalatenschap, werd na zijn dood geordend en

voorbeeldig beschreven door Bert Voeten. Toevalligerwijs dook in dezelfde periode bij een nicht van Bouhuys nog een aantal papieren en documenten op. Beide vondsten zijn inmiddels aan de collectie van het museum toegevoegd. Bladerend in het adresboekje van Hoornik dat tevoorschijn kwam uit de mappen van Mies Bouhuys, ontvouwt zich het web aan contacten die de journalist, dichter, redacteur, romancier, toneelschrijver, recensent onderhield. Hoewel zijn bekendheid bijna een halve eeuw na zijn dood bescheiden is te noemen, is de grote invloed die hij heeft gehad ontegenzeggelijk.

Een prachtige aanvulling op het archief van Marten Toonder (1912-2005), dat zich al in de collectie bevindt, was het archief van de Toonder Studio's, geschonken door Toonders kleindochter Milou. Hiermee verwierf het museum ruim 25.000 stripstroken van Toonders hoofdreeksen *Panda*, *Kappie* en *Koning Hollewijn*, zo'n 20.000 originele stripstroken van tientallen andere striptitels die door Toonder Studio's-medewerkers werden gemaakt, onder wie Thé Tjong Khing. Verder bevat de aanwinst onder meer vele opzetten, schetsen en losse illustraties, reclamemateriaal en correspondentie van Toonder. Bijzonder zijn de originele stripstroken van vroege strips als *Don Sombbrero*, die teruggaan tot 1939. Het bewaard gebleven archief werpt licht op de samenwerking tussen Toonder en de Toonder Studio's, ook nadat de kunstenaar in 1965 naar Ierland was verhuisd.

'We hebben verhalen nodig om onze liefdes recht te doen, om onze doden te eren, om alle mysteries te ontrafelen die ons verwarren,' aldus Renate Dorrestein (1954-2018). Ze debuteerde in 1983 met de roman *Buitenstaanders*, waarna zo'n 35 boeken volgden. Haar werk is in vijftien talen vertaald en genomineerd voor vele prijzen, waaronder de Libris Literatuur Prijs, AKO Literatuur Prijs en The International IMPAC Dublin Literary Award. Haar oeuvre werd bekroond met de Annie Romein-prijs en zij ontving de Jonge Gouden Uil voor *Verborgene gebreken*. In 1997 schreef Dorrestein het Boekenweekgeschenk *Want dit is mijn lichaam* en in 2008 het Boekenweekessay *Laat me niet alleen*. De populaire schrijfster overleed op 4 mei 2018 en liet haar literair archief na aan het museum.

Meer dan 35 jaar lang wisselden dichter en uitgever Theo Sontrop en tekenaar Peter Vos brieven en kaartjes uit. In 2018 kon het museum een flink aantal van die brieven aan zijn collectie toevoegen. Verder verwierf het museum in het verslagjaar onder veel meer de literaire nalatenschap van Jaap Harten, een collectie brieven van Godfried Bomans, diverse archivalia van J.M.A. Biesheuvel en Jef Last, dagboeknotities van Theo van Baaren, portretten van Menno ter Braak en Jacques van Hattum door Herman Gordijn, krijt- en potloodtekeningen door Carel Dinaux, aantekeningen van Rascha Peper, een cahier met het handschrift 'De ballade van de vleermuis' door Martien Beversluis, het redactiearchief van *Proloog* illustraties van Annemarie van Haeringen, Gitte Spee, Harmen van Straaten en Marije

Tolman en een handgeschreven notitie 'Den katholieken lezer heil!' van Gerard Reve. Het jaar 2018 werd afgesloten met een bijzondere schenking van Uitgeverij Nijgh & Van Ditmar, onder meer bestaande uit honderd jaar oude contracten van Louis Couperus en een correspondentie tussen Nescio en zijn uitgever. Een prachtige aanvulling op de Couperus- en Nescio-documenten waarover het Literatuurmuseum reeds beschikt.

Dit is slechts een kleine selectie uit een opnieuw rijk jaar. Een compleet overzicht van de aanwinsten is opgenomen in bijlage I.

3.2. Behoud en beheer

Een van de belangrijkste taken van het museum is het behoud en het beheer van het Nederlands literair erfgoed. Vanwege de aard van de collectie wordt slechts een zeer klein deel van de collectie museaal geëxposeerd. De enorme waarde van de collectie zit vooral in de beschikbaarstelling voor literair-historisch onderzoek, zowel wetenschappelijk als journalistiek. Dat betekent dat de collectie in hoge mate de functie heeft van een archief – en daarom een heel ander karakter heeft dan historische of kunstmusea. Waar de meeste musea probleemloos kunnen aangeven hoeveel objecten er geconserveerd zijn, aanvaard uit legaten of geschonken, is dat in het geval van het Literatuurmuseum niet zo eenvoudig te zeggen: het museum acquireert archieven, die soms duizenden brieven, handschriften of andersoortige documenten bevatten, en waarvan de waarde niet inherent is aan het object, maar vanwege de inhoud.

In maart 2018 verscheen de definitieve versie van het inspectierapport van de Erfgoedinspectie. De resultaten waren bemoedigend: het collectiebeheer is 'grotendeels op orde'. Tevens bracht de Erfgoedinspectie de stand van het collectiebeheer in kaart, met als resultaat de Monitor Erfgoedinspectie 2017/2018 (Collecties). De resultaten van deze Monitor bevestigden de conclusies uit het Inspectierapport. De collectiehulpverlening, de registratie, de zichtbaarheid: al deze factoren werden positief gewaardeerd. Wel werd vastgesteld dat er een achterstand is wat betreft de registratie, en ook dat het systeem wel enkele beperkingen kent. Verder was de opslag van meubilair een aandachtspunt. Het museum onderschrijft deze conclusies en is met de aanbevelingen aan de slag gegaan. Zo heeft het museum om de achterstand in het archiveren van nieuwe aanwinsten in te lopen in mei 2018 een medewerker aangenomen (0,6fte) die zich hier exclusief mee bezighoudt. Ook is de berging van de meubelen verbeterd, doordat in het verslagjaar een nieuw depot in gebruik is genomen.

De organisatie heeft zich eveneens ingespannen om meer structureel inzicht te krijgen in de klimaatcondities en plaagdiercontrole; met Koninklijke Bibliotheek (de hoofdbeheerder van het gebouw waarin het museum is gehuisvest) heeft overleg plaats gevonden over de klimaatcondities en een mogelijke verbetering in de rapportage daarvan. De depots zijn goed beschermd tegen brand en inbraak, en de beheersing van de temperatuur en luchtvochtigheid is zeer goed. Er is een calamiteitenplan geldend voor het gehele gebouw, vastgelegd in het Beveiligingsplan Gebouw Koninklijke Bibliotheek en het Bedrijfsnoodplan Gebouw Koninklijke Bibliotheek. In 2018 is een begin gemaakt met systematische calamiteitenoefeningen met het personeel van het museum zelf.

In het verslagjaar werden verder twee objecten in de collectie gerestaureerd: zo werd in 2018 een Ingelijste aquarel van J.G. Vogel (1828–1915) uit 1886 verworven, waar op de achterzijde van het karton van de lijst een handschrift van de dichter François HaverSchmidt (Piet Paaltjens) is geplakt. Dit handschrift is losgemaakt van het karton. Tevens werd een beschadigd houten reissecrétaire van Jacques Perk uit 1876 gerestaureerd.

3.3. Digitalisering

Begin 2018 werd het nieuwe Digitaliseringsplan afgerond, waarin de digitale voornemens uit het *Activiteitenplan* zijn geconcretiseerd, en waar nodig aangepast. Een belangrijk actiepoint in dit plan is de zoektocht en implementatie van een nieuw catalogiseer- en beheersysteem. De organisatie maakt nu gebruik van de GGC (Gemeenschappelijk Geautomatiseerde Catalogiseersysteem) van OCLC en de gemeenschappelijke brievencatalogus van o.a. de Koninklijke Bibliotheek. Maar de GGC zal binnen enkele jaren ophouden te bestaan. WorldCat – de opvolger vanuit OCLC – is niet geschikt bevonden, en daarom zijn in 2018 verschillende bedrijven benaderd die hun digitale mogelijkheden aan het museum hebben voorgelegd; het definitieve besluit voor een nieuw systeem wordt begin 2019 genomen. In de nieuwe catalogus zal het mogelijk zijn de informatie uit de aanwinstenregistratie daarin te integreren. Ook informatie over fysieke conditie, de huidige eigenaar en rechthebbenden zal in de registratie worden opgenomen. De kwaliteit van vastlegging zal daarmee ingrijpend verbeteren.

Dit zal echter een serieuze investering vragen. In 2019 zullen er kosten zijn voor zowel het oude, als het nieuwe catalogussysteem. Bovendien zal de omzetting van de gegevens een project op zichzelf zijn, waarvoor extra menskracht nodig zal zijn. De gegevens uit de catalogus worden met nieuwe metadata verrijkt; een project dat zeker een halfjaar werk gaat vergen (0,5fte). Deze investeringen zijn noodzakelijk, niet alleen om over een goed functionerende catalogus te beschikken, maar ook om de voortrekkersrol die het museum wil hebben, vorm te geven. Met een nieuw catalogussysteem nemen de

mogelijkheden toe om de collectie op een betere manier, en breder aan het publiek te presenteren, om zo via Linked Open Data de centrale functie van het Literatuurmuseum ook in de digitale praktijk vorm te geven. Het museum kan dan zijn rol als content-provider en als initiator pakken bij grote nationale en internationale letterkundige projecten. De migratie naar het nieuwe systeem zal in de tweede helft van 2019 haar beslag krijgen.

Om dat nieuwe systeem optimaal te kunnen integreren met de collectie, is het van belang dat belangrijke deelcollecties gedigitaliseerd worden en daarmee is, via een nieuw Metamorfoze-project dat in 2018 werd toegekend, een belangrijk begin gemaakt. Bij de keuze van het te digitaliseren materiaal is de leidraad geweest te kiezen voor gemarginaliseerde literatuur, met name van vrouwen. Er is onderzoek gaande vanuit het Huygens-instituut dat vragen stelt over canonisering en gender, en dat onderzoek maakt gebruik van het materiaal dat nu digitaal toegankelijk wordt gemaakt.

Het museum is in 2018 ook een tweede digitaliseringsproject gestart. Dit betreft materiaal dat in het verleden op microfiches is gezet. Het gaat om archieven van onder anderen Gerrit Achterberg, J.C. Bloem, Jan Campert, Louis Couperus, Multatuli, Marcellus Emants, J. van Oudshoorn, Herman Gorter, Willem Kloos, J.H. Leopold., Hendrik Marsman, Martinus Nijhoff, A. Roland Holst, H. Roland Holst-van der Schalk, J. Slauerhoff, S. Vestdijk en vele anderen. Als dit materiaal in de tweede helft van 2019 digitaal beschikbaar is, zal dit een grote impuls geven aan wetenschappelijk onderwijs en onderzoek. In 2018 zijn totaal circa 10.000 documenten en enkele duizenden foto's gedigitaliseerd.

3.4. Onderzoek en wetenschap

'Over vrienden moet je geen biografie willen schrijven', aldus Maria Vlaar. Ze was 7 november te gast bij het tv-programma *Tijd voor Max* om over haar biografie van Joost Zwagerman te praten. Ook haar onderzoek in het museum kwam aan bod. Vlaar zette uiteen dat ze, toen ze door De Arbeiderspers werd gevraagd, lang heeft moeten nadenken of ze de biografie wel wilde schrijven. Ze bezocht het Literatuurmuseum om een dag Zwagermans archief in te duiken, vooral om te kijken hoe ze zich zou voelen na zo'n dag. 'En ik kwam er helemaal blij uit'. De biografie was in 2018 dan ook met regelmaat te vinden op de studiezaal van het museum waar ze zich verdiepte in het leven van Zwagerman, verpakt in zo'n 43 dozen. Naar verwachting zal de biografie in 2020 verschijnen.

Jet Steinz doet sinds 2018 onderzoek in de studiezaal om bijzondere brieven te achterhalen, waarover zij in *de Volkskrant* gaat publiceren en uiteindelijk voor Podium een boek samenstelt. In 2018 werd in de studiezaal, naast overig literair-historisch onderzoek dat daar werd verricht, de collectie verder

geraadpleegd ten behoeve van biografieën en studies over onder anderen Willem Brakman, Lodewijk van Deyssel, F. Harmsen van Beek, Lucebert en J. Slauerhoff.

In 2018 verschenen 50 publicaties waarin gebruik gemaakt is van de collectie van het museum. Hiertoe behoorden onder andere:

- H.C. ten Berge, *Een spreekwoord voor Harriët* (Essays, dagboekbladen, veldnotities)
- Lucien Custers, *Alleen in wervelende wereld : het leven van Johan Andreas dèr Mouw*
- Jaap Goedegebuure, *Kellendonk een biografie*
- Wim Hazeu, *Lucebert: biografie*
- Aukje Holtrop, *Henriëtte van Eyk: vrouw tussen vier mannen*
- Marita Mathijssen, *Jacob van Lennep: een bezielde schavuit*
- Maaïke Meijer, *Hemelse mevrouw Frederike: biografie van F. Harmsen van Beek (1927-2009)*
- Annemiek Recourt, *Moralist van de ontrouw: Jan Greshoff, 1888-1971*
- J. Slauerhoff, *Verzamelde gedichten* (Bezorgd door Hein Aalders en Menno Voskuil)
- Janneke van der Veer, *'Onrustig is ons hart': leven en schrijverschap van Diet Kramer*

Behalve de vele artikelen en boeken die op basis van de collectie zijn geschreven, zijn in 2018 ook de banden aangehaald tussen verschillende universiteiten en het Literatuurmuseum. De organisatie stelt in zijn *Activiteitenplan 2017-2020* wetenschappelijke samenwerkingsprojecten op te willen zetten.

Inmiddels is er een structurele plek gecreëerd voor een junior onderzoeker, waarbij de student zowel werkervaring opdoet als een bijdrage levert aan inhoudelijk onderzoek. De onderzoeksstage werd in 2018 ingevuld door de UvA. Ook werd in samenspraak met universiteiten een vier uur durend introductieprogramma voor eerstejaars studenten ontwikkeld, met name om ze te wijzen op de toegevoegde waarde die het archief kan bieden voor hun studie.

Verder is er met Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (KNAW) een promotietraject, 'Track Changes' opgezet dat veel informatie zal opleveren over omgang met digital born materiaal. In een ander Huygens-onderzoek dat in 2018 startte, staat canonisering centraal, waarbij aandacht is voor gemarginaliseerde literatuur uit het Nederlandse modernisme. Ook is er in 2018 met Universiteit Leiden een begin gemaakt met een gezamenlijk onderzoeksproject rondom schrijversportretten en werden er in het verslagjaar eerste plannen gesmeed voor een groot onderzoeksproject in 2020 op te zetten rondom schrijversdagboeken uit WOII.

3.5. Bruiklenen

Ook in 2018 voerde het museum een ruimhartig **depotbeleid**: collecties die langdurig onderzoek vergen, werden op verzoek tijdelijk ondergebracht onder andere bij universiteitsbibliotheken om de reistijd voor onderzoekers tot een minimum te beperken.

Het museum stelde documenten, foto's e.d. ter beschikking aan redacties van kranten, websites en tv-programma's. Zo toonde *Pauw* enkele foto's uit de collectie Joost Zwagerman en ook Coen Verbraak maakte gebruik van deze collectie voor zijn documentaire *Voor alles bang geweest* die op Zwagermans 55^e geboortedag door BNNVARA werd uitgezonden. Het NLL gaf ook delen van zijn collectie in bruikleen ten behoeve van **tentoonstellingen elders**, onder andere aan Teylers Museum in Haarlem voor de tentoonstelling *Sieb Posthuma – Werk en Space Expo* in Noordwijk voor de expositie *Comics in Space*. Deze laatstgenoemde expositie geeft een overzicht van striptekenaars, onder wie Marten Toonder, die hun helden avonturen lieten beleven in de wereld van de ruimtevaart en science fiction. Ook voor de expositie *Hugo Claus. Con amore* werd geput uit de collectie van het museum. Deze tentoonstelling, die eerst in Bozar te Brussel en daarna in de Kunsthal Rotterdam te zien was, toonde Claus in al zijn facetten: dichter, schrijver, schilder, theatermaker, filmregisseur, sociaal bewogen kunstenaar en 'listig spelletjesspeler'. De tentoonstelling werd samengesteld door filmmaker, auteur en bewonderaar Marc Didden – 'niet óver Claus, maar vóór Claus' - en schetste een eigenzinnig en zeer persoonlijk portret. Ten behoeve van de tentoonstelling *Warm, Rood, Nat & Lief - Het bloed van Leo Vroman* gaf het museum Vromans kampdagboek aan het Natuurhistorisch Museum in Rotterdam in bruikleen.

3.6. Publicaties

In het verslagjaar zagen **6 publicaties van het museum** het licht. Van het literair-historisch tijdschrift *Zacht Lawijd*, dat gerealiseerd wordt in samenwerking met het Letterenhuis in Antwerpen, verschenen vier afleveringen. Het eerste nummer van 2018, *Omtrent Hugo Claus*, was geheel gewijd aan de in 2008 overleden Vlaamse grootmeester. Het artikel 'Literaire frequenties' zette uiteen hoe de Vlaamse radio-omroep auteurs warm maakte voor het hoorspel en 'Propagandapoëzie' gaf een reconstructie van twee onbekende gedichten van Paul van Ostaïen en Gaston Burssens. Verder besteedde ZL in 2018 onder meer aandacht aan Hendrik Conscience, E. du Perron, Valentijn van Uytvanck en Joost Zwagerman.

Er verscheen 1 editie van *Goede Papieren*. Dit relatiemagazine van het museum bevatte bijdragen over o.a. Jan Arends, F. Bordewijk, Mary Dorna, Rutger Kopland, Theun de Vries en de schrijvershut van Frederik van Eeden. Ook gaf de organisatie een Jaarverslag uit; een publicatie waarover Rob Pijpers twitterde: 'Het jaarverslag van het Letterkundig Museum, pardon, Stichting Nederlands

Literatuurmuseum en Literatuurarchief is vermoedelijk het enige Jaarverslag in Nederland dat je met onverholen plezier leest. Men verdient spoorlags fraaiere behuizing en vertienvoudiging van het budget!

4. LITERATUURMUSEUM EN KINDERBOEKENMUSEUM

In zijn *Activiteitenplan 2017-2020* geeft de organisatie aan zich voor het fysieke, museale deel vooral te richten op het Kinderboekenmuseum, terwijl de volwassen literatuurlijefhebbers met name online bediend worden via Literatuurmuseum.nl.

4.1. Tentoonstellingen

Net als in 2017 trokken het Literatuurmuseum en het Kinderboekenmuseum in 2018 ruim 100.000 bezoekers. In 2018 zelfs meer dan 112.000, meer dan tweemaal de prestatiedoelstelling die met het ministerie van OCW was overeengekomen. Vooral families, maar ook veel scholen weten de beide musea steeds beter te vinden.

	2018	2017
Bezoekers in het museum	112.059	101.014
Scholieren	11.415	9.590
Bezoekers tentoonstellingen elders	1.846	2.879

4.1.1. Vaste tentoonstellingen

Het Literatuurmuseum biedt drie vaste tentoonstellingen. *Het Pantheon. 100 schrijvers - 1000 jaar* literatuur is een ode aan schrijvers die het literaire landschap van de Lage Landen hebben bepaald. De tentoonstelling geeft een inkijkje in het schrijfproces, en laat de maatschappelijke relevantie van literatuur zien. In de *Nationale Schrijversgalerij* staat de bezoeker oog in oog met 500 geschilderde en gebeeldhouwde portretten van Nederlandse schrijvers en dichters van toen en nu. Van Kader Abdolah tot Joost Zwagerman. De stijlen van de portretten zijn zeer divers, evenals de schrijvers en de kunstenaars. Beroemde en minder bekende namen passeren de revue in een kleurrijk spektakel. Verrassend is de extravagante, expressieve en vooral ook enorme wandschildering van dichter en kunstenaar Lucebert die de foyer van het museum siert. Wat de schildering extra bijzonder maakt, is het feit dat het kunstwerk een kleine bloemlezing van de Nederlandse poëzie bevat. De Keizer van de Vijftigers verwerkte namelijk in zijn kunstwerk vele citaten uit de Nederlandse literatuur.

Het Kinderboekenmuseum biedt ook drie vaste tentoonstellingen. Op de begane grond is de tentoonstelling *Papiria* te vinden. Gewapend met een zogenaamde Slurper en hun fantasie gaan

kinderen (7+) op een spannende ontdekkingstocht door dit literaire lullekkerland. Ze krijgen als opdracht Inktvraat te verslaan, die alles wat geschreven en getekend is opvreet. Spelenderwijs leren ze over schrijvers, illustratoren en personages als Dolfje Weerwolfje, Minoes en Pippi Langkous. Ze spelen inspirerende, interactieve spellen en maken de held van hun eigen verhaal. In het naastgelegen Verhalenlab kunnen kinderen aansluitend een eigen verhaal, gedicht of strip maken. In *Papiria* draait het niet alleen om jeugdliteratuur, het is in 2018 zelf ook jeugdliteratuur geworden. Rindert Kromhout bundelde in het verslagjaar de avonturen van Erge Ellie en Nare Nellie en in een van die verhalen spelen het Kinderboekenmuseum én *Papiria* een belangrijke rol. Kromhout bezocht in het verslagjaar de tentoonstelling om er zeker van te zijn dat zijn verhaal accuraat is.

Op de tweede etage heeft het NLL een verdieping gecreëerd met een aanbod voor de jongste doelgroep (0-6 jaar). In de tentoonstelling *ABC met de dieren mee* ontmoeten kinderen al klimmend, klauterend en spelend de leukste kinderboekenbeesten, zoals Rupsje Nooitgenoeg, Nijntje, Dikkie Dik en Kleine Ijsbeer. Tegelijkertijd ontdekken ze letters, klanken en het plezier van (voor)lezen. In *Ik ben Kikker* leren kinderen over grote emoties als liefde, verdriet en vriendschap aan de hand van de verhalen van Max Velthuis. Kinderen kruipen in de huid van Kikker en beleven allerlei avonturen.

4.1.2. Wisseltentoonstellingen

Een van de pijlers in het *Activiteitenplan 2017-2020* is het Kinderboekenmuseum aan vloeroppervlakte te laten toenemen en de programmering uit te bouwen, waarbij kinderen van alle leeftijden en in iedere ontwikkelingsfase aantrekkelijke, kwalitatief hoogstaande exposities wordt geboden. De huisvestingsproblematiek waar het NLL nu al enige jaren mee heeft te kampen, zette een rem op deze strategie. Grote investeringen voor met name de kostbare kindertentoonstellingen waren in dit licht onverantwoord. Dat de bezoekers van het museum desalniettemin alleen maar zijn toegenomen, komt doordat het museum heeft gekozen voor tijdelijke tentoonstellingen die zonder al te grote financiële implicaties, toch grote impact hebben.

Een goed voorbeeld hiervan is de Kinderboekenambassade, die op zondag 10 juni geopend werd door de Haagse burgemeester Pauline Krikke en Kinderdirecteur Sarah van Pruissen (12), in aanwezigheid van Kinderboekenambassadeurs Hans & Monique Hagen en van diverse collega-ambassadeurs, onder wie die van El Salvador, Israël, Oekraïne en de Filipijnen. In de Kinderboekenambassade kan iedereen ambassadeur worden van zijn lievelingsboek door in een kort filmpje te vertellen waarom dat ene boek zo bijzonder is. De ruimte is magisch, met een barokke vormgeving, vol subtiele verwijzingen naar echte ambassades én knipogen naar de wereld van het kinderboek. Zo hangen centraal in de ruimte twee

manshoge staatsieportretten van het koningspaar van het Nederlandse kinderboek: Paul Biegel en Annie M.G. Schmidt. Van plafond tot aan de grond zijn in een viertal fraaie boekenkasten circa 1.500 boeken te vinden - variërend van klassiekers tot recente uitgaven. De tentoonstelling zet aan tot vertellen over boeken en levert zo een bijdrage aan leesplezier, -verdieping en -motivatie. Kinderen leren een persoonlijke, onderbouwde mening over boeken te vormen en ook om deze onder woorden te brengen. Op speelse wijze wordt de literaire bagage van de bezoekers vergroot. Pauline Krikke toonde zich tijdens de opening zeer enthousiast over het initiatief en ook andere bezoekers zijn positief over de komst van de ambassade: 'Een ambassade voor kinderboeken helpt kinderen, hoop ik, een grote diversiteit aan kinderboeken ontdekken!', 'De Kinderboekenambassade is een geweldig idee om de kinderen zelf reclame te laten maken voor lezen en leesplezier.' En: 'Er kan niet genoeg gedaan worden om het kinderboek onder de aandacht te brengen, een mooi initiatief!' De Kinderboekenambassade is een initiatief van het museum in samenwerking met Kinderboekenambassadeurs Hans & Monique Hagen en Stichting Lezen. Gezien het toenemend aantal expats en buitenlandse toeristen die het museum bezoeken, is de tentoonstelling tweetalig.

Ook dankzij de illustratietentoonstellingen *In beeld* weet het museum met beperkte middelen hoogwaardige exposities te realiseren. Het museum toont hierbij uitsluitend werk uit eigen collectie, waardoor de organisatie, aansluitend bij de titel van het *Activiteitenplan 2017 - 2020: Twee musea, een verhaal*, een stap maakt in het samentrekken van het Kinderboekenmuseum en Literatuurmuseum.

Op 18 januari 2018 werd de illustratietentoonstelling *Ingrid & Dieter Schubert – In beeld* (die te zien was t/m zondag 7 januari) opgevolgd door *Charlotte Dematons – In beeld*. Aanleiding was de schenking van Dematons van haar archief aan het NLL. De tentoonstelling nam de bezoeker mee in Dematons wereld aan de hand van circa 100 originele illustraties uit onder meer *De gele ballon*, *De tuinen van Dorr* en *Alleen op de wereld*. Duidelijk werd dat de illustrator met haar penselen hele verhalen op papier tovert. Haar tekeningen zijn realistisch, dromerig, sprookjesachtig en vol detail. *Charlotte Dematons – In beeld* werd begeleid door een vitrinetentoonstelling gewijd aan de bestseller *Nederland*. In dit tekstloze boek voert ze de lezer langs duinen, rivieren, molens en steden. Langs de belangrijkste feiten uit onze geschiedenis, de meest opmerkelijke feesten, de bekende kinderliedjes en kinderboekfiguren en vooral langs de Nederlanders zelf.

Op de ode aan Dematons volgde *Thé Tjong-Khing – In beeld*, gewijd aan de meester-illustrator die in 2018 85 jaar werd. De tentoonstelling toonde in circa 200 illustraties enkele hoogtepunten uit zijn zeer rijke oeuvre. Te zien waren onder meer illustraties die hij maakte voor *Wiele wiele stap* van Miep

Diekmann, *Kleine Sofie en Lange Wapper* van Els Pelsgrom, beide bekroond met een Gouden Penseel, en het woordeloze *Waar is de taart?* Ook Thé's persoonlijke favorieten - de sprookjes en Griekse mythen - ontbraken niet. De tentoonstelling maakte eens en te meer duidelijk hoe Thé zich steeds opnieuw uitvindt in een carrière die na een halve eeuw nog steeds hoogtepunten oplevert. Ook deze expositie van het Kinderboekenmuseum werd als het ware verlengd met een vitrinetentoonstelling van het Literatuurmuseum. Niet alleen ter gelegenheid van Thé's 85ste verjaardag maar ook het 20-jarige jubileum van Vos en Haas toonde het museum hier uit zijn collectie enkele originele illustraties van het bekende duo uit de boeken van Thé en Sylvia Vanden Heede. Bovendien wijdde het Literatuurmuseum aanvullend ook een van zijn online exposities aan Thé (zie ook 4.2.1).

Hoewel het NLL zich conform het *Activiteitenplan 2017-2020* met zijn wisselexposities voornamelijk richt op het Kinderboekenmuseum, biedt het museum ook nieuwe tentoonstellingen voor de volwassen bezoeker. Aanhakend bij Feest aan Zee, de Haagse campagne ter ere van 200 jaar Badplaats Scheveningen, opende het Literatuurmuseum in mei 2018 een expositie over J. Slauerhoff, een van Nederlands grootste romantische dichters. Als scheepsarts bevoer hij de wereldzeeën en het grootste deel van zijn oeuvre ontstond dan ook terwijl hij onderweg was. De aantrekkingskracht van de zee en het onvervulbare verlangen zijn in zijn werk altijd sterk aanwezig. De zee was een plek om naar toe te vluchten, weg van de benauwende maatschappij. Op zee had zijn verlangen naar eeuwigheid, schoonheid en liefde vrij spel. Toen Slauerhoff in oktober 1936 na een veelbewogen leven op 38-jarige leeftijd overleed, bleek er zich in zijn nalatenschap een scheepskist (in werkelijkheid zelfs twee) te bevinden die later onder liefhebbers van zijn werk een mythische status zou verwerven. Het museum toont in de expositie *Een scheepskist vol verlangen* schatten uit deze kist. De kist die hij stevast meenam op zijn reizen en waarin hij al zijn aantekeningen bewaarde, zijn (liefdes)brieven en tal van snuisterijen die hij meenam uit verre, vreemde landen.

Naast de tentoonstellingen over Nederland van Charlotte Dematons en 20 jaar Vos en Haas van Thé Tjong-Khing, wijdde het Literatuurmuseum in 2018 ook enkele andere kortlopende vitrinetentoonstellingen gewijd aan de literaire actualiteit. Eind 2017 verwierf het museum het illustratiearchief van Margriet Heymans. Hoogtepunten daaruit waren in 2018 te zien in een kleine tentoonstelling over de illustrator die tweemaal een Gouden Penseel won en die zich ook als schrijfster niet onbetuigd liet. Het werk van Heymans kenmerkt zich door humor en fantasie, maar ook door een enigszins onheilspellende sfeer. Ze vangt emoties in woorden en beelden, en creëert daarmee een eigen betoverende wereld, die onmiskenbaar de hare is, ondanks de reminiscenties aan de middeleeuwse naïeve tekenkunst.

Meer dan 35 jaar lang wisselden dichter en uitgever Theo Sontrop en tekenaar Peter Vos brieven en kaartjes uit. In 2018 verwierf het museum een flink aantal van die brieven en exposeerde een selectie uit deze aanwinst. Het was een voorrecht post te ontvangen van Peter Vos, want de brieven die hij schreef, illustreerde hij vaak tot ware kunstwerken. Met regelmaat zijn de brieven verfraaid met de voor Vos zo typerende vogeltjes, en zelfs enveloppen zagen er maar zelden gewoon uit. In de kleine tentoonstelling waren diverse specimen hiervan te zien. Zoals het vroegst bewaarde getekende briefje van Vos aan 'Den Heer TH. SONTROP PRIVÉ. Ook werden diverse portretten getoond die Vos van Sontrop maakte.

'Een nieuwe lente en een nieuw geluid.' Voor velen is Herman Gorter een van de belangrijkste Tachtigers, de dichter van het beroemde gedicht *Mei*. Gorter was echter ook een bevlogen communist. Naast geëngageerde gedichten schreef hij vele pamfletten over onder meer Lenin en het marxisme en was hij onder meer de vertaler van het *Communistisch manifest* van Karl Marx en Friedrich Engels. Voor hem was de Russische revolutie als het uitkomen van een droom. Oktober 2018, honderd jaar na de vergissing van Troelstra, die zich liet inspireren door de Russische Revolutie, werd de dichter in de schijnwerpers gezet in een speciale bijeenkomst en wijdde *De Gids* een special aan hem. Aanleiding voor het museum topstukken te tonen uit de collectie van de dichter, theoreticus, sportman, begenadigd spreker én vrouwenliefhebber. De kleine expositie liet de verschillende aspecten van de dichter zien. Van zijn romantische sonnetten tot de open brief die hij op 23 december 1917 aan Lenin schreef, en van een van de drie cahiers waarin Gorter *Mei* optekende tot de medaille die hij met tennissen won. Ontroerend was het lokje babyhaar van de man die later het marxisme propageerde en het socialisme bezong.

Verder werden ook in 2018 foto's, handschriften en voorwerpen gepresenteerd waarover op het online literair platform Literatuurmuseum.nl geschreven werd. Te zien was onder meer de helm van Jan Hanlo, een illustratie van Sieb Posthuma, een sabel van M. Nijhoff, brieven van Willem Elsschot aan Menno ter Braak, een tekendagboek van Babs van Wely, liefdesbrieven van Lucebert en het handschrift van *De avonden* van Gerard Reve, waarover Mohammed Benzakour schreef: 'Ik kan ernaar kijken. Ik kan het aanraken. Ik kan het ruiken. Ik kan het niet geloven.'

4.2. Literatuurmuseum.nl

Om zijn indrukwekkende collectie op een inspirerende en prikkelende manier zichtbaar te maken voor een breed publiek, lanceerde het museum in februari 2016 Literatuurmuseum.nl. Onder het motto 'Kom

dwalen tussen schrijvers en verhalen' en aan de hand van documenten en objecten uit de museumcollectie kunnen literatuurliefhebbers en het onderwijs zich hier verdiepen in grote en kleine verhalen over de Nederlandse literatuur. In het *Activiteitenplan 2017-2020* schrijft het museum het publiek gezicht van het archief deze beleidsperiode te willen vergroten door het verder uitbouwen van Literatuurmuseum.nl.

Vanaf het eerste begin is het online platform een succes gebleken: het is jubelend besproken in de media, en wordt – gezien de reacties op social media – in de armen gesloten door literatuurliefhebbers. Het heeft zich de afgelopen jaren ontwikkeld tot een community over literatuur en literair erfgoed, en is geen statische verzameling van afzonderlijke verhalen, maar een organisch en steeds groeiend online museum. Sinds de lancering weet de site vele bezoekers te trekken, zo ook in 2018. In totaal konden in het verslagjaar 176.243 bezoeken (door 120.617 unieke bezoekers) worden genoteerd, een stijging van 17 % ten opzichte van vorig jaar. Door zijn collectie digitaal te presenteren, is deze altijd en overal toegankelijk.

4.2.1. Verhalen en artikelen

De basis van Literatuurmuseum.nl wordt gevormd door een rijkdom aan verhalen; **digitale tentoonstellingen** waarbij de collectie op verrassende wijze in een brede maatschappelijke en culturele context wordt geplaatst. De documenten zijn niet langer beschreven vellen papier, maar vertellen een verhaal. Niet alleen over een individuele schrijver, maar ook over onze cultuurgeschiedenis en maatschappij.

In het verslagjaar werd Literatuurmuseum.nl uitgebreid met **4 nieuwe online tentoonstellingen** (verhalen). *Anna Blamans Eenzaam avontuur. Vies geval of meesterwerk?* vertelt het verhaal van de controversiële roman *Eenzaam avontuur* van Anna Blaman (1905-1960). Een van de eerste Nederlandse boeken waarin de lesbische liefde en erotiek op zinnelijke wijze beschreven zijn. Het boek werd bij verschijning begroet met typeringen als miserabel, buitenissig, vies maar ook gevoelig, scherpzinnig, oprecht, en werd zelfs inzet van een schertsproces, een boekentribunaal, waarin Blaman onder meer beschuldigd werd van 'psychologische onsamenhangendheid en imbeciliteit'.

Ook controversieel was de roman *Mystiek lichaam* die na ruim dertig jaar de gemoederen nog altijd bezighoudt. Het is een roman vol cultuurkritiek, die tevens sporen laat zien van Frans Kellendonk (1951-1990) gevecht met ziekte en dood. In het verhaal *Frans Kellendonk. Heilige haast* wordt de roman aan de hand van het handschrift dat zich in de collectie van het museum bevindt op verrassende wijze in

een maatschappelijke context geplaatst. Vele thema's uit zijn werk - religie, familie, homoseksualiteit en de dood – komen in deze online expositie aan bod.

Op 4 augustus 2018 werd Thé Tjong-Khing 85 jaar. Ter gelegenheid van deze mijlpaal lanceerde het museum een grote en rijkelijk geïllustreerde online tentoonstelling over de meester-illustrator, waarbij vrijwel alle facetten van zijn kunstenaarschap aan bod komen. In het NLL worden zijn duizenden schetsen, voorstudies en tekeningen bewaard; zij vormden het uitgangspunt voor *Thé Tjong-Khing. Van striptekenaar tot sprookjesschilder*, dat een inzicht geeft in Thé's veelzijdigheid en productiviteit.

In december 2018 presenteerde Literatuurmuseum.nl zijn 25e online tentoonstelling: *Alles gaat verloren en alles blijft bewaard*, over Bernlef (ps. van Hendrik Jan Marsman 1937-2012). Voor het grote publiek is hij vooral de auteur van *Hersenschimmen*. Verval, fysieke en psychische achteruitgang fascineerden de schrijver, dichter en essayist. Verdwijningen, witte plekken, gaten, ruïnes, een tanend geheugen – het zijn belangrijke elementen in zijn proza, poëzie en essays. Centraal staat dan ook het thema verdwijnen. Dit wordt onder meer uitgelicht aan de hand van drie verongelukte Zweedse ballonvaarders, de stichter van een uitgebrand amusementspark op Coney Island en de Amerikaanse tenorsaxofonist Warne Marsh.

In 2018 werd tevens gewerkt aan een online expositie over Nicolaas Beets (1814-1903). Negentiende-eeuw-specialist Ton van Kalmthout, verbonden aan Huygens ING, toont in woord en beeld aan dat Beets zoveel meer is dan de schrijver van de iconische *Camera obscura*. Dat hij naast dichter, predikant, hoogleraar, in feite ook een BN-er *avant la lettre* was. Het verhaal werd begin 2019 gelanceerd.

Naast de digitale tentoonstellingen publiceerde Literatuurmuseum.nl in het verslagjaar ook 67 artikelen, geschreven door hedendaagse schrijvers als Mohammed Benzakour, Alma Mathijssen en Christiaan Weijs. Gefascineerd door archiefstukken wierpen zij ook in 2018 een persoonlijke licht op een verrassend document of voorwerp uit de collectie. Het meest gelezen artikel van 2018 was 'Moordenaar met een maar' van Yannick Dangre, over de 'moord' van Hein Boeken (1861-1933) op zijn vrouw. Boeken werd in 1916 vrijgesproken, omdat de rechter oordeelde dat zijn daad hem 'niet kan worden toegerekend'. Was hij desondanks toch een 'wurger' en een 'geile viespeuk', zoals hij vele jaren later werd neergezet door Boudewijn Büch? Dangre boog zich als een ware detective over deze cold case. Dit verhaal werd in totaal 4.175 maal gelezen. In 2017 was het best gelezen artikel 'Het Boekenbal: sneu en lachwekkend' door Christiaan Weijs (6.923 maal) en in 2016 was dit 'Opdat het niet vergeten wordt' door Thomas Heerma van Voss, dit artikel werd 2.859 keer lezen.

Top 5 meest gelezen artikelen 2018

1. *Moordenaar met een maar - Yannick Dangre*
2. *En eindeloos ruist de regen langs de ruiten - Peter de Bruijn*
3. *Heb ik je werkelijk Gerard genoemd - Alma Mathijssen*
4. *Antiheid - Yannick Dangre*
5. *Dansen om het drama - Philip Huff*

De populairste online tentoonstelling van 2018 was *Anna Blamans Eenzaam avontuur. Vies geval of meesterwerk?* Die werd 12.288 keer virtueel bezocht. In 2017 werd *Leo Vroman. Dichter, tekenaar, bioloog, eigenzinnig, geestig* het meest bezocht, in totaal 8.321 maal. Google-analytics resultaten tonen aan dat het platform een **mondiaal bereik** heeft. Van Alaska tot Nieuw-Zeeland; het online platform wordt bijna overal ter wereld bezocht, waarbij 83 % van de bezoeken uit Nederland, 6,7 % uit België en 4,1 % uit de Verenigde staten. Opvallend is ook de leeftijdsspreiding. Waar het NLL met het museale deel voor volwassenen vooral 55+ers trekt, weet de site ook relatief veel jongeren te bereiken (zo is 10,7 % van de bezoekerstussen de 18 en 24 jaar, het aantal 65-plussers dat de site bezoekt is 19,5%) . De meeste bezoekers, 45,9%, weten de site te vinden door organische zoekacties en 27,2 % wordt via social media naar de site getrokken. 23,5 % van het bezoek weet direct de site te vinden. 47,6% van de bezoeken kwam via desktops, 38.1 % via mobiele telefoons en de rest via tablets. Niet alleen kwantitatief ging het bezoek afgelopen verslagjaar omhoog, maar ook kwalitatief. Verbleef men in 2017 in totaal 1,48 minuten op de site, in 2018 was dit gemiddeld 2,04 minuten.

4.2.2. Crowdsourcing

‘Litteratuur is geen laxermiddel noch een luiermant’, zo noteerde journalist, criticus en dichter J. Greshoff (1888-1971) in een van zijn dagboeken. Met het idee het publiek ook bij zijn collectie en de ontsluiting van literair erfgoed te betrekken, startte het NLL samen met de succesvolle crowdsourcing-site *VeleHanden.nl* in 2017 het project *Schrijversdagboeken*. Vrijwilligers werd gevraagd vanuit huis – of elders - de boeiende egodocumenten van auteurs te ontcijferen. Nadat in 2017 begonnen was met de dagboeken van de excentrieke schrijver Lodewijk van Deyssel (1864-1952), waren in 2018 naast die van Greshoff ook die van schrijver, journalist en Couperus-biograaf Henri van Booven (1877-1964) aan de beurt. Bij elkaar gaat het bij dit crowdsourcing-project om ruim 21.000 gescande pagina’s die stuk voor stuk ontcijferd, overgetikt en ingevoerd worden, zodat ze toegankelijk worden gemaakt. Niet alleen als mooie plaatjes, maar als goed doorzoekbare documenten die niet slechts een licht werpen op het leven en werk van een schrijver, maar ook een tijdsbeeld schetsen. Inmiddels is ca. 70% getranscribeerd en

vele vrijwilligers, waaronder 87 zeer actieve, hebben met grote inzet en betrokkenheid bijgedragen aan het werk voor het Literatuurmuseum.

4.3. Educatie

Op dinsdag 20 november verwelkomde het Literatuurmuseum/Kinderboekenmuseum zijn 100.000ste bezoeker. Wie van de leerlingen van de Shri Vishnu-school uit de Haagse Schilderswijk precies de gelukkige was, was onduidelijk, maar dat mocht de pret niet drukken. Het NLL is van mening is dat iedereen, recht heeft op mooie verhalen, met name kinderen. Dankzij de vele schoolklassen die het museum ontvangt, brengt de organisatie heel veel kinderen in aanraking met verhalen en de kracht van verbeelding. Het museum is daar trots op en beschouwt dit als een belangrijke taak. Het staat voor leesbevordering en het op speelse wijze stimuleren van de eigen talenten en creativiteit. Het Literatuurmuseum/Kinderboekenmuseum is onder meer een van de partners van de Leescoalitie en participeert sinds dit verslagjaar in het taaltraject De Schoolschrijver. Jaarlijks bezoeken circa 10.000 leerlingen in schoolverband het museum, waardoor het veel kinderen ontvangt met een migrantenachtergrond en uit de lage sociale welstandsklassen. In het verslagjaar ontving het museum 11.415 leerlingen, ruimschoots meer dan de prestatiedoelstelling van 6.500 leerlingen.

Leerlingen	2018	Prestatieafspraken OCV	2017
Primair Onderwijs	9.016	4.500	7.526
Voortgezet Onderwijs	1.172	1.000	769
WO/HBO/ROC	1.227	1.000	1.295
TOTAAL	11.415	6.500	9.590

Lessen	2018	2017
Primair Onderwijs	395	313
Voortgezet Onderwijs	42	24
WO/HBO/ROC	53	54
TOTAAL	490	391

4.3.1. Educatie Kinderboekenmuseum

Het Kinderboekenmuseum heeft een uitstekende reputatie op het gebied van educatie en sterke banden met het onderwijs. Ook in zijn lesprogramma's ervaren kinderen de kracht van verhalen en leren ze verbindingen te maken naar hun eigen leven en naar de wereld om hen heen. Verhalen zijn voor kinderen een springplank naar nieuwe werelden. Het is belangrijk om kinderen de handvatten te geven om zich uit te drukken door verhalen te horen, te lezen, te verbeelden of te schrijven. Daarbij leveren de

museumlessen een bijdrage aan de taalverwerving en -ontwikkeling. Vooral kinderen met een taalachterstand of die taalzwak zijn, profiteren hiervan.

Het Kinderboekenmuseum heeft een uitgebreid educatief aanbod voor het primair onderwijs en de brugklas. Zo biedt het bij de tentoonstelling *Ik ben Kikker* voor groep 1 en 2 de les *Blij, boos en bang met Kikker*. In deze interactieve museumles ontdekken leerlingen allerlei emoties met Kikker en zijn vriendjes. Naast het bezoek aan de tentoonstelling gaan de leerlingen in de Kikker-educatieruimte aan de slag met allerlei verschillende emoties die aan bod komen in de Kikker-verhalen. Grote gevoelens worden besproken én zelf uitgebeeld. Voor de beginnende lezers is de museumles *Boekenbeestenfeest* ideaal. Een alfabetroute door de tentoonstelling *ABC met de dieren mee* leidt de leerlingen langs opdrachten waar ze spelenderwijs oefenen met letters, klanken en woorden. Zo helpen ze Kleine Ezel met de zoekgeraakte letters, maken ze woorden met de letter-ijsschotsen van Kleine Ijsbeer en bedenken ze een nieuw verhaal met Pim en Pom in de hoofdrol. De museumles bestaat uit een bezoek aan de tentoonstelling en een workshop in het Schaduwatelier, waarbij de leerlingen onder begeleiding een eigen verhaal bedenken en spelen. Ook bij de tentoonstelling *Papiria* worden tal van lessen aangeboden. Scholen kunnen hierbij kiezen uit een breed pakket van bijbehorende workshops.

Ook in dit verslagjaar breidde het museum zijn educatieve programma uit met nieuwe lessen. Zo werd in 2018 in het kader van de Kinderboekenweek een les voor groep 4-6 en een voor groep 7-8 ontwikkeld. De Kinderboekenweek 2018 had vriendschap als thema en daarom stonden in beide lessen vrienden centraal. Zowel in het programma voor groep 4-6 als die voor groep 7-8 creëerden de leerlingen tijdens een avontuurlijk bezoek aan *Papiria* spelenderwijs hun eigen hartsvriend, BFF, mattie, bloedbroeder. Aansluitend maakten ze in een workshop hierover een eigen Vriendenboekje.

Per 2018 bood het museum ook klassen die een les in *Papiria* boekten de mogelijkheid hun educatieprogramma uit te breiden met een bezoek aan de Kinderboekenambassade. Docenten kunnen hierin met hun klas op school een bijzonder boek kiezen, waarna een paar leerlingen in de ambassade hier een kort en enthousiasmerend 'Amklassadefilmpje' over maken. Waarom is dat ene boek zo bijzonder? Waarom zou iedereen het moeten lezen? Met deze uitbreiding op de les worden kinderen uitgedaagd een persoonlijke, onderbouwde mening over boeken te vormen en deze onder woorden te brengen.

Daarnaast ontwikkelde het museum samen met de Bibliotheek Den Haag de les *De koffer van Kikker*. Vier weken lang worden op school de prentenboeken door Max Velthuijs over Kikker en zijn vriendjes

gelezen, waarna de klas aan het eind van de leesperiode een verdiepend bezoek brengt aan *Ik ben Kikker*. In de leesbox voor in de klas bevinden zich niet alleen de boeken, maar ook extra materialen zoals Kikkerspelletjes, een Kikker-handpop en vingerpoppetjes van alle vriendjes. De box wordt geleverd met verwerkingssuggesties.

Voor ROC's en Pabo's biedt het Kinderboekenmuseum speciale rondleidingen die toekomstige leerkrachten en onderwijsassistenten voorbereiden op leesonderwijs op de basisschool.

4.3.2. Educatie van het Literatuurmuseum

Ook het Literatuurmuseum heeft educatieve programma's voor het onderwijs. Voor de bovenbouw van het voortgezet onderwijs is er de verdiepende les *Literatuur in anderhalf uur*. De museumles neemt leerlingen in het museum mee op reis door onze literatuur. Er komen onderwerpen aan bod als literaire personages, maatschappijkritiek en 'De Grote Drie'. Het verwoorden van eigen smaak en mening is een belangrijk aspect van de les. Docenten kunnen een pakket van anderhalf uur samenstellen uit diverse onderdelen.

Niet alleen in het museum, maar ook online via Literatuurmuseum.nl biedt de organisatie educatieve pakketten voor het voortgezet onderwijs. Deze geven docenten handvatten voor inspirerend onderwijs. De gratis lessen stimuleren leerlingen om schrijvers en literaire thema's te ontdekken en deze verder te bestuderen. Net als het platform zelf presenteren de gratis pakketten literatuur op een eigentijdse en toegankelijke manier, met inachtneming van de eisen van het curriculum. Leerlingen krijgen handreikingen om verslag uit te kunnen brengen van hun literaire ontwikkeling; literaire begrippen te leren kennen en te hanteren en het gelezen werk in historisch perspectief te plaatsen. Deze lessen zijn in co-creatie met scholen en onderwijsexperts ontwikkeld. Op advies van docenten uit het onderwijs worden geen totaalpakketten aangeboden, maar losse educatielessen, zodat docenten hun eigen programma kunnen samenstellen. Ze zijn compact en in een lesuur toe te passen. De lessen zijn in te zetten als aanvullend materiaal bij, of als gedeeltelijke vervanging van een aantal opdrachten uit de eigen literatuurmethode. Op verzoek van de docenten die daarover geraadpleegd zijn, is het materiaal heel eenvoudig uit te printen. Op Literatuurmuseum.nl onder meer bij de verhalen over Remco Campert, Anna Enquist, J. Slauerhoff, Joost Zwagerman en *Expeditie Nooit meer slapen*.

In het verslagjaar heeft het museum de educatie-landingspagina op Literatuurmuseum.nl aangepast om deze uitnodigender en overzichtelijker te presenteren. Hiervoor is het interactie-design verbeterd. Ook heeft het museum een inleidend filmpje gerealiseerd en op de site geplaatst. Het geeft in 3 minuten een

kijkje in het depot van het museum en laat leerlingen kennis maken met de collectie van het Literatuurmuseum. Alma Mathijssen – een van de curatoren van het online platform – zet kort en krachtig uiteen wat het Literatuurmuseum is en wat de waarde van het archief is.

Voor het algemene publiek heeft het museum de educatieve Literaire Routes App. Deze gratis app voor smartphones biedt zeven literaire wandelingen. De diverse literaire routes die de app rijk is, zijn vol literaire verhalen, die met tekst, audio en beeld tot leven komen. Aan de hand van onder meer anekdotes, citaten uit leven en werk, en bijzondere beelden voeren de wandelingen langs de plekken die het decor vormen voor zowel het leven als het werk van schrijvers en dichters. De app werd in 2018 in een geheel nieuw jasje gestoken. De app is primair ontwikkeld voor literatuurlijfhebbers, maar wordt ook gebruikt door het onderwijs, zoals uit een tweet van Lianne Snelders blijkt: 'Nederlands studeren is ook lekker buiten zijn ;). Op pad met studenten die met de app van @Litmuseum door de stad wandelen vandaag.'

Aanhakend bij de Boekenweek, ontwikkelde het museum voor literatuurlijfhebbers een speciale rondleiding over literatuur en de natuur. Hierin kwamen J.C. Bloems bekende dichtregels 'Natuur is voor tevreden en legen. / En dan wat is natuur nog in dit land? / Een stukje bos, ter grootte van een krant, / een heuvel met wat villaatjes ertegen' voorbij, en werd stil gestaan bij Willem Kloos en de aan hem toegeschreven wijsheid dat de natuur mooi is, maar dat je er wel wat bij te drinken moet hebben.

4.4. Evenementen

Van een middag over Herman Gorter en de activistische poëzie en een Happy Art Masterclass tot een kinderboekenfestival dat 6.000 bezoekers trok. In 2018 organiseerde het Literatuurmuseum / Kinderboekenmuseum 81 evenementen.

2018 begon vol winterpret. In het kader van de kerstvakantie, die t/m **7 januari** liep, bracht de Verhalendame winterse verhalen en konden kinderen in de workshopruimte een winterwonderland sneeuwbol maken.

Op zondag **21 januari** werd in Theater aan het Spul het internationale literatuurfestival Winternachten afgesloten met het Schrijversfeest. Samen met Writers Unlimited organiseerde het museum dit feestelijk programma rond de uitreiking van de Jan Campert-prijzen. De Nederlandse literatuur werd gevierd en onder anderen Annet Schaap en Hans Tentië mochten uit handen van wethouder Joris Wijsmuller een literaire prijs in ontvangst nemen.

Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Laurentien – geen onbekende van het Kinderboekenmuseum – trapte woensdag **24 januari** in het museum de Nationale Voorleesdagen af met het Voorleesontbijt. De prinses las voor uit *Ssst! De tijger slaapt*, het Prentenboek van het Jaar 2018. De peuters en kleuters van Kinderopvang 2 Samen luisterden ademloos naar het verhaal van de slapende tijger en de dieren die haar niet wakker willen maken.

Een dag na het Koninklijke ontbijt ging de Poëzieweek van start. Heel Nederland stond in het teken van gedichten en het Kinderboekenmuseum uiteraard ook. Het weekend van **27 en 28 januari** trakteerde de Poëziedame van het museum het publiek op gedichten. Bovendien deelde ze grappige, verdrietige en bijzondere versjes uit.

Ter ere van de tentoonstelling *Charlotte Dematons – In beeld* stond de voorjaarsvakantie van het Kinderboekenmuseum in het teken van de illustratrice die haar archief aan het museum had geschonken. Van **17 februari t/m 4 maart** konden bezoekers in het museum terecht voor diverse activiteiten, waaronder tekenworkshops door Dematons.

Aansluitend bij de Boekenweek bood het Literatuurmuseum op **13 en 18 maart** rondleidingen aan die in het teken stonden van de natuur. Directeur Aad Meinderts liet zijn publiek aan de hand van persoonlijke anekdotes kennismaken met het museum.

Op **21 maart** organiseerde het Kinderboekenmuseum een middag voor docenten van het primair onderwijs. Charlotte Dematons, Hans & Monique Hagen, Stine Jensen en Selma Noort gaven een workshop dan wel lezing. Het was een middag vol inspiratie en praktische tips over lezen, schrijven en leesplezier.

Van **21 t/m 30 maart** kleurde het Kinderboekenmuseum net als heel Nederland groen. Tijdens de Kikkertiendaagse werd samen met Kikker de lente gevierd met Kikker-activiteiten. Kikker zelf kwam langs voor een meet & greet.

Van **21 april t/m 13 mei** stond het Kinderboekenmuseum in het teken van de zee. In de meivakantie vertelde de Verhalendame zeeverhalen en gaf ze een heuse Zeeshow. In de workshop Swingende Zeewezens maakte kinderen hun eigen zeewezen, van zeemeermin tot zeester en van zeepaard tot zeemonster. Met deze activiteiten sloot het museum aan bij Feest aan Zee, een Haagse campagne ter

ere van 200 jaar Badplaats Scheveningen.

‘Waar ik in elk geval niet over ga praten, dat is het belang van lezen,’ zo opende Anna Woltz in het Kinderboekenmuseum op woensdag **16 mei** haar Annie M.G. Schmidtlezing. In een persoonlijk verhaal gaf ze voor een uitverkochte zaal haar visie op de kinder- en jeugdliteratuur. De titel van haar lezing luidde: *Het wijzertje op ons voorhoofd*. ‘Dat doen goede schrijvers. Ze poetsen de werkelijkheid voor je op. Na het lezen van een echt goed boek glanst je eigen leven iets meer dan daarvoor’, aldus Woltz.

Op **18 mei** werd de 8e editie van De Schoolschrijver, een intensief taaltraject, feestelijk afgesloten in het Kinderboekenmuseum. De leerlingen van diverse participerende scholen namen hier afscheid van hun Schoolschrijver, Ineke Mahieu, Claudia Jong, Rian Visser, Selma Noort en Marie-Louise & Mark Sekrève. In een kleine tentoonstelling was het werk van de leerlingen te bewonderen en op het podium presenteerden zij hun verhalen. Dankzij het museum was De Schoolschrijver afgelopen editie voor het eerst ook actief in de regio Den Haag (*zie ook hoofdstuk 5*).

Nachoem M. Wijnberg nam op **24 mei** de P.C. Hooft-prijs 2018 in ontvangst. De oevreprijs werd hem traditiegetrouw uitgereikt tijdens een feestelijke bijeenkomst in het Literatuurmuseum. ‘Wijnberg houdt niet van poëtische verhevenheden. Zijn gedichten zijn onderzoeken, hij wil verhalen vertellen en is niet per se op zoek naar schoonheid. Hij stelt zichzelf en de lezer vragen.’ De jury, bestaande uit Remco Ekkers (voorzitter), Maria Barnas, Ellen Deckwitz, Jos Joosten en Anne Vegter, roemt Wijnbergs pogingen het onbegrijpelijke te begrijpen. ‘De poëzie van Wijnberg stelt vragen die ertoe doen.’

Op **23 mei** won Sarah van Pruysen (12) de 25e landelijke finale van De Nationale Voorleeswedstrijd en mocht zich niet alleen een jaar lang Voorleeskampioen noemen, maar ook kinderdirecteur van het Kinderboekenmuseum. De dolgelukkige winnaar kon het mooie nieuws bijna niet geloven. ‘Heel fantastisch,’ reageerde de kersverse directeur vlak na haar uitverkiezing. ‘Ik had het niet verwacht, er zaten zoveel goeie bij!’ Haar eerste officiële taak als Kinderdirecteur was het openen van de Kinderboekenambassade. Dit gebeurde tijdens de jaarlijkse Kinderboekenparade.

‘Het is juist fijn om anders te zijn. Gewoon is zo gewoon,’ schrijft Paul van Loon. Met dit motto stond de Kinderboekenparade – gehouden op **10 juni** – in het verslagjaar in het teken van verhalen die laten zien hoe bijzonder gewoon is en hoe gewoon bijzonder. Het museum sloot hiermee op speelse wijze aan bij Lees met andermans ogen, een landelijke campagne van de Leescoalitie over diversiteit en de verbindende kracht van verhalen. Tijdens de Kinderboekenparade kon iedereen op een unieke en tot

lezen inspirerende locatie van alles beleven en zelf doen. Zo stond Tosca Menten garant voor een knotsgek optreden en trakteerde Paul van Loon op een muzikale voorstelling over rare snuiters. Kinderen genoten van wonderlijke gedichten van Ted van Lieshout, doken met Sjoerd Kuiper in nieuwe werelden en luisterden naar Milja Praagman die vertelde over het lammetje dat eigenlijk een varken is. Verder konden ze onder meer aanschuiven bij bijzondere workshops door Mylo Freeman, Maryam Hassouni en Marije Tolman, kregen ze 100% eigenwijze fashiontips van Niki Smit en leerden ze filosoferen met Stine Jensen. De Kinderboekenparade trok een recordaantal bezoekers; circa 6.000 kinderen en hun (groot)ouders bezochten het gratis festival.

Ook in de zomer van 2018 opende het museum de deuren van zijn Zomertekenschool. Ter gelegenheid van de tentoonstelling *Thé Tjong-Khing - In beeld* stond **juli en augustus** in het teken van de tekenaar en zijn creaties. Als kind was Thé dol op films, en dat is terug te zien in zijn tekeningen. Daar zit altijd beweging in, alsof de film even op pauze is gezet. In het Verhalenlab konden kinderen zelf voor beweging zorgen met het flipboekje of de wonderschijf die ze maakten tijdens de doorlopende workshop. In 2018 bestonden Vos en Haas, naar de boeken van Thé en Sylvia Vanden Heede, 20 jaar. Dat werd gevierd met de muzikale vertelvoorstelling Vos en Haas in gevaar. Wie tips en trucs wilde van een echte pro kon in de vakantie aanschuiven bij diverse tekenmasterclasses, alle geïnspireerd op het werk van de meester-illustrator. Zo leerde Marianne Lock hoe je net als Thé een grommende leeuw, spinnende kat of galopperend paard tekent. In de tekenmasterclass van Yara Ruby gingen de kinderen aan de slag met verf en andere materialen om net als Thé een verhaal in beeld en zonder woorden te maken. Saskia Haex maakte met haar leerlingen een echt Gesamtkunstwerk, een grootse muurschildering, waarin van alles gebeurde. Ook Thé Tjong-Khing zelf bezocht de Zomertekenschool. De leermeester van bekende tekenaars als Philip Hopman en Annemarie van Haeringen gaf tweemaal een tekenworkshop.

Taal geeft toegang tot de wereld om je heen, zorgt ervoor dat je mee kunt doen. Tijdens de Week van de Alfabetisering, van **3 t/m 9 september**, vierde het Kinderboekenmuseum de kracht van taal met tal van workshops en andere activiteiten, waaronder de workshop *Een alfabet dat leeft?!* waarin duidelijk werd dat je meer kunt met letters en woorden dan je denkt, en de workshop *Poëzieposters*, waarin kinderen met een bestaand gedicht als uitgangspunt een poster maakten. De week werd afgesloten met een interactieve voorstelling waarin Roodkapje en acteur Curt Fortin, bekend van de Zapp-serie *HoelaHoep*, de hulp inriepen van het publiek bij het maken van gedichten. Tevens maakten zij bekend wie de winnaars waren van de Efteling gedichtenwedstrijd. De Poëziedame van het museum trakteerde

bovendien het museumpubliek de hele dag op poëzie uit de speciale bundel *Dichter. Tem de tekens*, die in het teken staat van laaggeletterdheid.

‘Hoe meer boeken je leest, hoe ruimer je denkt,’ zei Bibi Dumon Tak toen ze op **25 september** de Theo Thijssen-prijs 2018 in ontvangst nam tijdens een feestelijke bijeenkomst in het museum. Volgens de jury, bestaande uit Jaap Friso, Martha Heesen, Sara van den Bossche, Thomas de Veen en Anna Woltz, heeft Bibi Dumon Tak de non-fictie ingrijpend veranderd. Edward van de Vendel zei in zijn laudatio: ‘Ik heb van haar geleerd dat je enkel moet schrijven wat zich met vurigheid aandient en dat er geen grens moet zijn aan wat je voor een boek doet, zolang het dat boek beter maakt.’

Voor iedereen die het leuk lijkt om te tekenen en schilderen, gaf illustrator Marenthe Otten op **29 september** een 5 uur durende Happy Art Masterclass voor volwassenen. Nadat de cursisten enkele creatieve oefeningen hadden gedaan, gingen ze met verf aan de slag.

Op de eerste dag van de Kinderboekenweek, **3 oktober**, werd in het museum de Puzzling Poetry app gelanceerd, een verslavende game die je helpt gedichten te doorgronden. Kinderen gingen op zoek naar de plaats van de woorden, naar de verbanden tussen de woorden en naar het ritme. En al puzzelend met woorden ontdekten ze een nieuwe manier van lezen.

Aansluitend bij de thema van de Kinderboekenweek stond het Kinderboekenmuseum **de hele oktober** in het teken van hartsvrienden, BFFs, matties en bloedbroeders. Zo sloot het museum op 14 oktober de Kinderboekenweek af met een Harry Potter Dag, vol activiteiten over de kracht van vriendschap. Zo was er een Harry Potter Photobooth, konden kinderen hun eigen toverstok maken en was er voor de echte Hogward-wizards een heuse Harry Potter Quiz. Op 20 oktober organiseerde het museum een Pim & Pom Dag rondom de twee ondeugende vrienden uit de boeken van Mies Bouhuys en Fiep Westendorp. Met de interactieve vertelvoorstelling *Het feestelijke Fiepboek*, een meet & greet met de twee vriendjes en de workshop *Stempelen met Pim en Pom* was de dag een groot succes. In de herfstvakantie vertelde de Verhalendame verhalen over vriendschap.

Op **15 oktober** bracht de Haagse burgemeester Pauline Krikke een werkbezoek aan het museum. Ze sprak met diverse medewerkers en nam een kijkje in de diverse tentoonstellingen. Op Instagram vertelde ze hierover: ‘Alsof je een boek instapt, dat gevoel kreeg ik toen ik door ‘t Kinderboekenmuseum liep. Kinderen, jong en oud, kunnen hier al spelend kennismaken met de werelden van Kikker, de Griezelsbus en andere mooie kinderverhalen. Hopelijk blijven de kinderen de verhalen zo leuk vinden, dat

ze later zelf ook volop gaan lezen.’ Ook bezocht de burgemeester het depot, waar ze onder meer originele illustraties van Wim Bijmoer te zien kreeg: ‘Prachtig! (...) Hij maakte de illustraties voor Abeltje, een van de bekendste boeken van Annie M.G. Schmidt (en één van mijn favoriete kinderboeken).’ Ook kreeg Krikke handschriften van Louis Couperus te zien: ‘Ik vond het heel bijzonder om het werk van een van Nederlands grootste schrijvers van zo dichtbij te bekijken.’

Urenlang hadden ze gestaard naar de handschriften van Lodewijk van Deyssel, Henri van Booven en/of J. Greshoff. Met duizenden zorgvuldige transcripties van de dagboekpagina’s als gevolg. Om de vrijwilligers van het crowdsourcings-project Schrijversdagboeken te bedanken voor hun inspanningen organiseerde het museum op **19 oktober** een bijeenkomst. Na een ontvangst door Bertram Mourits, hoofd afdeling Collecties, werd Annemiek Recourt geïnterviewd door conservator Dick Welsink. Recourt schreef de biografie *Moralist van de ontrouw. Jan Greshoff (1888-1971)*. Na een rondleiding door zowel het museum als het depot, kregen de vrijwilligers op de studiezaal de originele dagboeken ter inzage.

Het museum bracht samen met de Jan Campert-Stichting en *De Gids* op **21 oktober** een middag over Herman Gorter, zijn poëzie en zijn drang de wereld te verbeteren. Wetenschappers en dichters betraden het podium en zetten de spotlights op Gorter. Als afsluiting van de middag belijdde Erik van Muiswinkel in alle toonaarden zijn liefde voor de dichter van de *Mei*. *De Gids* presenteerde deze middag een special over de dichter; het eerste exemplaar werd in ontvangst genomen door Jeltje van Nieuwenhoven. Deze bijeenkomst werd niet alleen gehouden voor Vrienden van de Jan Campert-Stichting, abonnees van *De Gids* en andere belangstellenden, maar ook voor de Vrienden van het Literatuurmuseum.

Hoog bezoek voor het Kinderboekenmuseum. Hare Keizerlijke Hoogheid Prinses Akishino van Japan, bezocht **27 oktober** het museum, waar ze werd rondgeleid door de directeur Aad Meinderts. Aansluitend sprak ze in de Kinderboekenambassade met enkele vertegenwoordigers van de jeugdliteratuur, onder wie Marjolijn Hof en Harriët van Reek. ‘We vinden het een eer dat Hare Keizerlijke Hoogheid er voor heeft gekozen het Kinderboekenmuseum te bezoeken. Voor mij een teken dat de Nederlandse jeugdliteratuur mondiaal aanzien geniet’, aldus Meinderts. ‘Ik waardeer het dat ik met de prinses over het belang van leesbevordering heb kunnen spreken en haar kon tonen hoe wij onze bezoekers op speelse wijze de kracht van verbeelding laten ervaren.’

Op **27 november** werd de 90^e verjaardag Dolf Verroen groots gevierd tijdens een feestelijke bijeenkomst in het Kinderboekenmuseum. In aanwezigheid van *tout kinderboekenland*, onder wie Charlotte

Dematons, Rindert Kromhout, Paul van Loon en Gideon Samson, presenteerde de schrijver bij die gelegenheid zijn nieuwe boek *Droomopa*.

Kinderen konden rond de kerst een echte schoolvakantie beleven in het Kinderboekenmuseum. Daar waren van **22 december t/m 6 januari** de leukste meesters en juffen van Nederland te vinden. Van Mees Kees tot Superjuffie. Annet Schaap, die de Meester Jaap- en Supperjuffie-boeken illustreert, kwam langs voor een tekenworkshop en ook Mirjam Oldenhavé en Rick de Haas, de bedenkers van Mees Kees, kwamen langs. Terwijl De Haas live tekende, maakte Oldenhavé met het publiek een nieuw verhaal over bijzondere meesters, juffen, klasgenootjes en de school. Voor de gelegenheid werd de Verhalendame deze vakantie de Verhalenjuf. Verder konden kinderen de hele vakantie terecht bij de workshop Superrapport.

Het NLL was ook gastheer voor tal van evenementen van anderen. Zo organiseerde het RKD-Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis diverse lezingen in het museum en bood het museum onderdak aan de Schrijversvakschool. Op 1 september werd in het museum het boek *Mussenlust* gepresenteerd in aanwezigheid van vele dichters die aan deze bloemlezing hun medewerking gaven. Naar aanleiding van de opening van de Kinderboekenambassade in juni koos de Israëlische ambassadeur voor het museum als plek voor een boekpresentatie over 70 jaar Israël. Illustrator Mylo Freeman gebruikte het Kinderboekenmuseum diverse malen als locatie voor haar cursus *Prentenboeken maken*.

4.5. Marketing & communicatie

In 2018 lag de focus voor marketing en communicatie op het genereren van zichtbaarheid voor het online Literatuurmuseum en het vergroten en verbreden van de fysieke bezoekersstroom voor het Kinderboekenmuseum. Gezien het beperkte budget waren hierbij *free publicity* en online advertising de belangrijkste tools.

Het museum is niet onopgemerkt gebleven... Ook in 2018 was het Literatuurmuseum/Kinderboekenmuseum volop weer in de media aanwezig. Zo was er op 24 januari veel aandacht voor het voorlezen van Prinses Laurentien in de Leesweide van het Kinderboekenmuseum tijdens het Nationale Voorleesontbijt. Het tv-programma *Goedemorgen Nederland* deed live verslag van de voorbereidingen. Dezelfde dag was het Literatuurmuseum te zien in het NOS-journaal in een item over het (behoud van het) handschrift. 'Zal ik nu eindelijk, vergaan, vergeten, / Verlost zijn van verlangen en berouw?' Christiaan Weijts las in het Literatuurmuseum 'Ultra mare' van J Slauerhoff, ter gelegenheid van de mini-documentaire *Zeegezichten* die TV West maakte ter gelegenheid van de

campagne Feest aan Zee. In de documentaire bekeek Weijs met directeur Aad Meinderts objecten uit de scheepskist van Slauerhoff en spraken zij over hun bewondering voor zijn werk. TV West deed ook verslag van de opening van de Kinderboekenambassade tijdens de Kinderboekenparade was. Zij waren niet de enige, ook op Radio1 was daar aandacht voor en het Jeugdjournaal wijdde er niet alleen een item aan, maar ook de Stelling van de Dag: 'Als iemand enthousiast is over een boek wil ik het lezen'. In het kader van de 55^e geboortedag van Joost Zwagerman besteedden diverse tv-programma's rond 18 november aandacht aan de in 2015 overleden schrijver, waarbij gebruikt werd gemaakt van de collectie van het museum. Ook de vernieuwing van de Literaire Routes app kon op belangstelling rekenen, zo was die onder meer onderwerp in het radioprogramma *Taalstaat*.

Het museum bedreef in het verslagjaar actief pr om opmerkelijke aanwinsten, tentoonstellingen, evenementen et cetera onder de aandacht te brengen. In totaal verstuurde het museum 40 persberichten. De pr-inspanningen leidden tot 1.112 berichten in printmedia en online, met een advertentiewaarde van € 3.447.225. Het persbericht over het legaat van Jaap Harten, de uitreiking van de P.C. Hooft-prijs aan Nachoem Wijnberg, het bericht dat Marga Minco de Hooft-prijs 2019 was toegekend en de verwerving van het archief van de Toonder Studio's zorgden voor piekmomenten in de media-aandacht; voor het Kinderboekenmuseum waren dit vooral het Nationale Voorleesontbijt, de finale van de Nationale Voorleeswedstrijd (waarbij tevens de nieuwe Kinderdirecteur bekend werd). Ook de tentoonstelling *Thé Tjong-Khing – In beeld* zorgde voor een piek in de berichtgeving. Er was onder meer aandacht voor het museum in *Spoor* (met een oplage van 1.302.667) en in landelijke en regionale kranten, waaronder *Het Parool*, *Algemeen Dagblad*, *Limburgs Dagblad* en *Kidsweek*.

Het gros van de communicatie van het museum vindt online plaats. Ook in 2018 werd via social media betrokkenheid en affectie van het publiek bewerkstelligd en traffic naar de sites gegenereerd. Om een continue stroom aan bezoekers naar Literatuurmuseum.nl te leiden werd gebruik gemaakt van Facebook-advertising. Daarnaast werden Facebook-campagnes ingezet om onder meer de Kinderboekenparade en de crowdfunding-campagne voor de Kinderboekenambassade te promoten. Eind 2018 is het museum gestart met GoogleAds. Kinderboekenambassadeurs Hans & Monique Hagen leverden een belangrijke bijdrage aan de promotie van de Kinderboekenambassade. Zij zorgden niet alleen vooraf, maar ook na de opening van 'hun' ambassade via hun site en socials voor de nodige reuring. Zo werden wekelijks Boekfilmpjes gepost van schrijvers, illustratoren en andere bekende mensen, onder wie Job Cohen, Mirjam Oldenhove, Philip Hopman, Jacques Vriens en Anna Woltz. In hun filmpjes vertellen ze wat hun lievelingsboek is.

Digitaal bezoek	2018	Prestatieafspraken OCW	2017
Bezoeken website Literatuurmuseum	176.243		149.831
Bezoeken website Kinderboekenmuseum	117.100		144.701
Totaal bezoeken websites	293.343	330.000	294.532
Totaal unieke bezoekers websites	191.920	255.000	195.991
Facebook likes	33.298		28.987
Twitter volgers	6.243		5.684
Instagram volgers	3.464		2.671
Abonnees digitale nieuwsbrieven	12.818		12.748

Uit onderzoek is gebleken dat veel bezoekers het Kinderboekenmuseum en de Kinderboekenparade kennen van posters en flyers. Vandaar dat het museum voor diverse evenementen, zoals de Annie M.G. Schmidt-lezing en de Kinderboekenparade, posters en/of flyers ontwikkelde die onder meer verspreid werden onder bibliotheken, in (kinder)boekhandels, culturele instellingen en cafés. Voor de Kinderboekenparade en de Zomertekenschool werden bovendien outdoorcampagnes ingezet, waarbij op een aantal strategische plaatsen in Den Haag en omgeving A0 en A1-posters te zien waren. Ook ter promotie van de vernieuwde Literaire Routes App werd een flyer ontwikkeld en verspreid.

Daarnaast zette het museum ook promoties in om de zichtbaarheid te vergroten. Zoals de grote Harry Potter-winactie. Om aandacht te vestigen op de Kinderboekenambassade maakte iedereen die tussen 18 september en 28 oktober een Boekfilmpje opnam in de Kinderboekenambassade kans op een reis voor twee personen naar de Harry Potter Experience in Engeland. De promotie werd niet alleen online, maar ook middels posters en flyers gecommuniceerd. Het gevolg was een aanzienlijke groei in de opgenomen Boekfilmpjes. Uiteindelijk werd deze actie gewonnen door de 10-jarige Emma uit Voorburg. De jury – Kinderboekenambassadeurs Hans & Monique Hagen – loofden Emma om haar mooie Boekfilmpje. 'Zij trok ons met haar zachte, bezwerende stem mee naar de geheimzinnige wereld van Harry Potter'.

Ook andere acties werden ingezet om de activiteiten van het museum in de kijker te spelen. In samenwerking met de Museumkaart bracht museum een actie rond de tentoonstelling *Charlotte Dematons – In beeld*. Iedereen die met een Museumkidskaart in de voorjaarsvakantie het museum bezocht kreeg een door Dematons geïllustreerde poster mee naar huis. Ook rondom de Kinderboekenambassade werd een dergelijke actie ingezet. Onder het motto 'Altijd prijs met een

Museumkaart' werd zowel de expositie als de Harry Potter-winactie onder de aandacht gebracht. Iedereen die in de actieperiode het museum bezocht, ontving een leuk Kinderboekenmuseum-memoblokje. Sinds jaar en dag neemt het Kinderboekenmuseum deel aan het Haagse project De Vakantiepas. Op vertoon van de pas, die verspreid wordt onder alle basisschoolleerlingen in Den Haag, krijgt men gedurende de vakanties 50 % korting op de entree. In 2018 participeerde het museum ook in de vergelijkbare SpeelmeerPas van Zoetermeer.

In zijn *Activiteitenplan 2017-2020* gaf het museum aan de communicatie met het onderwijs te versterken. Na de optimalisering van de educatiepagina, zette het Literatuurmuseum via Facebook een fraai vormgegeven promotiecampagne in om de gratis lespakketten bij docenten bekend te maken. Ook werd er een e-mailing verstuurd naar docenten Nederlands werkzaam op scholen met een havo/vwo-afdeling. Bovendien organiseerde het museum op 7 november samen met ICLON (het Interfacultair centrum voor lerarenopleiding, onderwijsontwikkeling en nascholing van de Universiteit Leiden) in het Literatuurmuseum een nascholingsbijeenkomst voor leraren Nederlands. Kernvraag tijdens deze bijeenkomst was hoe je literatuurgeschiedenis in de klas tot leven kan brengen. Verder was het museum op 20 november te vinden op de Dag van het Literatuuronderwijs. Met een stand én met curator Alma Mathijsen. De jonge schrijfster vertelde onder meer wat het Literatuurmuseum kan bijdragen aan inspirerend literatuuronderwijs. Om Literatuurmuseum.nl onder de aandacht te brengen bij universiteiten was het museum aanwezig op het 20e Colloquium Neerlandicum, dat van 27 t/m 31 augustus 2018 plaats vond in Leuven en georganiseerd werd door de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek. Voor het educatieve aanbod van het Kinderboekenmuseum werd in 2018 een educatiebrochure ontwikkeld.

In 2018 profileerde het museum zichzelf ook tijdens het Haags UITfestival en stond het op 5 mei op het Bevrijdingsfestival, een evenement dat gemiddeld 70.000 bezoekers uit alle lagen van de bevolking trekt.

5. SAMENWERKING

Het Literatuurmuseum/Kinderboekenmuseum werkte ook in 2018 bij vele projecten samen met een zeer groot aantal organisaties, van de Museumvereniging tot Den Haag Marketing en van de CPNB tot Kinderopvang 2Samen. De meeste samenwerkingsverbanden zijn divers van aard en waren gericht op inhoud, zichtbaarheid, het bereiken van meer en/of nieuw publiek, een efficiëntere bedrijfsvoering et cetera. Dankzij shared services met de Koninklijke Bibliotheek (o.a. ict, bewaking, restauratieve voorzieningen en veiligheid) waren ook in 2018 belangrijke voorzieningen efficiënt en effectief georganiseerd en zoals in hoofdstuk 3.4 reeds werd vermeld, heeft het museum in 2018 ook diverse andere (structurele) samenwerkingsprojecten opgestart in het kader van archief, wetenschap en digitalisering.

Structureel zijn de site Literatuurmuseum.nl en het festival de Kinderboekenparade de twee projecten die vele partners bijeenbrengen. Dit gold ook voor 2018. Voor de Kinderboekenparade 2018 werd samengewerkt met onder meer lokale partijen zoals de Bibliotheek Den Haag, Kinderopvang 2Samen, het Gemeentemuseum en de Haagse Kinderboekwinkel Alice in Wonderland, met uitgevers als ROSEstories, heel veel schrijvers en illustratoren en met het CPNB. Voor Literatuurmuseum.nl waren de samenwerkingspartners onder meer de diverse curatoren, Huygens ING, en Bibliotheek.nl (vallend onder de Koninklijke Bibliotheek).

De in 2018 gerealiseerde Kinderboekenambassade was het resultaat van een unieke samenwerking. Het Kinderboekenmuseum, Stichting Lezen en de huidige Kinderboekenambassadeurs Hans & Monique Hagen bundelden de krachten zowel inhoudelijk als op het gebied van onder meer communicatie. Een van de grote voordelen van dit synergetisch partnerschap was dat de ambassade enerzijds een grote, landelijke uitstraling kreeg, terwijl het tegelijkertijd gebruik maakte van de grote regionale bekendheid van het in Den Haag gevestigde Kinderboekenmuseum. Bij de realisatie van de ambassade betrok het museum ook illustrator Philip Hopman. Hem werd gevraagd de Kinderboekenambassade te voorzien van schilderijen. Naast twee manshoge portretten van Paul Biegel en Annie M.G. Schmidt ('het koningspaar van het Nederlandse kinderboek') maakt hij ook een vijftal deftige portretten, vol met grapjes en verwijzingen naar de jeugdliteratuur. Met de Kinderboekenambassade denken de partners een bijdrage te hebben geleverd aan leesbevordering.

Het museum participeerde in 2018 ook in andere samenwerkingsprojecten die leesbevordering ten doel hebben. Sinds 2016 maakt het museum deel uit van de Leescoalitie. Deze lanceerde op 17 januari 2018 op het Binnenhof de landelijk campagne *Lees met andermans ogen*, over diversiteit en de verbindende

kracht van (geschreven) verhalen. Belangrijk onderdeel van de campagne was de Mensenbieb: een bibliotheek vol levende boeken. Hier kunnen mensen met elkaar in gesprek gaan en op die manier voor even in de belevingswereld van een ander stappen. Lodewijk Asscher bezocht tijdens de kick off de Mensenbieb en zei: 'Ik heb twee heel waardevolle gesprekken gehad met twee mensen, onder wie een man die uit Zuid-Soedan is gevlucht en daar nu gedichten over schrijft. De wereld die hij mij beschreef ken ik alleen uit literatuur, en dat is precies wat het lezen van boeken zo waardevol maakt.' Om mensen te inspireren vaker een boek te lezen dat hen met andere ogen laat kijken, werd tevens de site Leesmetandermansogen.nl gelanceerd, vol boekentips en persoonlijke leestips van bekende en onbekende Nederlanders. De leescoalitie is een samenwerkingsverband tussen het museum en Stichting Lezen, Stichting CPNB, Stichting Lezen & Schrijven, de Koninklijke Bibliotheek en de Vereniging van Openbare Bibliotheken.

Mede dankzij het Kinderboekenmuseum startte De Schoolschrijver in 2018 ook in de regio Den Haag. Het landelijke project is een initiatief waarbij kinderboekenschrijvers worden ingezet om leerlingen taalsterk te maken. De schrijvers verbinden zich voor een half schooljaar aan een basisschool om het leesplezier en de schrijfvaardigheid van kinderen te vergroten. Het programma is speciaal ontwikkeld voor scholen met een hoog percentage taalachterblijvers. 'Het Kinderboekenmuseum staat voor leesbevordering en het stimuleren van de eigen talenten en creativiteit, en De Schoolschrijver sluit daar perfect bij aan,' aldus directeur Aad Meinderts. Het museum faciliteert dit project in de regio door middel van diverse (coördinerende) werkzaamheden; zo legde en onderhield het de contacten met de scholen en schrijvers en stelde een trajectbegeleider aan. Ook leverde het museum waar mogelijk een bijdrage aan de fondsenwerving en communicatie.

Het museum werkt ook met andere partners samen op het gebied van educatie. Het is een van de oprichters van het Haagse Cultuurmenu, een bijzonder succesvol educatief samenwerkingsverband van musea, dat jaarlijks circa 30.000 leerlingen bereikt. Daarnaast is het een van de samenwerkingspartners van de Cultuurschakel, de expertise- en bemiddelingsorganisatie voor cultuuronderwijs en cultuurparticipatie in Den Haag. Het museum draagt bij aan de ontwikkeling van de doorgaande leerlijn literatuur die de Cultuurschakel in het kader van het landelijke programma Cultuureducatie met Kwaliteit creëert. Daarnaast biedt het Kinderboekenmuseum lessen aan via de Cultuurschakel; het museum blijkt hierbij zeer populair en staat met het Gemeentemuseum hoog in de lijst van meest geboekte musea in Den Haag.

Den Haag stond in 2018 in het teken van 200 jaar Scheveningen en vierde Feest aan Zee. De diverse Haagse musea, waaronder het Gemeentemuseum en het Mauritshuis, pakten tijdens het feestjaar uit met tal van tentoonstellingen en activiteiten. Ook het Literatuurmuseum/Kinderboekenmuseum haakte aan bij de grote campagne die geïnitieerd werd door Den Haag Marketing. In de meivakantie organiseerde het Kinderboekenmuseum voor families diverse zee gerelateerde activiteiten en in juni werd voor het volwassen publiek de tentoonstelling *Een scheepskist vol verlangen. J Slauerhoff* geopend. Tijdens de zomermaanden was op de Scheveningse boulevard een openluchttentoonstelling te zien met daarin ook aandacht voor de Slauerhoff-expositie van het Literatuurmuseum.

Aangezien Den Haag veel partijen kent die zich inzetten voor leesbevordering en leesplezier namen het museum en de Bibliotheek Den Haag in 2018 het initiatief tot het samenwerkingsverband Den Haag Kinderboekenstad en lanceerden de site Denhaagkinderboekenstad.nl. Door een beleidswijziging van de Bibliotheek en daarmee samenhangend gebrek aan capaciteit voor dit initiatief, is begin 2019 besloten de site vooralsnog offline te halen.

Het museum participeert niet alleen lokale samenwerkingsprojecten, maar kent ook internationale partners. Zo werkt het goed samen met de zusterorganisatie het Letterenhuis in Antwerpen. Er is met regelmaat onderlinge uitwisseling op het gebied van kennis en expertise; daarbij maken beide organisaties het literair-historische tijdschrift *Zacht Lawijd*. De organisatie is verder actief lid van het International Committee for Literary Museums van het ICOM. Tot slot voerde het museum in 2018 met onder andere de Shakespeare Birthplace Trust en Marbach oriënterende gesprekken over een samenwerking op het gebied van het online presenteren van literaire collecties.

6. DIVERSITEIT

Wie leest, bekijkt de wereld door de ogen van een ander. Hij of zij kruipt in de huid van personages, die soms een heel andere achtergrond of levensstijl hebben. Het horen van een verhaal of het lezen van een boek biedt nieuwe ervaringen en inzichten, waarbij de lezer vaak niet alleen verschillen leert kennen, maar ook overeenkomsten ziet. Het Literatuurmuseum/Kinderboekenmuseum is van mening dat verhalen bijdragen aan begrip voor een ander en dat literatuur bij uitstek een kunstvorm is die op het gebied van diversiteit een bijdrage kan leveren. Het museum onderschrijft de Code Culturele Diversiteit en streeft naar een inclusief beleid op alle niveaus van de organisatie en op alle gebieden: Programma, Personeel, Publiek en Partners.

Hoewel het museum in zijn activiteitenbeleid al langer rekening houdt met diversiteit, koos de organisatie - aanhakend bij de leescampagne *Lees met andermans ogen* van de Leescoalitie (zie hoofdstuk 5) - er in 2018 bewust voor de Kinderboekenparade 2018 diversiteit als thema mee te geven. Niet alleen op het gebied van bijvoorbeeld etniciteit, nationaliteit en sociale klasse, maar ook om de diversiteit qua gender, seksuele geaardheid, rolpatronen et cetera. Dit thema werd vrij, speels en vooral niet te belerend vertaald. Zo was er een interactieve vertelvoorstelling over het eerste Nederlandse transgender-prentenboek, *Het varkentje dat een lammetje was*, en was Maryam Hassouni van de partij met haar boek *Hoekjes van geluk* over de Marokkaans-Nederlandse Sam die door magische werelden reist en ontdekt dat geluk in kleine hoekjes zit. Ook was er een workshop rondom het boek *Brieven van Mia* over een in een asielzoekerscentrum wonend Syrisch meisje, dat de correspondentie vindt van twee Joodse geliefden die elkaar uit het oog verloren tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het debuut van Astrid Sy toont de verschillen en overeenkomsten tussen de vluchtende Joden destijds en de vluchtelingen uit landen als Syrië anno nu. Verder konden bezoekers door een optreden van een van de finalisten van de Nationale LeesVertelwedstrijd ervaren hoe je een verhaal vertelt als je doof bent. Diversiteit kwam ook aan bod tijdens de opening van de Kinderboekenambassade. Hier troffen lezers uit alle windstreken elkaar met een geliefd kinderboek – in welke taal en over welk thema dan ook – als samenbindende factor. De aanwezige ambassadeurs hadden elk een favoriet kinderboek meegenomen en vertelden daarover in een Boekenfilmpje.

Tijdens de Kinderboekenparade werd niet alleen op het punt van programma aandacht besteed aan diversiteit, dit gebeurde ook met de andere drie P's. Zo was ROSE Stories een van de inhoudelijke partners van het festival. Deze uitgeverij en producent heeft tot doel 'verhalen vertellen die de hedendaagse samenleving in al haar diversiteit representeren. Met aandacht voor meer culturele diversiteit en een betere representatie van vrouw'. Ook op personeelsgebied was diversiteit

aandachtspunt, bijvoorbeeld bij de keuze van de moderatoren. De op- en afbouw van het festival werd verzorgd door Ap's verhuur, het leerwerkbedrijf van Appie el Massaoudi voor jongens met een afstand tot de arbeidsmarkt. Met het festival wilde het museum bovendien een breed en cultureel divers publiek trekken. Naast het traditionele lezerspubliek van hoger opgeleide ouders met een autochtone achtergrond, wilde het museum ook een minder voor de hand liggend publiek bereiken; taalzwakke kinderen, uit lagere sociale welstandsklasse en/of met een niet-Westerse achtergrond. Uit het publieksonderzoek dat werd gehouden tijdens het festival bleek het percentage van respondenten met een niet-Nederlandse nationaliteit te zijn gestegen: 22% ten opzichte van 18.1% in 2017. Het festival werd bezocht door mensen met roots in o.a. Soedan, Marokko, Argentinië, India, China en Rusland. Alle bezoekers waardeerden het zeer dat er op een positieve en feestelijke manier aandacht werd besteed aan diversiteit. Het project leerde de organisatie bewuster met heterogeniteit om te gaan.

In 2018 stond het Museumcongres van de Nederlandse Museumvereniging in het teken van diversiteit. Het Kinderboekenmuseum organiseerde tijdens dit congres een expertmeeting waarbij werd ingezoomd op de manier hoe tijdens de Kinderboekenparade diversiteit als leidraad voor de programmering had genomen. Tijdens de meeting gingen directeur Aad Melnderts en Jennifer Wei Yun, projectleider van het festival, in op de twee P's publiek en programma van de Code Culturele Diversiteit. Het museum had bovendien kinderboekenschrijfster en illustrator Mylo Freeman gevraagd aansluitend een lezing te verzorgen. Freeman is onder meer bekend van haar prentenboekenreeks over het donkere prinsesje Arabella. Met deze boeken draagt ze bij aan een kleurrijkere literatuur. In het verleden heeft het museum Freeman diverse malen geprogrammeerd en in 2017-2018 stelde het museum ruimte voor haar beschikbaar voor haar cursus prentenboeken maken.

Niet alleen tijdens de Kinderboekenparade, maar ook in het algemeen streeft het museum er sinds jaar en dag naar een breed en divers publiek over de vloer te krijgen. Den Haag kent veel inwoners met een migrantenachtergrond en uit de lage sociale welstandsklasse; via het onderwijs bereikt het museum veel van deze kinderen. De ervaring leert dat veel kinderen die met school het museum bezoeken, later terugkomen met hun families. Ook het speciaal onderwijs weet het museum te vinden. In zijn educatieve aanbod wordt rekening gehouden met grote niveaunderschillen, diverse leerstijlen, en leerlingen met een verschillende spanningsboog. Steeds meer scholen kennen een Plusklas (Leonardogroep of kangoeroeklas) waarin hoogbegaafde leerlingen extra worden uitgedaagd. Daarnaast bestaan er de taalzwakke klassen die juist weer op een wat lager niveau instappen. Het Kinderboekenmuseum biedt voor al deze specifieke leerlingen een passend programma.

Het museum verbreedt zijn publiek ook door te participeren in projecten zoals De Schoolschrijver en een speciaal NT2-project, waarbij moeders met een migrantenachtergrond tijdens hun cursus het Kinderboekenmuseum bezoeken. Dit werkt drempelverlagend en heeft vaak herhaalbezoek tot gevolg. Verder biedt het museum gratis toegang voor mensen met een Ooievaarspas (een gratis kortingspas voor Hagenaars met een laag inkomen). Voor mensen met een mobiliteitsbeperking heeft het museum lichtgewicht en opvouwbaar krukjes die te verkrijgen zijn bij de receptie. Er zijn mindervalidentoiletten en aangezien het museum drempelloos is en er liften in het gebouw zijn, is het museum voor rolstoelen toegankelijk.

De Code Culturele Diversiteit heeft ook betrekking op Personeel. Het museum kent weinig verloop in personeel, waardoor het moeilijk is de code hier actief toe te passen. Bij het aannemen van medewerkers voor de receptie en de publieksbegeleiders zijn op dit gebied al wel stappen gezet. Hier zijn medewerkers aangesteld, deels met een bi-culturele achtergrond, die vanuit verscheidenheid in afkomst en achtergrond, een verscheidenheid aan talenten met zich meebrengen. In 2018 participeerde het museum bovendien in het inburgeringstraject SamenHaags van de gemeente Den Haag in samenwerking met Stichting Vluchtelingenwerk en Taal+School van ROC Mondriaan. Deelnemers volgen gedurende 40 weken op vrijwillige basis taallessen, leggen ook contact met een Haagse Makker en ze volgen een maatschappelijke stage. Inmiddels startte een Syrische vrouw in het kader van dit project als stagiaire bij het museum.

STiP-banen zijn gesubsidieerde banen voor Hagenaars die al geruime tijd een bijstandsuitkering ontvangen. STiP, een project van de gemeente Den Haag, staat voor Sociaal Traject in Perspectief. Er is geen sprake van verdringing van bestaand werk. Het gaat om aanvullende taken waar organisaties geen geld voor hebben of die niet voldoende opgepakt worden. STiP-medewerkers hebben maximaal drie jaar lang de zekerheid van een baan en loon. Hierdoor krijgen zij de kans om waardevolle werkervaring op te doen. In het kader van deze regeling werd in het verslagjaar een medewerker aangesteld.

Het museum past de Code Culturele Diversiteit toe, maar is zich bewust dat er nog slagen te maken zijn. Is diversiteit reeds een uitgangspunt bij het evenementenbeleid van het museum, de komende jaren wil het museum dit ook meer integreren in het tentoonstellingsaanbod. Hetzelfde geldt voor de site Literatuurmuseum.nl. Bij de keuze van de curatoren is rekening gehouden met diversiteit, wat invloed heeft op de artikelen die geschreven worden. Het museum probeert ook op de site een breed scala aan onderwerpen aan bod te laten komen, zo is er een online tentoonstelling gewijd aan Albert Helman, een van de eerste belangrijke schrijvers uit Suriname en de Nederlandse Antillen, en de expositie *Omdat ik iets te zeggen had* over vrouwelijke schrijvers uit de 19^e eeuw. Dit is een uitdaging aangezien de site de

collectie als leidraad heeft – en die collectie weerspiegelt onontkoombaar het verleden, waarin literatuur voor een onevenredig groot deel een zaak leek te zijn van witte mannen. Het museum is zich hiervan bewust, en hoewel het ook altijd de archieven van niet-gecanoniseerde schrijvers heeft geacquireerd, is de aandacht voor de toenmalige literaire periferie recent geïntensiveerd. Voor de website is het een speerpunt om die periferie, waar mogelijk, ook centraal te stellen. Het museum gaat dus actief op zoek naar aanleidingen om ook schrijvers die buiten de (witte, mannelijke) mainstream literatuur vallen voor het voetlicht te halen. Zo zijn er in 2018 artikelen verschenen over onder anderen Top Naeff, Mary Dorna, Ankie Peypers en Dola de Jong. Over de recentelijk overleden Bea Vianen en Shrinivasi verschenen begin 2019 artikelen. Deze boren een ander online publiek aan. Ook bij de lopende digitaliseringsprojecten wordt gekeken naar diversiteit. Zo staan in het in 2018 gestarte Metamorfoze-digitaliseringsproject Brieven en dagboeken 1885-1940 documenten centraal van vrouwelijke schrijvers. Waar bij vorige projecten de traditionele canon de leidraad vormde, wordt nu het materiaal gedigitaliseerd van auteurs als A.L.G. Bosboom-Toussaint, Ina Boudier-Bakker, Carry van Bruggen, Til Brugman, Elise van Calcar, Frederique Dommissie, Ida Heijermans, Top Naeff, Jeanne Reyneke van Stuwe, Margo Scharren-Antink, Louise Stratenus, Alie van Wijhe-Smeding en Augusta de Wit. Er is samenwerking met het Huygens Instituut, dat onderzoek doet naar vrouwelijke auteurs en de canon; de resultaten daarvan zullen te beginnen in 2019 op Literatuurmuseum.nl worden gepubliceerd.

7. ORGANISATIE

7.1. Raad van Toezicht

De Raad van Toezicht van de Stichting NLL bestond op 31 december 2018 uit:

Naam	van	tot	
Koos van der Steenhoven, voorzitter	30-08-2017	20-11-2022	2 ^e termijn
Marita Mathijssen-Verkooijen	30-08-2017	18-05-2019	1 ^e termijn
Jan Boerstoeel	30-08-2017	18-05-2019	1e termijn
Martijn David	30-08-2017	23-03-2019	1e termijn
Birgit Büchner	03-10-2018	03-10-2022	1e termijn

De Raad van Toezicht had in 2017 besloten dat de zittingstermijn van mevrouw Van Lierop-Debrauwer afloopt op 29 september 2018 en dat aan die van de heer Boerstoeel en mevrouw Mathijssen op 18 mei 2019 een einde komt. Voor de opvolging van mevrouw Van Lierop-Debrauwer werd gezocht naar een lid dat zeer goed bekend is met de museumwereld, dat vertrouwd is met de artistieke en educatieve aspecten van het museumbeleid en die affiniteit heeft met literatuur. Bovendien werd van de kandidaat verwacht dat hij/zij kennis heeft van en oog heeft voor culturele diversiteit en interculturele communicatie. Deze persoon werd gevonden in Birgit Büchner, directeur van het museum Ons' Lieve Heer op Solder in Amsterdam. De heer Van der Steenhoven is in het verslagjaar herbenoemd tot 20 november 2022. De heer David is per 23 maart 2019 herverkiesbaar.

In het verslagjaar is de Governance Code Cultuur toegepast. Het museum onderschrijft de Code Culturele Diversiteit (zie ook hoofdstuk 6) en zal de implementatie daarvan verder ter hand nemen.

De Raad van Toezicht heeft op basis van de aangepaste statuten van de Stichting haar profiel vastgesteld en drie commissies ingesteld met elk een eigen reglement:

- de Auditcommissie (Jan Boerstoeel, voorzitter en Martijn David)
- de Renumeratiecommissie (Martijn David, voorzitter en Koos van der Steenhoven)
- de Inhoudelijke Kwaliteitscommissie (Marita Mathijssen, voorzitter en Birgit Büchner).

Ook voor het bestuur c.q. de directeur-bestuurder werd een reglement vastgesteld.

De Raad van Toezicht vergaderde in aanwezigheid van de directeur en de adjunct-directeur in 2018 vier maal. Daarnaast was er geregeld bilateraal overleg tussen de directeur en de voorzitter.

Nevenfuncties Raad van Toezicht

1. Koos van der Steenhoven is gepensioneerd adviseur.

- President-commissaris van Havenbedrijf Amsterdam
- Voorzitter Programmaraad Gevaarlijke Stoffen
- Voorzitter Raad van Commissarissen van SIVON (Samen inkopen voor het Onderwijs) te Utrecht
- Voorzitter Bestuur van de Stichting Laurens Cantorij te Rotterdam
- Voorzitter Commissie Incompatibiliteiten van het Huis voor Klokkenluiders

2. Jan Boerstool is dichter. Nevenfuncties:

- penningmeester Steunstichting Letterkundig Museum,
- lid Adviesraad Auteursbond
- lid Geschillencommissie LIRA

3. Martijn David is Algemeen Secretaris Groep Algemene Uitgevers /

Senior Adviseur IE, Collectieve Rechten en Privacy bij de Mediafederatie. Nevenfuncties:

- Bestuurslid Stichting Reprerecht
- Bestuurslid Algemeen Bestuur Stichting PRO
- Bestuurslid PRO secties UvO, CLIP, PLU en PRO Mandaat
- Bestuurslid sectie Geschriften van de Stichting Leenrecht
- Bestuurslid Koninklijke Vereniging van het Boekenvak
- Bestuurslid Stichting Marktonderzoek Boekenvak
- Bestuurslid Stichting Brein
- Bestuurslid Federatie Auteursrechtbelangen
- Bestuurslid Dr. P.A. Tielestichting
- Bestuurslid NBD Biblion
- Bestuurslid Stichting Leescultuur & Literatuur
- Lid Adviesraad Expertisecentrum Literair Vertalen

4. Marita Mathijssen is emeritus hoogleraar Moderne Letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam.

Nevenfuncties:

- gastonderzoeker Universiteit van Amsterdam, afdeling Nederlands
- voorzitter Stichting Vrienden van het Harry Mulisch Huis
- voorzitter van het Genootschap Jacob Israel de Haan
- lid adviesraad Erfgoed Universiteit van Amsterdam
- voorzitter commissie Geesteswetenschappen NWO beoordeling Vidi-aanvragen geschiedenis 2018

- voorzitter commissie toekenning Prijs der Nederlandse Letteren 2018
- adviseur Fonds voor de Letteren

5. Birgit Büchner is directeur van het museum Ons' Lieve Heer op Solder.

7.2. Personeel

De hoofden van de drie afdelingen vormen samen met de directeur-bestuurder het Management Team. Het personeel bestond op 31 december 2018 uit de hieronder vermelde personen.

Managementteam

Aad Meinderts, directeur

Bertram Mourits, hoofd collecties

Ingrid Verkiel, adjunct-directeur / hoofd publiekszaken en tentoonstellingen

Marian van Wissen, hoofd bedrijfsvoering

Inge Stikkelorum, directie-assistent

Nevenfuncties van de directeur-bestuurder:

- voorzitter van de Jan Campert-Stichting
- ambtelijk secretaris van Stichting P.C. Hooft-prijs voor Letterkunde
- ambtelijk secretaris van het Willem Kloosfonds
- redactielid *Zacht Lawijd*

Nevenfuncties van het hoofd Collecties:

- bestuurslid Vroman Foundation
- bestuurslid Louis Couperus Museum
- redactielid *Zacht Lawijd*

Collecties

Jessica Brul, medewerker collecties

Carina Brummel, conservator

Daan Cartens, conservator

Christie Hak, medewerker collecties

Madelon Monté, medewerker studiezaal

Anita van Oostrom, medewerker studiezaal

Dick Welsink, conservator

Nina Wolff, medewerker collecties

Publiekszaken

Anouk van Dijk, coördinator educatie

Jef van Gool, redacteur Literatuurmuseum.nl (inhuur)

Maaïke Kramer, pr en communicatie

Renate van Lamsweerde, tentoonstellingsmaker

Nadine van Maanen, projectleider Literatuurmuseum.nl

Astrid Oosterhof, coördinator evenementen

Faye Visser, assistent publiekszaken en tentoonstellingen

Bedrijfsvoering

Tom Asselman, medewerker bedrijfsvoering

Rob van Goudzwaard, medewerker bedrijfsvoering

Eveline Groenewegen, weekendcoördinator/beheer museumshop (inhuur)

Lucie Rietdijk, senior financiën

Marieke van Wissen, medewerker personeelszaken/financiën

Receptionisten (inhuur)

Jillian Hehanussa

Menthe de Kloe

Karina Lampe

Zeynep Polat

Eva Straver

Vrijwilligers

Niels Bokhove, medewerker collecties

Annelies Dirkse, medewerker collecties

Mitch Glasbergen, medewerker educatie

Rita Gircour, medewerker collecties

Sven Feenstra, medewerker collecties

Liesbeth ten Houten, medewerker collecties

Melinda Koopman, medewerker educatie

Miki Koster, medewerker collecties
Aad van Onselen, medewerker educatie
Leni Quann, medewerker collecties
Ton van Rijn, medewerker collecties
Nanny Sabelis, medewerker educatie
Rian van de Sande, medewerker studiezaal
Inge Schouten, medewerker educatie
Rudy Schreijnders, medewerker collecties
Tineke Spiering, medewerker educatie
Corline Verloop, medewerker educatie
Alexandra de Vries, medewerker collecties

Museumdocenten en publieksbegeleiders (inhuur)

Laura Bijloo
Lola Beekink
Roos Bugter
Marjolein van Heiningen
Anne Kamps
Sanne Kappert
Mirona Koelemeijer
Iris Langenberg
Matthijs van der Meulen
Tara Pinkster
Lysanne Plugge
Caja van der Poel
Tamara van Sprundel
Mandy Teunissen
Mitch Wind
Rakhi Wind
Gerjanne van Zuilen

De circa 30 vrijwilligers die zich hebben ingezet tijdens het festival de Kinderboekenparade worden in het bovenstaande overzicht niet vermeld, hetzelfde geldt voor de 87 zeer actieve vrijwilligers die in 2018 een grote bijdrage leverden aan het Dagboeken-crowdsourcingsproject. Het museum is dank

verschuldigd aan hen en aan de stagiairs die zich in 2018 hebben ingezet voor zowel het Literatuurmuseum als Kinderboekenmuseum.

De directie informeert de medewerkers onder meer tijdens de maandelijkse informele personeelsbijeenkomsten en middels een intern Informatiebulletin. Daarnaast kent de organisatie een personeelsvertegenwoordiging (PVT). Deze PVT bestond aan het eind van het verslagjaar uit Carina Brummel, Tom Asselman en Maaïke Kramer; met hen zijn alle drie de afdelingen vertegenwoordigd. Zij vergaderden in het verslagjaar driemaal met de directie. Gesproken werd onder meer het beveiligingsbeleid & -plan en de Privacy Impact analyse in het kader van nieuwe Europese wetgeving inzake privacy (AVG). Naar aanleiding van de Risico-Inventarisatie en –Evaluatie van de ARBO-dienst vergaderden de PVT tweemaal met de directeur en het hoofd Bedrijfsvoering.

8. FINANCIËN EN CULTUREEL ONDERNEMERSCHAP

Het museum streeft als cultureel ondernemer naar een gezonde financiële situatie waarin risico's worden gespreid, kostenefficiënt en synergetisch wordt gewerkt – onder andere door samenwerking met andere organisaties – en eigen inkomsten en bijdragen uit private middelen worden gestimuleerd. Extra uitgaven worden pas gedaan als daarvoor dekking is gevonden. De organisatie is behoedzaam en neemt geen risico's in verband met een beperkt eigen vermogen. Er wordt conservatief begroot. Tegenvallende inkomsten kunnen opgevangen worden door variabele, te beïnvloeden kosten.

8.1. Exploitatieresultaat

De resultaten van de stichting hebben zich als volgt ontwikkeld:

2018	positief	€ 425.000	(begroting sluitend op nihil)
2017	positief	€ 284.000	

De Opbrengsten zijn in 2018 gestegen van € 1.071.000 in 2017 naar € 1.225.000 in 2018. De bezoekersaantallen liggen met 112.059 aanzienlijk boven het niveau van de begroting (55.000) en ook aanzienlijk boven de realisatie van 101.014 in 2017.

Het percentage eigen inkomsten ontwikkelt zich naar tevredenheid. Het percentage bedraagt over 2018: 43 %, realisatie 2017: 39 %. •

Voor de komende jaren verwachten wij binnen de gestelde budgettaire kaders te kunnen opereren. De sluitende begroting over 2019 zal onze taakstelling zijn gedurende het komende jaar. Het bestaande personeelsbestand zal zoveel mogelijk intact gehouden worden om kennis en kunde te behouden. Wij vertrouwen op een positieve ontwikkeling van de bezoekersaantallen, maar het investeren in en het onderhouden van de museale inrichting zal hieraan moeten bijdragen.

8.2. Financiële positie

De balansverhoudingen van de stichting zijn het afgelopen jaar licht gewijzigd. De daling van de materiele vaste activa komt overeen met de daling van de Egalisatierekening investeringsbijdragen. De liquide middelen zijn met circa € 500.000 gestegen. Aan de passivakant van de balans is het Eigen vermogen met circa € 400.000 gestegen, terwijl de voorzieningen met circa € 500.000 stijgen en de crediteuren en kortlopende schulden met circa € 500.000 dalen.

De in materiële vaste activa vastgelegde middelen zijn gedaald van € 1.121.000 ultimo 2017 naar een bedrag van € 722.000 per ultimo 2018. In 2018 hebben geen investeringen plaatsgevonden. Door de afschrijvingen van € 399.000 is een boekwaarde per 31 december 2018 ontstaan van € 722.000.

De Egalisatierekening investeringsbijdragen daalt analoog aan de afschrijvingen op de materiële vaste activa naar € 699.000 per 31 december 2018.

De solvabiliteit van de stichting is goed te noemen: bij vergelijking van de materiele vaste activa met het lang vermogen (Eigen vermogen, Egalisatierekening investeringsbijdragen en Voorzieningen) wordt een overschot geconstateerd van € 1.968.000 (ultimo 2017 bedroeg dit € 1.017.000). De stijging wordt met name veroorzaakt door het positieve Exploitatieresultaat over 2018 van € 425.000 en de dotaties aan de Voorzieningen (per saldo stijging van circa € 500.000).

Het verhoudingsgetal Materiële vaste activa versus Lang vermogen heeft zich als volgt ontwikkeld:

31 december 2018	27 %
31 december 2017	52 %

Het verhoudingsgetal Eigen vermogen versus Totaal vermogen is als volgt:

31 december 2018	23 %
31 december 2017	14 %

Het eigen vermogen van de stichting is de afgelopen jaren gestegen naar een niveau van € 1.000.000.

Het museum is van mening dat de algemene reserve minimaal gelijk zou moeten zijn aan het bedrag dat nodig is om een jaar lang de loonkosten te kunnen voldoen.

Het restrictieve kostenbeheersingsbeleid van de afgelopen jaren, mede ingegeven door de onzekerheden met betrekking tot de huisvesting van de stichting, heeft geleid tot een stijging van de bestemmingsfondsen OCW en de voorziening voor groot onderhoud.

Omdat duidelijk is geworden dat het museum t/m 2025 in het Koninklijke Bibliotheek-complex kan blijven, is investeren in en onderhouden van het gebouw en investeren ten dienste van de algemene en museale inrichting dringend noodzakelijk. Tegelijkertijd zet het museum zijn zoektocht naar een nieuw pand voort, als gevolg waarvan investeringen ook dan noodzakelijk zijn.

Het verhoudingsgetal Lang vermogen versus Totaal vermogen is als volgt:

31 december 2018	61 %
31 december 2017	49 %

De verhouding Lang vermogen t.o.v. het Totaal vermogen is in 2018 sterk verbeterd.

De current ratio van de stichting (Vlottende activa : Vlottende passiva) heeft zich als volgt ontwikkeld:

31 december 2018	2,14
31 december 2017	1,46

Dit verhoudingsgetal toont dat de liquiditeitspositie van de stichting ruim boven de norm van 1,00 is.

In de komende jaren zal ingezet worden om achterstallig onderhoud en vernieuwing van de algemene en museale inrichting van het museum uit te voeren. Investeringskansen in de sfeer van de collectie van de stichting zullen telkens serieus op hun mogelijkheden onderzocht worden.

8.3. Prestatieverantwoording

tentoonstellingen		huidig boekjaar		activiteitenplan		vorig boekjaar	
		aantal tentoonstellingen	aantal bezoek	aantal tentoonstellingen	aantal bezoek	aantal tentoonstellingen	aantal bezoek
1	tijdelijke tentoonstellingen total bezoeken (2+3+4+5)	19	112.059	7	55.000	17	101.014
2	reguliere bezoeken		100.644		48.500		91.424
3	bezoeken po		9.016		4.500		7.526
4	bezoeken vo		1.172		1.000		769
5	bezoeken mbo/ho		1.227		1.000		1.295
	Specificatie van bezoek totaal:						
6	gratis bezoeken		10.299		5.500		10.254
7	betaalde bezoeken		101.760		49.500		90.760
	overige bezoeken:						
8	bezoeken via website totaal		293.343		330.000		294.532
9	aantal unieke bezoekers website		191.920		255.000		195.991

	overige activiteiten	aantal act.	aantal deelnemers	aantal act.	aantal deelnemers	aantal act.	aantal deelnemers
10	schoolgebonden activiteiten (11 t/m 13)	490	11.415	250	6.500	391	9.590
11	waarvan po	395	9.016	175	4.500	313	7.526
12	waarvan vo	42	1.172	30	1.000	24	769

13	waarvan mbo/ ho	53	1.227	45	1.000	54	1.295
14	openbare activiteiten	81	7.583	50	6.000	64	5.953
15	totaal overige activiteiten (10+14)	571	18.998	300	12.500	455	15.543

8.4. Ondernemerschap

Het resultaat van de organisatie is in 2018 sterk verbeterd. Dit komt onder andere door de hogere inkomsten uit entreegelden en winkelverkoop. Daarbij was het afgelopen verslagjaar wederom succesvol in het verwerven van externe private gelden; onder meer Fonds 1818, Hendrik Mullerfonds, De Versterking, Stichting Weeshuis der Doopsgezinden en diverse particulieren. Ook de Gemeente Den Haag steunde het museum in 2018 financieel. Het museum is deze partijen veel dank verschuldigd.

In 2018 heeft het museum diverse verdienmogelijkheden verder geëxploreerd, waarbij onder andere gekeken werd naar online fondsenwerving.

Daarnaast experimenteerde het museum in het verslagjaar met nieuwe mogelijkheden voor particuliere fondsenwerving. Om de financiering van de Kinderboekenambassade rond te krijgen, werden niet alleen fondsen aangeschreven, maar startte het Kinderboekenmuseum ook een crowdfundingcampagne op Voordekunst.nl. Op advies van dit platform voor crowdfunding in de creatieve sector werd een concreet en specifiek onderdeel uitgelicht, vandaar dat de campagne zich toespitste op de realisatie van de schilderijen door Philip Hopman. De campagne liep van 13 april t/m 21 mei en was zeer succesvol. Donateurs gaven onder meer als motivatie: 'Prachtige schilderijen trekken de aandacht naar deze mooie en belangrijke ruimte: een plek die laat zien hoe leuk lezen is!' en 'Lezen is geluk vinden in werelden die nieuw voor je zijn en alle projecten en ieder die daarvoor werkt verdienen onze sympathie.' In totaal heeft het museum 107 % (€ 14.455) van het gevraagde bedrag bijeen kunnen brengen.

Ook werden zowel op Literatuurmuseum.nl als op Kinderboekenmuseum.nl aparte pagina's opgezet voor continue werving van donaties via Geef.nl. Op beide pagina's wordt uitgelegd dat het museum financiële steun nodig heeft en wat het met de gelden zal doen. Hoewel er nog geen actieve campagnes zijn gevoerd deze wervingsacties onder de aandacht van het publiek te brengen, zijn de eerste donaties binnen. Zo schonk B. Koomans € 500 aan het Kinderboekenmuseum met als motivatie: 'Mijn kinderen

genieten van dit museum.’ In 2019 zal het museum verder experimenteren met particuliere fondsenwerving.

Om ervoor te zorgen dat de vaste tentoonstellingen, waarvan sommigen langer staan dan vooraf is geprognosticeerd, er aantrekkelijk en fris uit blijven zien, heeft het museum ook in dit verslagjaar de nodige gelden besteed aan het onderhoud ervan. Aangezien het museum veel jonge gezinnen ontvangt, heeft het in 2018 tevens een speciale babykamer gerealiseerd waar moeders in alle rust hun baby kunnen voeden, dan wel waar ze kunnen kolven.

Museumbezoekers verwachten steeds meer een totaalervaring. Ze komen niet meer alleen voor een tentoonstelling, een museumbezoek is een dagje uit. Horecavoorzieningen spelen hierbij een belangrijke rol. Uit de gesprekken met bezoekers en uit het monitoren van social media komt steeds weer naar voren dat horeca in het museum zelf danig wordt gemist. Het museum wil daarom in zijn foyer een eigen koffiecorner realiseren; deze zal flexibel worden ingericht, zodat recepties in deze ruimte mogelijk blijven. In 2018 zijn hier de eerste stappen voor gezet en naar verwachting zal de ruimte in de tweede helft van 2019 in gebruik kunnen worden genomen.

8.5. Huisvesting

Ondernemerschap blijkt ook uit hoe het museum handelt ten opzichte van zijn huisvestingssituatie. Het heeft – naast de hechte samenwerking met het Rijksvastgoedbedrijf ten behoeve van de huidige en toekomstige huisvesting - in de afgelopen jaren met een zelf aangezocht bureau (Brink) een Programma van Eisen en een business case opgesteld (evenals hiermee samenhangende toekomstmodellen), met een eigen makelaar (Frisia) een pand gezocht, overleg gehad met de gemeente Den Haag en is in gesprek met Utrecht en Rotterdam. In de loop van 2018 werd duidelijk dat het pand dat het museum op het oog had, Lange Voorhout 7, verkocht werd aan een belegger van kantoorpanden. De zoektocht naar nieuwe huisvesting kent dus nog geen einde en ook in 2018 heeft het museum zich georiënteerd op nieuwe mogelijkheden. De bovenstaande onzekere huisvestingssituatie is in zoverre veranderd dat het museum zeer recent van het Rijksvastgoedbedrijf te horen heeft gekregen dat het zeker tot 2026 in het huidige pand kan blijven. Op basis hiervan heeft het museum gekozen een tweesporen beleid te voeren. Het gaat weer investeren op de huidige locatie en zet tevens de zoektocht naar een nieuwe locatie voort. Het investeren in de huidige locatie zal in fasen gebeuren, zodat de koers verlegd kan worden als er een nieuw pand gevonden is, of daarop reëel uitzicht is.

8.6. Prestatiedoelstellingen

Het NLL wordt door het ministerie van OCW getoetst op het behalen van verschillende doelstellingen. Zoals hierboven beschreven zijn met 112.000 bezoekers de bezoekersdoelstelling van 55.000 ruimschoots behaald. Ook op educatief gebied heeft de organisatie met ruim 11.000 leerlingen een uitstekende prestatie geleverd; de doelstelling was 6.500. Daarnaast toetst het ministerie de organisatie op cultureel ondernemerschap. De indicator hiervoor, de eigen inkomsten uitgedrukt in een percentage van de structurele subsidie, bedroeg 43,3%. De organisatie voldoet hiermee ruimschoots aan de minimumnorm die door het ministerie is vastgesteld (19,5%). Verder voldeed de registratiegraad van de collectie in het verslagjaar aan de vereiste 95% en was het veiligheidsplan in 2018 up to date.

9. SUBSIDIEAANVRAAG 2020 ERFGOEDWET

Ten slotte verzoekt het museum ook in 2020 in aanmerking te komen voor subsidie in het kader van de Erfgoedwet voor een totaalbedrag van € 1.450.361. Dit verzoek op deze plaats heeft de status van een officiële, formele aanvraag.

Plaats: Den Haag

Datum: 26 maart 2019

Aad Meinderts,
directeur-bestuurder.

BIJLAGE I

Aanwinsten 2018

A

-L. Ali Cohen, Handschriften en typoscripten van homo-erotische gedichten, kopie van fragment uit biografie van Slauerhoff mbt Ali Cohen; drukproef 'Het openbare en verborgen leven van de Haarlemse advocaat Ali Cohen (1895-1970)'; divers materiaal uit de literaire nalatenschap van Ali Cohen, waaronder correspondentie met de erfgenamen, financiële en officiële documenten, testament, lijst van inboedel.

B

-Thea Beckmann, Briefkaart met afbeelding van Hendrik Averkamp, gesigneerd door Thea Beckmann tijdens tentoonstelling in het Mauritshuis van Averkamp, ca. 1995.

-Martien Beversluis, Cahier met handschrift 'De ballade van de vleermuis' door Martien Beversluis, 1923. Met voorin opdracht aan Harry Weissenberg en een losse briefkaart van Beversluis aan Weissenberg, 1923.

-Belcampo, Twee zw/w foto's van Belcampo (H.P. Schönfeld Wichers) door Edward Houting. Gemaakt in 1986 in zijn huis in Groningen aan het Schuitendiep.

-M. Biesheuvel, diverse documenten.

-J.W. de Boer, Aanvulling op archief van Jan Willem de Boer (1893-1979). Handschriften en typoscripten. Hieronder cahiers met handschrift van 'Seeren-Ark', schrijfblokken met 'De kroon der vrijen'; 'Adam komt thuis', 'De familie van Ogtstorne', 'Het boek God'(+ drukproeven), 'De dangereuse reyse van Olivier van Noort', 'Drollen-bruiloft. Lyrische scene in 1 acte', 'De gek', 'Het harde geslacht', 'De jonge joen', diverse kerstverhalen, 'Naast de wereld'. Vertalingen door Jet de Boer-van Strien, 'Schaduwen op de berg' door Richard Mason en 'Zuster in het nieuws' door A. Humphries; typoscripten van 'De klas van messter Valentijn' en 'Het adres is: Bosvolkdorp Kabouterland' met originele illustraties van omslag en 1e titelblad. Mapje met 'Kritieken over Ras + enkele kleinigheden' met hierin knipsels met recensies, overgeschreven recensies uit literaire tijdschriften en lezersbrieven. Divers drukwerk waaronder afleveringen van Morks Magazijn (1932) nr. 7 en De journalist (1933) nr. 493. Brieven van CPNB uit 1957 en uitgeverij Strengholt uit 1962.

-Jo Boer, Boek Melancholie der verzonken jaren van Jo Boer met voorin een handgeschreven opdracht door Jo Boer voor de heer (F.C.J.M.) en mevrouw Ongering, 1965

-Herman Pieter de Boer, Briefkaart van Herman Pieter de Boer aan Ongering, 1979

-Godfried Bomans, Twee brieven van Godfried Bomans aan Marie-Louise (Marijke) Kortenhorst, tijdens hun studententijd in Nijmegen, 1939-1940.

Godfried Bomans, brieven van Bomans aan o.a. Iga Heldring-Hondius van Gessel, Hans Triebels, Sija Steenbeek-Maas, frater Clim. Bayer, L. Boonen, Doortje, dhr. Geel, Maria Güde, D. Kroon, P. Maassen, dhr. Nagels, Ton Oudshoorn, Jos Planten-Koch, Annie Roland Holst, W.J. Simons, Gabriël Smit, Verbeek, Carl Voges, Kees Verwey, Josje J. Westerveld, brieven van o.a. Olga Heldring, Tjalie Robinson, brief mbt boek Wandelingen door Rome; brieven van Jan Arnolds Bomans aan o.a. dhr. Nagels, Wally (zr. Borromée) Bomans aan uitgeverij, vader J.B. Bomans aan J.A. Roolink, 1918, Pietsie Bomans Verscheure aan o.a. frater Clim. Bayer ; handschriften waaronder de sprookjes 'Aschepoester' (fragment) en 'Roodkapje', gedicht 'Ik wou dat ik twee hondjes was'; blad typoscript met verslag wereldreis met Bruin Noordam en Theo Wip; handschrift 'Voor Jan Icas van Dijk'; persoonlijke documenten zoals zelfgemaakte boekenlegger met tekst en tekening.

met uitgebreide inventarislijst.

-Benadet Boorsma, Elf portretten in acryl op paneel door Bernadet Boorsma van Kader Abdolah, Bernlef, Hanna Bervoets, Nico Dijkshoorn, Ronald Giphart, Arnon Grunberg, Hans Kellson, Huub van der Lubbe, Leo Vroman en Maartje Wortel.

-Mies Bouhuys, Deel nalatenschap van Mies Bouhuys en Ed. Hoornik. Brief van A. Roland Holst aan Bouhuys, 1949, brieven van o.a. A.L. Constandse (De Gids), Gertie Evenhuis (Jan Campert Stichting, 1973) en Noni Lichtveld. Correspondentie Hoornik en Bouhuys, 1951 (tijdens haar reis en verblijf in Indonesië) met gedichten van Bouhuys en 2 bladen typoscripten met artikelen Hoornik over Haagse Transvaalbuurt en toneelspel van Christopher Fry; 1955 (Praag); 1962, (Suriname, Ned. Antillen, New York); 1966 (New York, Los Angeles); correspondentie en contracten van Bouhuys met uitgevers, toneelgezelschappen en media ca. 1951-2006; 2 adresboekjes; dossier mbt uitgave De dag dat Tommy drie werd. Theresiënstadt 1944 van Bedrich Fritta, met tekst van Bouhuys met typoscript, correspondentie met uitgeverij Kok, 1979-1980; brief van Leo Haas aan Thomas Fritta, 1979; documenten en foto's van Hoornik mbt verzet, concentratiekampen en gevangenschap in Dachau, 1943-1945 met foto's, officiële documenten, brief van Hoornik aan Johanna Nussbaum, 1944 vanuit Dachau, divers drukwerk; financiële bescheiden zoals documenten mbt belastingen, huizen en erfenissen, voornamelijk van Hoornik foto's mbt Hoornik waaronder portretfoto's, privé- en vakantiefoto's, begrafenis van Hoornik; foto's mbt Bouhuys met jeugdfoto's, portretfoto's, foto's tijdens optredens.

-Menno ter Braak, Handschrift Menno ter Braak 'Kritische aantekeningen', 'Erasmus', 2 bladen. Conceptbrief van Menno ter Braak aan Konrad Merz, 3 juli 1938.

-Jeroen Brouwers, Correspondentie (geprinte mails) Jeroen Brouwers met Niels Bokhove, 2016.

- Jean Brüll, aanvulling op nalatenschap.

-M.J. Brusse, Boek Boefje van M.J. Brusse, 14 dr. 1920 met originele in potlood getekende titelpagina door M.J. Brusse.

-Boudewijn Büch, Archivalia met betrekking tot Alida Elfers, moeder van Boudewijn Büch.

Beschadigde brief van M.R. Büch (vader van Boudewijn Büch) gericht aan 'Lieve Luiden', ongedateerd.
Trouwkaart van Rien Büch en Lida Elfers; woonvergunning van de gemeente Wassenaar, 1959;
documenten van notaris mbt overlijden van M.R. Büch, 1975. Documenten van de Raad voor de Kinderbescherming, 1964 + 1974.

C

-Simon Carmiggelt, Bronzen kop van Simon Carmiggelt op houten sokkel door Hetty Heyster.

Beeld van Simon Carmiggelt in brons, zittend op een tafel met kronkelige poten en met een kronkelige pen in zijn hand, op stenen plateau. Maker en datering onbekend.

Brief van Simon Carmiggelt aan Simone Buré in enveloppe van Het Parool, ongedateerd.

-J.B. Charles, Werkstuk voor studie Nederlands met interview met J.B. Charles (W.H.Nagel) gehouden op 12 april 1978 door Klaas Heeres en Hans Grolleman.

D

-Charlotte Dematons, Prentbriefkaart van Charlotte Dematons aan Annelie Grob (Letterkundig Museum), 2009.

-Gerda Dendooven, Originele illustratie door Gerda Dendooven voor Het verhaal van Slimme Krol en hoe hij aan de dood ontsnapte.

-Adriaan van Dis, Aanvulling op archief van Adriaan van Dis. Correspondentie met o.a. Andries van Agt, René Appel, Sonja Barend, Bayerische Rundfunk, Hugo Brandt Corstius, André Brink, Boudewijn Büch, Willem Breuker, Simon Carmiggelt, Renate Dorrestein, G.L. Durlacher, Jan Eijkelboom, Louis Ferron, Hans Goedkoop, Maarten 't Hart, Arend Jan Heerma van Voss, W.F. Hermans, A.F.Th. Van der Heyden, Lien Heyting, Frans Kellendonk, Peter van de Klashorst, Ben Knapen, Harry Mulisch, Charlotte Mutsaers, Willem Oltmans, Connie Palmen, Johan Polak, Renate Rubinstein, South African Embassy, Marten Toonder, Marianne Wiggins, Olga Zuiderwijk
handschriften en typocripten waaronder 'Dubbelinterview. Komische schets voor heer en dame', gedichten 'In het buitengebied', Engelse vertaling 'Three Leopards in Arra', artikel over Hugo Claus, 'Voorstel voor programma VPRO-directie, 1983' ; typoscripten van anderen zoals 'The bed' van Ethel Portnoy, 'De ommekeer' van Connie Palmen, 'Pleidooi voor een nieuwe hofmeier' van W.F. Hermans, 'Ik is hier' en 'Om te vlieg' van Breyten Breytenbach; persoonlijke documenten o.a. typoscript werkstuk 'Moreans kleurensymboliek', 1972; brief van hospita in Jan Steenstraat Amsterdam, 1967 (gebruikt in Dubbelliefde); map mbt Boudewijn Büch met brieven uit 1983-1984 en foto's; map mbt Boekenbal 1984 met o.a. Rinus Ferdinandusse en Youp van 't Hek; album tgv Joop Admiraal en Jaap Jansen; script laatste

uitzending 'Van Dis in de Ijsbreker', 1992; divers drukwerk zoals recensies en artikelen van en over Van Dis, uitgave De etalage. Tien jaar Van Gennep Rotterdam met opdracht van Maria Heiden, 'Afrika', uitgave mbt uitzending 'Spektakel', 15 april 1980. Voorwerpen, t-shirt met foto, sigaar, gerookt en gesigneerd door Cees Nooteboom tgv 60e verjaardag Harry Mulisch in 1987.

-A. den Doolaard, Archivalia van A. den Doolaard (C.B. Spoelstra) uit nalatenschap van Fons Hellebrekers. Brief van Willem Kloos (De Nieuwe Gids), ca. 1919; Linnenalbum ('Verzenboek') met verzen 'Aan Boetie' geschreven in 1918-1920; linnen schrijfcadier ('leeslijst') uit ca. 1918 als HBS'er geschreven leesverslagen, overgeschreven fragmenten uit literaire werken en lijst van te lezen boeken; kartonnen schrijfcadier ('leesaantekeningen') uit ca. 1919 met aantekeningen gemaakt tijdens het lezen als scholier met achterin lijst met reisboeken en aantekeningen in onbekend handschrift (Hellebreker?) over voorbereidingen voor het maken van een reis; schrijfcadier, met voorkant omslag los, met korte onvolledige synopsis van een filmscript met de trein als decor 'Etoile du Nord (Express d'Amour)' uit ca. 1928; schrijfcadier met geruite koft met 'Het feest der Druivenplukkers' uit ca. 1930, oermanuscript voor De druivenplukkers; adressenboekje, deels beschreven door Den Doolaard, maar grotendeels beschreven door onbekende (Hellebrekers?), ca. 1929; handschrift op 3 dubbelgevouwen folioellen met aantekeningen voor artikel over Joegoslavië, uit ca. 1931. Hierop getypt begin van brief aan zijn moeder; handschrift op vijf en een half foliovel getiteld 'Bergen en Mensen', aantekeningen voor een lezing die Den Doolaard in 1936 in Pulchri Studio zou houden over De groote verwildering; drukwerk 'Ballade du jeune Marin', overdruk uit Volk bij den weg met verhaal 'Een zwerver in de bergen'; De verliefde betonvlechter met op schutblad een handgeschreven gedicht opgedragen aan Fons Hellebrekers, 1927, ingevoegd 4 losse cahierbladen met gedichten; Vier balladen en De druivenplukkers, 3e druk

-Renate Dorrestein, literaire nalatenschap, met o.a. kleine gekleurde briefjes met aantekeningen voor Echt sexy, witte blaadjes met aantekeningen voor Zolang er leven is, zwart notitieboekje met aantekeningen voor o.a. college in Amerika en laatste hoofdstuk van 'Een nacht om te vliegeren', twee kleine boekjes geschreven vóór haar debuut, dummy van 'Heimwee naar mezelf', diploma van schrijfcursus gevolgd in Iowa, 1991. drukwerk promotiemateriaal voor Das Erdbeerfeld, De zwarte hand en het jaar van Renate Dorrestein (1997). voorwerpen mbt tot boeken: cassettebandje met muziek (gedraaid tijdens schrijven van Noorderzon), miniatuurambulance, zwart baseball petje, boekje 'Veilig leren lezen' (tbv Het duister dat ons scheidt), straatnaambordje Rue de Rivoli uit Parijs, schelp (talisman tijdens het schrijven van Vreemde streken), steen (talisman tijdens het schrijven van Het perpetuum mobile van de liefde), houten pendel (Heden ik), pen voor signeersessies tijdens tournee in Amerika, zwarte baseball pet (gedragen tijdens schrijven Ontaarde moeders in Iowa). Foto's van boekenbal 1997, eiland Mull (Schotland), huisje op Gronings platteland dat model stond voor Zonder genade.

Literaire nalatenschap

-Tonke Dragt, Blad uit poesiealbum met tekening en vers door Tonke Dragt, 1956. Zij was toen tekenlerares op de Bohemenschool in Den Haag.

-Serge van Duijnhoven, Schilderij door Fredie Beckmans met portret van Serge van Duijnhoven met steenuil op schouder (Athene Noctua) en 2 bijen (Pindarus), 2018.

E

-Hanneke Eggels, Computerafdruk met typoscript van gesprek door Hanneke Eggels met Jan Fontijn over de biografie van Frederik van Eeden, 1992. Briefkaart van Simone en Pierre H. Dubois aan Hanneke Eggels, 1994.

-Els van Egeraat, Originele illustratie door Els van Egeraat voor De omzwervingen van Odysseus van Simone Kramer.

-Eduard Elias, Literaire nalatenschap van Eduard Elias. Ex Libris van Elias, 1920

Iedenlijst 'Toujour Holland', 1964; typoscript van speech 'the miracle of Holland', 5 mei 1955

brief H. van Zutphen mbt Van Oudshoorn, 1951, brief in kopie van G. Bomans, 1957

kopieën Bomans Krant, 2002 mbt Elias; Twee albums met knipsels van artikelen o.a. onder de namen

Hendrik Hagenaar en Eduard Bouquin, 1950-1956, losse knipsels voor o.a. Praetvaeria

album met knipsels over opzeggen van lidmaatschap van de VVD door Elias in 1966 met telegrammen

en brieven met steunbetuigingen van o.a. P.H. Dubois, J.L. Heldring, Annie Salomons, Adriaan van der

Veen; gedenkboek met foto's van 75-jarig bestaan Herenkledingfabriek v/h Gebr. Levie en tekst door

Elias, 1956; album met foto's en brieven n.a.v. 65e verjaardag o.a. van H. Wolf-Catz, Johan van der

Woude, circulaire van Joods Nationaal Fonds over Gouden Boek-inschrijving; albums mbt overlijden van

Elias in 1967; knipsels mbt onthulling Flaneur-beeld op Lange Voorhout in Den Haag, 1968; foto's van

grafsteen en Flaneur-beeld; Twee boeken van Elias met opdracht van Elias, boek van S. Carmiggelt met

opdracht van de schrijver.

-Maarten Embrechts, Twee olieverfschilderijen door Maarten Embrechts. Een portret van Connie

Palmen, 50 x 40 cm, portret van Simon Vinkenoog, 40 x 40 cm.

-Lidy van Eijsselsteijn, Rijmprint van 'De ballade van de kerkklok' van Lidy van Eijsselsteijn met

houtgravure van Nico Bulder, geschreven in 1943, uitgegeven in 1945.

F

-Hans Faverey, Literaire nalatenschap Hans Faverey en Lela Zeckovic. Correspondentie Hans (deels ook aan Lela): Robert Anker, Bernlef, Uitgeverij De Bezige Bij, Rein Bloem, Jan Brokken, Ineke van der Burg, Jan Campert Stichting, Maria van Daalen, Tom van Deel, Rudi Fuchs, Hans de Greve, Jacques en Faridah Hamelink, Kees Hin, Wiel Kusters, Martin Reints, De Revisor, Vera Simonin, Marc de Smet, Hedwig Speliers, Stichting ter Bevordering van de Vertaling van Nederlands Letterkundig Werk, Tanja Tarnovska,

Hans Tentije, Willem van Toorn; correspondentie met bijgevoegd werk van diverse auteurs voor tijdschrift New Foundland; correspondentie tussen Hans en Lela. Familie correspondentie en beterschapscorrespondentie 1989-1990. -Correspondentie Lela: Naast bovenstaande personen, correspondentie (deels in Kroatisch) betreffende haar eigen werk met o.a. Amsterdams Fonds, Uitgeverij De Bezige Bij, De Historische Uitgeverij, D. Kis, Vera Simonin; condoleancebrieven uit 1990; correspondentie betreffende diverse uitgaven van werk van Faverey. Primair werk Hans : Handschriften, typoscripten en drukproeven op losse bladen van gedichten, drukproeven van o.a. 'Hinderlijke Goden', 'Hoe telkens ooit', Verzamelde Gedichten'. Buitenlandse vertalingen door o.a. F. Jones.

Primair werk Lela: Handschriften en typoscripten deels in Kroatisch van aantekeningen, gedichten, vertalingen, teksten met betrekking tot oorlog voormalig Joegoslavië rond 1990 waaronder voor International Committee against the Destruction of Croatian Culture and Society; cahiers met aantekeningen en tekeningen. Persoonlijke documenten Hans: Schoolrapporten, getuigschriften, oorkondes van Poëzieprijs 1969 en C. Huijgensprijs 1990. Dossier betreffende vader van Faverey, A. T. Faverey met brieven voorzien van illustraties, cahiers en multomappen met (dagboek)aantekeningen ook met illustraties, fotoalbum 'Bezoek Suriname' n.a.v. bezoek

Agenda's met aantekeningen 1972-1990; medisch dossier; Scenario voor film over Faverey door Kees Hln; Diverse schetsen en tekeningen in map met o.a., portretten in houtskool van Hans en Lela; Boeken met opdrachten (deels ook aan Lela) van o.a. Karel Appel, H.C. ten Berge, Rein Bloem, Hugo Claus, Elke Erb, J.P. Franssens, Jacob Groot, Gerrit Kouwenaar, Jan Kuijper, J. Hamelink, Marita Mathijssen, Willem Toorn, Hans Vervoort, August Willemsen. Persoonlijke documenten Lela: Dossier met o.a. correspondentie mbt Lucy B. en C.W. van der Hoogtprijs 1983; financiële documenten; album met tekeningen door Lela voor Hans, diverse losse tekeningen. Drukwerk mbt Hans en Lela: Diverse publicaties van en over Hans en Lela; drukwerk mbt oorlog in voormalig Joegoslavië, drukwerk van gedichten van Hans en anderen in groot formaat; Foto's (deels met Lela): Portretfoto's, optredens en bijeenkomsten, fotoalbum met foto's van rond 1900 (grootouders Lela?).

-Camila Fialkowski, Originele illustratie door Camila Fialkowski voor omslag van Griezellige bosavonturen van Het Griezelenootschap (voorz. Paul van Loon).

-Annette Fienieg, Twee originele illustraties door Annette Fienieg voor Voel je wat ik voel van Jan van Coillie en Verdriet is drie sokken van Koos Meinderts.

-Wolfgang Frommel, Boek Entfernte Erinnerungen an W., over Wolfgang Frommel, door Joke Haverkorn van Rijsewijk, 2013.

G

-Ida Gerhardt, Brieven van Ida Gerhardt aan Marianne Kaas, 1951-1961 + 1985. Handschrift op losse bladen van gedichten voor Marianne Kaas en Meia Albarda, 1952-1968 en ongedateerd.

-Herman Gordijn, Iconografisch materiaal door Herman Gordijn. Eén portret in potlood van Jac. van Hattum, 63 x 44 cm. Ets van Gordijn met gedicht 'Overwinning' van Van Hattum, 30 x 28 cm. Map met vier portretten van Menno ter Braak 'Leven in geleende tijd, vier grafische portretten door Herman Gordijn', (uitgegeven door Gemeente Eibergen, 1992), 50 x 66 cm.

Twee portretten in houtskool van Gerrit Komrij, 63 x 48 cm. Tien etsen van Herman Gordijn en tien gedichten van Gerrit Komrij in met linnen beklede doos met titel 'Verlangen is het droogzwemmen van de dorstige ziel', 2008-2009, 41 x 50 cm.

-Hermine de Graaf, Boeken van Hermine de Graaf. Zeevlam met achterin handtekening van De Graaf, Frauen in den Niederländen. Erzählungen met verhaal door De Graaf met correcties in potlood. Brief van Jean Schalekamp met bijgevoegd tijdschriftaflevering Literatura Neerlandesa (1988) nr. 3.

-Karel N.L. Grazell, Portret van Karel N.L. Grazell door J.G. Notenboom, plakkaatverf op acrylpapier in lijst met glas, ongedateerd [2003]. Op achterzijde is tekst met gedicht door Grazell geplakt.

-Jan Greshoff, Brief van Jan Greshoff aan Kurt Lehmann, 1937.

Collectie handschriften, typoscripten, drukproeven en krantenknipsels uit de periode 1928-1937.

Betreft beschouwend proza van (aanzetten tot) boekbesprekingen, persoonlijke artikelen en memoire-achtige stukken over o.a. P.C. Boutens, J.C. Bloem, Raymond Brulez, Paul Leautaud, Emmy van Lokhorst, P. H. Ritter, Arthur van Schendel, Paul de Vree, internationale reizen, schilderkunst. Versies van deels ongepubliceerde gedichten, een omvangrijk waarschijnlijk ongepubliceerd fragment van de nooit verschenen roman Tien mei 1903, leesaantekeningen, namen en adressen, titellijstjes, een originele tekening. Poëzie waaronder handschriften en typoscripten voor 'Ikaros bekeerd'. Drukproef van Rebuten en In alle ernst. Persoonlijke documenten, 5 perskaarten, visitekaartje Greshoff.

H

-Hella Haasse, Brief van Hella Haasse aan Marijke van Dorst, 1999.

Twee bladen met handschrift van Hella Haasse. Opzet voor toneelstuk van Alleen op de wereld van Hector Malot voor Amsterdamse Montessorischool, 1952.

-Annemarie van Haeringen, Originele illustratie door Annemarie van Haeringen voor Wat dansen we heerlijk van Toon Tellegen (niet opgenomen in het boek).

-Dolf Hamming, Boeken met opdrachten van o.a. F.M. Arion, L.P. Boon (3), Jeroen Brouwers (8), Remco Campert, Hugo Claus (2), Jan Cremer, W.F. Hermans (32), H.J.A. Hofland, Sjoerd Leiker, Harry Mulisch (11), Gerard Reve (5), Sal Santen (7), Bert Schierbeek (6), Koos Schuur, Oscar Timmers (7), J.G. Toonder (5), Marten Toonder (4); correspondentie met Ben Borgart, Jeroen Brouwers, W.F. Hermans, Harry Mulisch en G.K. van het Reve.

-Jan Hanlo, Portret in potlood van Jan Hanlo door C.M. (Cock) van de Pavoordt.

-Fritzi ten Harmsen van der Beek, Portret door Joke Sterk, 1973.

Aanvulling op literaire nalatenschap. Sigarendoosje met blaadjes met persoonlijke notities, tekeningen, 2 kladblokjes met persoonlijke notities, schrijfboek met gedichten in potlood, cahier met voorin de naam van Eric de Mareschal en enkele tekeningen van Fritzi; handschrift met tekeningentjes en verhaal 'OLV Beestje' in Engels en Nederlands; brief Tonio Hildebrand, brief van Fritzi aan Peter Vos (1962); mapje mbt uitgave Jagtlust met 2 brieven van Annejet van der Zijl en brief van Ellen Hijkenhuis; testament (2007).

-François HaverSchmidt, Ingelijste aquarel van Johannes Gijbert Vogel (1828-1915) met op achterzijde geplakt een blad met een gedicht in handschrift.

-Wim Hazeu, Aanvulling op archief van Wim Hazeu.

1. Drie brieven van Willem Barnard aan Wim Hazeu met één antwoord, overlijdenskaart van echtgenote van Barnard. 2. Vier brieven Johan Polk aan Hazeu met twee antwoorden. 3. Brief van Simon Vinkenoog aan Wim Hazeu met antwoord Hazeu. 4.. Brief Jan Terlouw aan Wim Hazeu met antwoord Hazeu. 5. Correspondentie Hazeu-C.O. Jellema (in kopie). 6. Circulaire van Sybren Polet betreffende akoestische milieuvervuiling met handschrift van Polet op post-it. 7. Toespraak van burgemeester Cohen bij uitreiking eerste deel van Verzamelde Werken van W.F. Hermans, 2005. Brief van Gerrit Kamphuis aan Ed. Hoornik, 1941; Correspondentie Gerrit Kamphuis met Wim Hazeu, 1980-1987; Brief (kopie) van Martin Ros aan Koos van Zomeren, 1988, gevoegd bij brief van Uitgeverij Aspekt aan Hazeu, 2003.

-J.A. Henry, Boeken met opdracht. 10 poems o.a. Baudelaire met voorin ingeplakt blad met handschrift van gedicht 'De schilder' door J. van Hattum, Wending van K.H.R. de Josselin de Jong met opdracht van de schrijfster voor Lili [Berkeljon?], Zegen der goedheid van Antoon Coolen met voorin ingevoegd drukwerk en brief van Coolen aan Lili Berteljon, 1934, De bruiloft van Kloris en Roosje 1946 met opdracht van de schrijver, Florentijnsche verhalen van Arthur van Schendel met opdracht van de schrijver, Westwaarts en De grondtoon van Anthonie Donker met opdracht van de schrijver, Je wist toch en Welkom in dit leven van Josepha Mendels met opdracht van de schrijfster. Brief van Anton Haakman aan J. Henry, 1994 en van Midas Dekkers aan mevr. I.J. Lodewijk-Hoogeboom, 1989.

-W.F. Hermans, Boek Homme's hoest van W.F. Hermans met opdracht van de schrijver voor Ernst Nagel, 1980. Met los bijgevoegd brief van Leendert Stofbergen aan Ernst Nagel, 1980 over o.a. Homme's hoest.

-A.J. Herzberg, Boekje Julius Caesar of de val van een groot man. Drama met zang in drie bedrijven. Uitgevoerd door de Amsterdamsche Studenten Tooneelvereniging in 1912. Met A.J. Herzberg in de rol van senator Casca.

-Herman Heijermans, Tijdschriftaflevering van Het jonge volk, 11e jrg. (1924) nr. 25 met een in memoriam Herman Heijermans.

-Coby Hol, nalatenschap met originele illustraties.

- Wil den Hollander, Manuscript in kopie van Johanna door Wil den Hollander-Bronder.
Brief aan Betty Veldwachter, 1965. Foto's en negatieven door Betty Veldwachter van Den Hollander-Bronder en haar man rond de boerderij in Frankrijk.
- Alice Hoogstad, Eén originele illustratie door Alice Hoogstad voor Moord in de jungle van Anna van Praag en één voor Lieverkoekjes van Hans Kuyper.
- Ed. Hoornik, Deel literaire nalatenschap van Ed. Hoornik, voornamelijk uit de jaren 1929-1944 en een klein deel uit 1946-1949. Map met acht (radio)lezingen waaronder over Therese Neumann, filmkunst, Mattheus, Criterium-poëzie, Gerard Walschaps Zwart en wit en drie artikelen over o.a. Marsmans laatste bundel Tempel en kruis; map met handschriften van aantekeningen o.a. met aanzetten voor 'Te Middelharnis...' en 'Geboorte', tien ongepubliceerde gedichten en negen gepubliceerde, klad van brief aan V. van Vriesland; bloknoot met aantekeningen mbt zijn verblijf in Dachau en Vught; map met ongepubliceerde en gepubliceerde gedichten in typoscript
map met typoscript, kopij en drukproef van Mattheus; dichtbundels in typoscript en proef o.a. Het Keerpunt, Stenen, Geboorte/Mattheus, Tweespalt en Drie op één perron; Map met gedichten en journalistiek proza in druk met knipsels; map met achtendertig brieven, kaarten en telegrammen aan Hoornik van o.a. G. Achterberg, Theo van Baaren, Anna Blaman, Jan Engelman, A. Marja, Adriaan Morriën, Nico Rost, Victor van Vriesland, S. Vestdijk, Hendrik de Vries en Dick Zijlstra. Met uitgebreide inventarislijst.
- Philip Hopman, Originele illustratie door Philip Hopman voor Soms zie ik 1000 lichtjes van Nannie Kulper.
Houten panelen voor decor van de Kinderboekenambassade.
- Mies van Hout, illustratie voor Feestliedjes van ons allemaal
- Jan Hulsker, Correspondentie tussen Jan Hulsker, zijn echtgenote Carry met broer Fer Hulsker en zijn echtgenote Dora, 1931-1947.
- Gerard van Hulzen, Archivalia betreffende Gerard van Hulzen, afkomstig uit nalatenschap van kleindochter Elze Noor Meijer-van Hulzen. Condoleancebrieven n.a.v. overlijden Van Hulzen in 1940 door o.a. K.J.L. Alberdingk Thijm, P.C. Boutens, M.J. Brusse, Fenna de Meyier, Jan Prins, Jeanne Reyneke van Stuwe, Victor van Vriesland, Maurits Wagenvoort, Marie van Zeggelen;
brief van P.H. Van Moerkerken aan J. Ubink ivm comité voor het plaatsen van gedenkteken voor Van Hulzen, 1941; bio- en bibliografische informatie waaronder kopie van artikel uit De Gulden Winckel (1914) met interview door André de Ridder met Van Hulzen; foto's zoals portretfoto's, met gezelschappen en vakantie in de sneeuw.

I

J

-Mark Janssen, Originele illustraties van Mark Janssen voor Het goud van de verborgen stad van Reggie Naus en voor In het spoor van de rode leeuw van Bert Kouwenberg en An van 't Oosten.

-Kitty de Josselin de Jong, Archivalia van Kitty de Josselin de Jong. Handschriften en typoscripten van verhalen deels met bijgevoegde knipsels van de verhalen afgedrukt in kranten en literaire tijdschriften. O.a. de verhalen 'Else's Sysje', 'Gezakt', 'Een dag op het eiland der gelukzaligen' (met Duitse vertaling), 'Bruiloft', 'Het verrukkelijk vrye beroep'; toneelstuk 'Geboden kans', twee dagboekfragmenten uit 29 september en 23 november 1952. Typoscript van open brief aan M.H. Székely-Lulofs, 1952. Cahier met handschrift uit 1923 met verhaal over Pim. Aflevering van Roemeens tijdschrift Insemnari iesene (1937), nr. 5 met hierin een verhaal van De Josselin de Jong.

-Jan Jutte, Twee originele illustraties door Jan Jutte voor Een bos vol tover van Sjoerd Kuyper en Van mij en van jou van Hans en Monique Hagen.

K

-H.P. Keuning, Correspondentie van Hans P. Keuning met Gerrit van Dijk, 2003-2016.

-Thé Tjong Khing, illustraties voor De dag dat de zee weg was, van Anne Prins; Een mooi plekje, Xing Ya en Wu Wen gaan logeren van Jet Bakels.

-Willem Kloos, Handschrift Willem Kloos 'Ja, Christus moest de God der Vreugde heeten!', 1 blad.

-Sandra Klaassen, Originele illustratie van Sandra Klaassen voor Robin en God van Sjoerd Kuyper.

-Kees van Kooten, Brief van Kees van Kooten aan Miriam Dart, 1986.

-Tony Kurpershoek-Scherft, literaire nalatenschap

L

-Joke van Leeuwen, Zwart-wit illustratie door Joke van Leeuwen voor Kukel en print voor Kweenie.

-Lisette Lewin, portret door Willeke van Tijn, getiteld 'Bach onder de palmen', 40 x 50 cm, 2017.

-Lezen en Voordragen, Enkele losse afleveringen (incompleet) van tijdschrift 'Lezen en Voordragen' uit periode 1925-1932.

-Libertinage/W.F. van Leeuwen, Archief van het tijdschrift Libertinage voornamelijk bestaande uit correspondentie, enkele manuscripten (zowel handschriften als typoscripten) en drukproeven.

Correspondentie: J.A. Ages, A. Alberts, F.E.A. (Fred) Batten, Theo Batten, Jan de Bruyn, Cees Buddingh', Huib Drion, Pierre H. Dubois, Jan Eijkelboom, Jan Emmens, H. van Galen Last, Jan van Gelder, H.

Gomperts, André Groenewoud, Siep de Groot, Jacques den Haan, Jan Hanlo, F.W. van Heerikhuizen,

Albert Helman, W.F. Hermans, P.N. ten Hoopen, A.A.M. Horsting-Boerma, Jacques de Kadt, Huib van

Krimpen, W.F. van Leeuwen, A.F. Lodeizen, Hans Lodeizen, Josine W.L. Meyer, Adriaan Morriën, W.H.

Nagel (J.B. Charles), Rob Nieuwenhuys, M. Nijhoff ('Het leven van Martinus Nijhoff tot september 1912

door hemzelve' in kopie), Ankie Peypers, Ludo Pieters, A. Roland Holst, W.J. Rozendaal, A.L. Schneiders,

Charles B. Timmer, Tom Varekamp, M. Vasalis, J.H.W. Veenstra, Paul van 't Veer, Albert Vigoleis Thelen,

Ab Visser, Paul Vlemminx, Beatrice Willinck, J.C. Zaalberg, Cees Zom. Manuscripten van o.a. J. de Bruyn, Jan Emmens, Jan Hanlo, A.G.F. van Holk, Louis Th. Lehmann, Hans Lodeizen, Rob Nieuwenhuys, W. Schippers, Simon Mari Prijs, M. Vasalis. Artikelen van H. Eggels, zakelijke brieven J.M. Meulenhoff, en Querido.

-Ted van Lieshout, Twee foto's door Ted van Lieshout 'Appeltjessonnet' en 'Vakantiesonnet Zandvoort', 2009.

-Hans Lodeizen, Aanvulling op archief Hans Lodeizen. 3 cahiers met proza getiteld 'Bladeren van de Herst', 'In afwachting van de winter' en 'Kleinigheden', oct.-dec. 1944; aflevering van Entomologische berichten (1946) met een bijdrage van Lodeizen, losse bladen uit Spaans tijdschrift met gedichten van Lodeizen; enkele foto's waaronder portretten, in tuin en als kind met sportclubje.

-Sanne te Loo, Originele illustraties van Sanne te Loo. Illustratie uit het boek Gewoon Fien, getiteld Meisje met hoed. Illustratie uit boek Ping Li en zijn vlieger, verf op doek, getiteld 'Luchtschip in de wolken met touwladder'.

M

-Merlyn, Literair archief van H.U. Jessurun d'Oliveira en tijdschrift Merlyn. Typoscripten: inleiding/redactioneel Merlyn (origineel). Gedichten: Ad Zuiderent, Michael Slory, D.J. Opperman, Lucebert, proza van Willem Frederik Hermans (Mandarijnen op zwavelzuur), Kees Fens, deel van De God denkbaar denkbaar de God van Willem Frederik Hermans. Transcripten van interviews met Jan Wolkers, Hugo Claus, Willem Frederik Hermans, Gerard Reve, Gerrit Achterberg (Scheppen riep hij gaat van au). Handschriften: gedichten van Pierre Kemp, Theo Sontrop. Correspondentie (brieven en postkaarten): J.H.F. van Abeelen, Catrien Achterberg, P. Andriesse, Joseph Bartels, Paul Beers, H.C. ten Berge, Raymond ten Berge, J.W. Besijn, Wim van Binsbergen, Rein Bloem, D.A. Bobbe, Julius de Boer, Fr. Brands, W.L. Brinkman, W.J.M. Bronswaer, Jean Brüll, Herman de Coninck, Jan Cremer, Jan Emmens, Sjoerd van Faassen, Kees Fens, Jacques Hamelink, F. ten Harmsen van der Beek, Jaap Harten, P. Hawinkels, W.F. Hermans, Huygens Instituut, Lidy van Marissing, Jaap Oversteegen, Gerard Reve, Ina Romijn, H.C. Rümke, Arnold Saalborn, A. Sassen, Charles B. Timmer, Ad Zuiderent. Drukwerk: programmaboekjes congressen omtrent eredoctoraat Kees Fens, Kronkel van Carmiggelt, krantenknipsels over Merlyn. Audio/banden: interviews met Jan Wolkers, Gerard Reve, Simon Vestdijk, Leo Vroman, Harry Mulisch, Louis Paul Boon, Richard Minne.

-Henk Romijn Meijer, Brief van Henk Romijn Meijer aan de heer J.G. Kepler, 2004.

-Marga Minco, Brief van Marga Minco aan Miriam Dart, 1986.

-Adriaan Morriën, brief van Adriaan Morriën aan Maartje Luccioni, 1968

-Multatuli, geschilderd portret door Fredie Beckmans.

N

- Aad Nuis, 1 foto van Nuis als achter microfoon, 1 foto in fitnessruimte met o.a. Wim Kok en Jan Pronk.
- Martinus Nijhoff, Brieven van Martinus Nijhoff met Josine Lucie van Dam van Isselt, 1934-1948; Brieven van Nijhoff aan o.a. Jacob en Leonoor van Dam van Isselt, Hans Phillips; Josine van Dam van Isselt aan haar ouders, Simon Vestdijk. Typoscript 'Heer Halewyn. Drama in negen tableaux', sinterklaas- en andere verzen. foto's met o.a. Josine van Dam van Isselt en een groepsfoto van regiment met Nijhoff als kapitein in het midden.

O

- Geert van Oorschot, Boek Van het Westelijk Front geen nieuws van Erich Maria Remarque uit nalatenschap van Geert van Oorschot met eigenhandige inscriptie, 1929.
- Mary Ophoff, Originele illustraties van Mary Ophoff. Schetsen en illustraties in diverse formaten voor o.a. boeken, kalenders en ansichtkaarten; portretten van kinderen en volwassenen; personen in (historische) klederdracht; groot schetsboek met tekeningen van o.a. middeleeuwse meubelen en personen; klein schetsboek met diverse schetsen, ontwerpen en illustraties; groot plakboek met ingeplakte documenten waaronder brief van Koninklijk Huis uit 1938, getuigschriften van kunstonderwijs, krantenknipsels over exposities; klein plakboek met ingeplakte krantenknipsels met illustraties van Ophoff; grote kartonnen portefeuille met ingeplakte formulieren; 2 (portret)foto's van Ophoff uit 1970.
- Ton van Oudwijk, Blad ter verwelkoming van Ton van Oudwijk (Anna van Oudwijk-Koppelman) als nieuw lid van de Vereniging van Letterkundigen met handtekeningen van Ben van Eysse, Gabriël Smit en Aar van de Werfhorst.
- Georgien Overwater, Drie originele illustraties door Georgien Overwater voor Kat in 't bakkie, rijmen is een makkie van Hans Kuyper, Herrie: een klein voorleesboek van Ted van Lieshout en Op en top Fienl van Harmen van Straaten.

P

- P.A.N., archief.
- Willy Pétilion, Overlijdensbericht van Willy Pétilion, 1948.
- Clara Asscher-Pinkhof, typoscript van gedicht 'De roep van de dode kinderen'. Dit gedicht werd uitgesproken door Clara Asscher-Pinkhof, 10 december 1947 in een Chanoeka uitzending van de VARA.
- Lidia Postma, Originele illustratie door Lidia Postma voor titelpagina van De gestolen spiegel.
- Jan Praas / Parade der Profeten, Literaire nalatenschap Jan Praas en deel archief van tijdschrift Parade der Profeten. Betreft o.a. Afleveringen van Parade der Profeten, 1944 nr. 1 (oerboek), poëziumnummer 1945 (hardcover) 2e herziene druk met originele illustraties en gesigeneerd door de medewerkers en een herdenkingsnummer uit 1979. Correspondentie met o.a. Theo van Baaren, René Bastiaanse, Ad den

Besten, Karel N.L. Grazell, Nol Gregoor, U.J. Jinkes de Jong, Arjaan van Nimwegen, Wouter Noordewier, Ad van Noppen, Jaap Romijn, H.P. Schönfeld Wichers, Hans van Straten, Hans Werkman, Wim Zaal, Jan Zitman mbt o.a. redactie Parade der Profeten, Sjaalmanpers, herdenking en tentoonstelling 1979 en 1984, Ab Visser-bijeenkomst 1987, persoonlijke correspondentie. Handschriften/typoscripten en stencils van werk van Jan Praas waaronder 'Bedauwde gedichten' 1942-1944, 'Het klein geluk' 1943, 'Utrechtse bladspiegel. Anekdotische herinneringen uit de tijd van Parade der Profeten, De Roode Lantaarn en Columbus', verhaal 'De vroegste herinneringen, Almelo ca. 1924-1927', diverse losse gedichten. Handschriften en typoscripten van werk van anderen zoals cahiers met gedichten van Hein Roethof; illustraties van Joost Baljeu en anderen. Archivalia betreffende tentoonstelling en herdenking van Parade der Profeten in 1979 met o.a. correspondentie, lijst met medewerkers, programma van reünie, uitgave 'Parade der Profeten 1944-1945', presentieboek tentoonstellingen, knipsels van artikelen hierover en van tentoonstelling in het Letterkundig Museum in 1984.

Circulaires mbt Parade der Profeten uit 1993. Archivalia betreffende overlijden Will Wegman en Jan Vermeulen. Boekjes Expositie met opdrachten van Jan Praas, boeken met opdrachten voor Praas van o.a. F.W. van Heerikhuizen en Jan Vermeulen, boek Het verleden van Columbus met opdracht van M. Gilliams aan J. Greshoff, 1933 ; plakboek met recensies uit Weekblad van de A.V.M.O., 1961-1967; tijdschriftafleveringen van De Amsterdammer (1920), Kunst van Nu (met notulen en circulaire, 1963), Maecenas. Persoonlijke documenten waaronder agenda's uit 1936-1945, officiële documenten en familiepapieren; archivalia betreffende het leraarschap bij HBS in Utrecht zoals cijferlijsten 1946-1964, correspondentie en drukwerk, literatuurlijsten Nederlandse Letterkunde voor Middelbare Handelsschool. Foto's o.a. portretfoto's, foto van Ad van Noppen en Carla Scheidler op de redactie in 1944, foto's van de herdenking van Parade der profeten 1979, negatieven van foto's van febr.-jun. 2001. -A.P. Prins, Correspondentie tussen Apie Prins en Elizabeth van Stappen, 1947-1958 met bijgevoegd een typoscript over Sonja Prins.

-Sonja Prins, Archivalia van Sonja Prins. Brieven aan Joris Duytschaever, 1993-1994. (reclame)drukwerk van uitgeverij Soma; kopie van voorwoord van 'Proeve in Strategie' op papier van uitgeverij W.L. & J. Brusse door H. Marsman en V. van Vriesland met aantekeningen van Sonja Prins.

-René Pullens, Originele illustratie door René Pullens voor omslag van Raven in de lucht van Hans Petermeijer.

Q

-Uitgeverij Querido, Foto's door fotograaf Philip Mechanicus van diverse auteurs tgv 75 jarig bestaan van uitgeverij Querido. Gesigneerd door de fotograaf, 1990. o.a. Klaas van Assen, F. Bastet, Tom van Deel, Inez van Dullemen, Jan Fontijn, Veronica Hazelhoff, Annemie en Margriet Heijmans, Marita Mathijssen, Willem Jan Otten, Helga Ruebsamen, Bob den Uyl.

R

-Gerard Reve, brief van Gerard Reve aan mej. G.C. Langereis, 1969.

Cassettebandje met interview met Gerard Reve (ca. 10 minuten), afgenomen in mei 1965 te Greonterp, Friesland door de middelbare scholieren Roel de Haan en Paul Casparie tbv AVRO-radioprogramma Mignon (niet uitgezonden).

Tijdschriftaflevering van Genoeg (2001) nr. 27. Hierin interview met Gerard Reve "ik ben niet zuinig maar sober".

Portret van Gerard Reve opgebouwd uit tekst van eerste pagina uit De avonden door Julius Wintermans als illustratie bij verfilming van de roman in 1989.

Boek Bezorgde ouders van Gerard Reve met handgeschreven tekst door Gerard Reve op pagina 1 + 21 'L.S. (=den katholieken lezer heil)', 1 januari 1989.

-B. Roest Crollius, Schilderij door B. Roest Crollius, olieverf op doek, 47 x 67 cm, gesigneerd met Oxydius. Op achterkant staat in pen geschreven: 'dr. Zwennes Frankenslach 340 Den Haag', handtekening van Roest Crollius en getal 69 (jaartal?).

-Juul Roggeveen, Literaire nalatenschap van Juul Roggeveen. Correspondentie met o.a. Charles van Eyck, Rowland Hedley, Allen Hervey, Josepha Mendels, W.L.M.E. Van Leeuwen, Harry Meisenburg, Herman Robbers, Elisabeth Zernike; familiecorrespondentie waaronder Leonard Roggeveen; uitgeverij Meulenhoff aan E. Zernike over J. Roggeveen; typoscripten van gedichten, o.a. van H.W.J.M. Keuls; enkele afleveringen van V.O.K.Z.O.S., schoolkrant van Alkmaarse H.B.S. 1920-1922 met bijdragen van Roggeveen; uitgaven Kentering door Louis Reinders en De Bajes ballade van Wilde Oscar.

-A. Roland Holst, Correspondentie uit de nalatenschap van Swaantje Stomps. Betreft zeven brieven van Adriaan Roland Holst aan Swaantje Stomps, 1952-1964. 42 brieven en kaarten aan A. Roland Holst van verschillende afzenders, onder wie: Jeanne Bieruma Oosting, J.C. Bloem, Godfried Bomans, Hendri van Booven, Jan Engelman, Jan Greshoff, Pierre Kemp, Charlotte van Pallandt, Gerrit Rietveld, Maurice Roelants, Carel Scharren, Henriëtte Roland Holst, Matthijs Vermeulen, Kees Verwey, Simon Vestdijk, Bert Voeten, G.J. Vriamont, Hendrik de Vries, Henk Wiegersma, Johan van der Woude. Vier brieven van Bert Bakker aan Swaantje Stomps, 1961-1962. Vier brieven waarin Roland Holst ter sprake komt. O.a. van Elisabeth Andersen, van en aan redactie Studium Generale, 1958-1959. Twaalf lege enveloppen van aan Roland Holst geadresseerde brieven. Mapje met zeven foto's. Envelop met knipsels en een stencil.

-R.N. Roland Holst, Portret in potlood en aquarel door R.N. Roland Holst met onderschrift 'Dedie a RR', 'XI '12' en in inkt geschreven 'Voor Meta Alberda met een hartelijke groet van R.N. Roland Holst dec. 1925'. Afkomstig uit nalatenschap van J.W. Alberda.

-Renate Rubinstein, Brief van Willem Wittkampf aan Renate Rubinstein, 1965, brieven en gedichten van Dick Hillenlus aan Renate Rubinstein, 1980.

-Helga Ruebsamen, literaire nalatenschap.

S

-Aimé van Santen, Correspondentie tussen Aimé van Santen en Jürgen Born, 1985.

-Gerardus Schoorl, Brieven verzameld mbt grafologisch onderzoek door G. Schoorl (Bijenkorf). Brieven uit jaren 1950-1968 van o.a. Willem Barnard, Emmy Huf, Wim Kan, Ileen Montijn, Adriaan Morriën, Paul Huf, Gerard Reve, J. van Schaik-Willing, Wim Sonneveld, Victor E. van Vriesland.

-Ewoud Sanders, Correspondentie van Ewoud Sanders met diverse auteurs, o.a. Robert Anker, Theo van den Boogaard, Frans Claes, Midas Dekkers, Adriaan van Dis, Michèle Elburg-Gaarkeuken, Maarten 't Hart, Rudy Kousbroek, Jan Kuitenbrouwer, Lisette Lewin, Barber van der Pol, Tjit Reintsma, Frida Balk-Smit Duyzentkunst, Hans van Straten, Ida Vos, Frank Westerman.

Briefkaart van Wiel Kusters aan Jacques Klöters; brief van E.F. Verkade-Cartier van Dissel (weduwe van Eduard Verkade) aan Han (?); typoscript van lezing door Guus Kuijer, 2004.

-Roelof van der Schans, Originele illustratie door Roelof van der Schans voor Jehanne van Simone van der Vlucht.

-Erik Slagter, Correspondentie (in kopie) van Erik Slagter met Gerrit Kouwenaar (uit 1971) en Simon Vinkenoog (uit 1966).

-Wilfred Smit, Scripties over Wilfred Smit uit nalatenschap van Wouter Verkuilen. Scriptie door Joop Blokker over Een harp op wielen, 1985. Scriptie door Wim Bronnenberg over De Verzamelde Gedichten, 1986. Scriptie door Aldert Jan van Dijk over poëzie en poetica van Smit, 1987. Scriptie door Jan de Vries over poetica van Smit, 1989. overdruk uit Spektator (1972-1973) over Smit. Ets met portret van Smit door Will Landman. Cassettebandje met SLAA-lezing, ca. 1984 in Paradiso door Frans van Houten en Wouter Voskuilen gevolgd door o.a. een voorlezing van een verhaal van Smit door P. Morel.

-Theo Sontrop, Collectie Theo Sontrop. Correspondentie: R.A. Basart, Paul Beers, Rein Bloem, Onno Blom, J. Eijkelboom, Anna Enquist, Frithjof Foelkel, Jan-Pieter Guépin, Maarten 't Hart, Wim Hazeu, Maaïke Höweler-Van Dalen, Frank de Glas, Bram Kempers, Anton Korteweg, Rudy Kousbroek, Jan Krabbenbos, Ed Leeftang, Thomas Leeftang, Herman Leenders, Henk Romijn Meijer, Cees Nooteboom, Annemarie Oster, Ethel Portnoy, Jean-Pierre Rawie, Rob Schouten, Herman Stevens, Hans van Straten, L.H. Wiener, Wim Zaal, Ad Zuiderent, Joost Zwagerman.

Proza: Oscar van den Boogaard - De heerlijkheid van Julia, Benjamin Constant - Adolphe (opdracht van Cees Nooteboom), Johnny van Doorn - De lieve vrede, Frithjof Foelkel - De pythons en de nachtportier, Maarten 't Hart - De huismeester, Ben Haveman - Alles voor de dakgoot, Rudy Kousbroek - Het meer der herinnering. Anathema's 5, De archeologie van de auto, Jan Kuijper - Denkbeelden, Nelleke Noordervliet - Uit het paradijs, Ethel Portnoy - Bange mensen, Altijd zomer en Rook over Rusland, Rob Schouten - Lusthof, Herman Stevens - Gouden bergen, L.H. Wiener - Shanghai Massage, L.H. Wiener - In zee gaat

niets verloren, L.H. Wiener en anderen - LHW 70: Een liber voor een libertijn, Annejet van der Zijl - Jagtlust, Joost Zwagerman - Het vijfde seizoen, Joost Zwagerman - Transito, Joost Zwagerman - Het wilde westen. Poëzie: Ed Eijkelboom: Twee dochters en een zoon, Wat blijft komt nooit terug, Het lied van de krekel, De Dordtse gedichten, Anna Enquist - De tweede helft, Ed Leeftang - Eenden op één nacht ijs, Late zwemmer, Joost Zwagerman - Roeshoofd hemelt, Inwaarts, De mooiste vrouw ter wereld. Memorabilia: F. Harmsen van der Beek en anderen - Jagtlust, Drukwerk: verschillende visitekaartjes van Theo Sontrop, uitgever bij De Arbeiderspers. Exemplaar van De Koperen Ploert. Exemplaar van Kunst in Utrecht. Tekst 'Een Grand Tour naar Vlieland van Chrétien Breukers. Uitgeknipte interviews met Sontrop en recensies van zijn werk. Boeken zonder opdracht, met knipsels/aantekeningen: Proza: Onno Blom - De conversationalist, Frithjof Foelkel - Onder de pannen, P. Hagers - Inleiding tot het uitgeversberoep, Joh. W. van der Hulst - Boek en druktechniek, Rudy Kousbroek - Anathema's 3, Restjes. Anathema's 9, Lucas Lichtenberg en Bob Polak - Een geschiedenis van Propria Cures 1890-1990, Annejet van der Zijl - Jagtlust (vermeerderde druk), Poëzie: John Donne - Tien liefdesgedichten/Drie preken.

- Gitte Spee, Originele illustratie door Gitte Spee voor Meneer Big gaat naar de haaien.
- Koos Speenhoff, Pasteltekening met portret van Koos Speenhoff, door onbekende kunstenaar.
- Dagmar Stam, Originele illustratie van Dagmar Stam voor Heksensoep en Griezeltaart van Maureen Du Toit.
- Jos Steegstra, deel literaire nalatenschap.
- Jan Stegeman, collectie schrijversportretten.
- Harmen van Straaten, Drie originele illustraties van Harmen van Straaten voor De gelaarsde kat, De nieuwe kleren van de keizer en Super Jan.
- Peter van Straaten, Portret door Marjan de Glopper van Peter van Straaten, verf op doek, 93 x 88 cm.
- Jan en Gertrude Starink. Archief van Jan en Gertrude Starink. Correspondentie met o.a. Athenaeum, Sylvia Bodnár, Maria van Daalen, Tonnus Oosterhoff, Jean-Pierre Plooi, Johan Polak, K.L. Poll, Querido, Jan Willem Stumpel, Leo Vroman, Anthony Wharton. Archivalia m.b.t. De weg naar Egypte (hs, typ., div); (Soms geïllustreerde) handschriften en typoscripten o.a. mbt kunstgeschiedenis (o.m. Rembrandt van Rijn, Der Blaue Reiter), De ketellapper, Dea Mor, Stonehenge, Gedichten 1960-1996, Chronisch (gedichten 1961-2001), De weg naar Egypte, Anch (tijdschrift), Les fleurs du mal (Baudelaire), poëzie van Dante en John Donne en Sapfo, Bodemprocedure, St. Ives alfabet, Too bad or not to bed, het palompelaarboek, Salome (Wilde)
- Notitieboekje met hiërogliefen, cahiers met winkelinventaris; Dossier Theresia-lyceum
- Dossier universiteit, Dossier Herman Gorterprijs 1996, Drukwerk door GS en JS, zoals On Sterne, De weg, zelfgemaakt tijdschrift(?) Op tijd wackre sxiift wiecken met fotocollages. Persoonlijke correspondentie G. en J. Starink 1971-2002. Contracten (o.a. Querido, Athenaeum); Recensies nav De weg naar Egypte.

Archief van Jan Starink met o.m. correspondentie met Will Tromp en Gerard Brom, drukwerk zoals onbeschreven ansichtkaarten en folders over Nijmegen, handschriften en typoscripten (o.a. van De nichtjes van de kardinaal), cahiers met aantekeningen,
-Peter van Straaten, schetsboek met potloodtekeningen.

T

-Thé Tjong Khing, originele illustraties voor de reeks Vos en Haas van Sylvia Vanden Heede, Het raadsel van Rob en Vos en Haas en de Boshaas.

-Oscar Timmers, Literaire nalatenschap van Oscar Timmers (ps. J. Ritzerfeld).

Correspondentie met o.a. Hugo Claus, Tom van Deel, Ivo Michiels, Monika van Paemel.

Aantekeningen, typoscripten, drukproeven en knipsels betreffende De Amazone, De Paardendief en Zee van Marmer. Map betreffende Ako-Literatuurprijs 1987 met correspondentie en juryrapport. Notulen van ledenvergadering De Bezige Bij, 1978 en 1981. Typoscript 'Het laatste interview met J. Ritzerfeld' door J. Heymans, verschenen in De Revisor. Divers drukwerk waaronder Maatstaf (1957), De Revisor (1985), fondscatalogi van De Bezige Bij, 1964-1965. map foto's met diverse portretfoto's, jeugdfoto, groepsfoto van uitreikingsavond Ako-Literatuurprijs.

-Marije Tolman, Originele illustratie door Marije Tolman voor Gewone bijzondere dagen van Sjeffie en Giraffe van Lambert Fortuin.

-Wouter Tulp, Originele illustratie door Wouter Tulp voor omslag van Boris van Jaap ter Haar en illustratie voor Piet en de Piraten van Tjibbe Veldkamp.

-Murat Tuncel, Archivalia van Murat Tuncel. 2 cahiers met handschrift in Turks; bibliografische gegevens; typoscript artikel 'Turkse literatuur in Nederland'; audiovisueel materiaal mbt Tuncel; cd-r en (portret)foto's van Tuncel.

U

V

-Fiel van der Veen, Twee originele illustraties door Fiel van der Veen. Betreft omslagillustratie voor Elegast van Agave Kruijssen en illustratie voor Tjibbe Tjabbes' wereldreis van Harm de Jonge.

-Willem Vermeer, Dagboek uit nalatenschap van Willem Vermeer (1897-1989). 'Dagboek van Club B.' cahier met verslag van een vakantietocht met tent over de Veluwe door 3 kweekschoolleerlingen, 19-29 juli 1915. Opgesteld door Jan Mol, ingeschreven door Jan Rijkens en met 8 illustraties door Willem Vermeer. Brief, meegegeven op de tocht, van de directeur van de Gemeentelijke Kweekschool te Amsterdam, G. Meyer, 1915. Blad van opstel over wandeling buiten Amsterdam, 1913 met illustraties van paardentram en plattegrond door Vermeer.

-S.Vestdijk, Aanvulling op archief van Simon Vestdijk. Brief van Bert Bakker/Daamen aan Vestdijk, 1969; brief (kopie) aan Martin Ros, 196X; 7 aantekenboekjes met medische gegevens en 3 agenda's van 1941, 1942 en 1952 gebruikt als aantekenboekjes, in de agenda van 1941 staan veel aantekeningen betreffende Het wezen van de angst; cahier met handschrift 'Epos beschrijvende de reis van het motorschip 'Kota Inten' van Rotterdam naar Oost-Indië v.v. 1929-1930'; cahier met opschrift 'Rekenschrift van S. Vestdijk' met daarin aantekeningen en ingeplakte plaatjes over menselijke anatomie; blad met Sinterklaasgedicht voor Mieke Vestdijk; kaartje van hotel in Innsbruck met aantekening van Mieke Vestdijk; Oorkonden o.a. voor diverse literatuurprijzen van de gemeente Amsterdam, 1946, 1954 en 1960; Buitenlands erelid van de Vlaamse Academie 1949; Jan Campertprijzen 1952 en 1955; Orde van Oranje-Nassau, 1955; Orde van de Nederlandse Leeuw, 1963; map met contracten van uitgeverij De Bezige Bij 1946-1971, map met diverse contracten 1946-1965, afrekeningen van uitgeverij Nijgh & Van Ditmar 1954-1971, fondslijst Nijgh & Van Ditmar 1971, licentiecontract, 1967.

-A. Viruly, Brief aan A. Viruly van mevrouw J.P.D. Baas-van Dijk (redacteur VPRO omroepblad) en antwoordbrief, 1953.

-Virus, Tijdschriftafleveringen van Virus, nrs. 1,4 en 5. Cassettebandje met opschrift 'Virus. Fresse Poëzie. H.J. van de Bijl. Poetry 15-6-'86. the bank'.

-J.J. Voskuil, Archief van Gerd Busse. Bevat drukproeven en typoscripten met correcties van de Duitse vertaling door Gerd Busse van Het Bureau, Das Büro van J.J. Voskuil. Drukproeven van Duitse vertaling door Busse van werk van o.a. Paulien Cornelisse, Willem Elsschot, Dik Linthout, Karel van het Reve, Ries Roowaan, Bart Somers, Pieter Steinz, Frank Westerman. Correspondentie van Gerd Busse met o.a. Gerbrand Bakker, Gerd Busse met o.a. Amstel Uitgevers, Universiteit van Berlijn, Verlag Busse & Stadeler, Michael F. Bruyn, Europäische Verlagsanstalt, Ulrich Faure, Louis Ferron, Fischer Verlag, Frankfurter Rundschau, Verlag Haag + Herchen, Menno Hartman, Detlev van Heest, Gerhard Henschel, Wim Hottentot, Hermann Hummer, Han Israels, Agnes Kalmann-Matter, Andrea Kluitmann, Stephan Koranyi, Chr. Links Verlag, Dik Linthout, Literatuurmuseum, Joris Luyendijk, Ileen Montijn, Thomas Müller, Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds, Ulrich Nolte, Uitgeverij G.A. van Oorschot, Het Parool, David van het Reve, Jozien van het Reve, Karel van het Reve, Ries Roowaan, Victor Schiferli, Claartje en Pieter Steinz, Suhrkamp, Ronny Tomiska, Unions Verlag, Maria Vlaar, J.J. Voskuil, Lousje Voskuil-Haspers, Frank Westerman, Friso Wielenga en Claudia Zippan.

-Mischa de Vreede, Aanvulling op archief Mischa de Vreede. Enkele typoscripten van gedichten waaronder 'Gedroomde dialogen', 'Bus op de afsluitdijk', en 'Ijselijk', verhaal 'Een glanzende dag in Toronto', 1983. Knipsels van en over Mischa de Vreede, reclaimedrukwerk, foto.

-Theun de Vries, Brief van Theun de Vries aan Jan Arendse, 1952. Dubbelblad met in handschrift van Theun de Vries titelpagina van De schellenboom, inhoudsopgave en opdracht voor J.T. Bremer. Brief van Theun de Vries aan J. Duytschaever, 1992 3 brieven van Theun de Vries aan o.a. Freddie (Tinka) en Truus Oversteegen, 1952-1997. Twee boeken van Theun de Vries met opdracht voor Pieter (P.H.) Vermeulen. Boek Theun de Vries 60. Keuromnibus met opdracht uit 1969. Boek Vincent in Den Haag met opdracht uit 1972.

-Leo Vroman, Brief van Leo Vroman aan de redactie van Michelangelo, VPRO radio, 1994.

W

-Elly de Waard, Illustraties door Marietine Birnie voor dichtbundel De catwalk van de deining van Elly de Waard.

Digitaal: 27 foto's bij Het Vogelhuis, de woning van Elly de Waard.

-Fleur van der Weel, Originele illustraties door Fleur van der Weel, 1 voor Bibi's Bijzondere Beestenboek van Bibi Dumon Tak, 1 voor 'De groeten van Superguppie van Edward van de Vendel.

-Fiep Westendorp, Lap gordijnstof met afbeelding door Fiep Westendorp uit Dikkertje Dap van Annie M.G. Schmidt.

-L.H. Wiener, Typoscripten en handschriften van verhalen van L.H. Wiener. Betreft multomap met opschrift 'Oude verhalen' met typoscripten en handschriften met correcties uit jaren '60 en '70 van o.a. de verhalen 'Black Mollies kijken' (1963), 'Een buisje Alka-selzer' (1969), 'Dagboeken: Max de Jongs en nog een' (1968), 'Eind goed, al goed' (1971), 'Ik ben ook leraar' (1970), 'Seizoenarbeid' (1966), 'U vraagt wij draaien' (1971), 'De vogelman' (1969), knipsels mbt W.F. Hermans (1969) brief n.a.v. interview Ischa Meijer met W.F. Hermans in Het Parool, 7 febr. 1970.

Groot cahier met op voorkant etiket 'Guinness is good for you', hierin handschrift verhalen, gedateerd voorin 19-7-1984 t/m 3-7-1990. Groot cahier met marmeren omslag met handschrift voor De verering van Quirina T. en verhalen gedateerd 1978 t/m 1979 en ongedateerd.

-Henriëtte Willebeek le Mair, Ronde porseleinen schaal met afbeelding van illustratie 'Mijn kleine paardjes', Illustratie in aquarel 'Mijn kleine paardjes', Illustratie in potlood en aquarel van muisje, in lijst.

-Alex de Wolf, Originele illustratie door Alex de Wolf met Dodo's voor In een land hier ver vandaan van Alex de Wolf en Arend van Dam; illustratie voor Help! Een gobbeltgobbeltmonster van Paul van Loon.

X

Y

Z

VERKORT FINANCIEEL VERSLAG
BALANS per 31 december 2018

ACTIVA	31 december 2018	31 december 2017
	€	€
Materiële vaste activa	721.556	1.121.138
Totale vaste activa	721.556	1.121.138
Vorraden	21.780	19.496
Vorderingen	258.079	308.706
Liquide middelen	3.414.579	2.917.992
Totale vlottende activa	3.694.438	3.246.194
TOTALE ACTIVA	4.415.994	4.367.332
PASSIVA	31 december 2018	31 december 2017
	€	€
Totaal Algemene Reserve	340.061	106.870
Totaal Bestemmingsreserves	175.589	248.839
Totaal Bestemmingsfondsen	421.013	156.397
Bestemmingsfonds Aankoopfonds	90.756	90.756
Totaal Eigen vermogen	1.027.419	602.863
Voorzieningen	963.564	443.516
Egalisatierekening investeringsbijdragen	699.422	1.091.848
Totale Langlopende schulden	699.422	1.091.848
Crediteuren	396.820	687.450
Belastingen en sociale premies, schulden inzake pensioenen	45.451	46.021
Overige schulden en overlopende passiva	1.283.318	1.495.634
Totale Kortlopende schulden	1.725.589	2.229.105
TOTALE PASSIVA	4.415.994	4.367.332

CATEGORIALE EXPLOITATIEREKENING

	2018	Begroting	2017
	€	€	€
BATEN			
Directe opbrengsten:			
Kaartverkoop	521.413	215.000	464.630
Overige publieksinkomsten	157.082	87.500	146.476
Overige directie opbrengsten	27.573	17.500	15.210
Indirecte inkomsten	103.066	33.000	31.488
Bijdragen uit private middelen	415.409	200.500	413.586
Totale Opbrengsten	1.224.543	553.500	1.071.390
 Subsidie OCW	2.830.102	2.771.065	2.771.065
Overige subsidies uit publieke middelen	665.725	140.000	664.791
Totale Subsidies/Bijdragen	3.495.827	2.911.065	3.435.856
TOTALE BATEN	4.720.370	3.464.565	4.507.246
 LASTEN			
Salarislasten	1.437.914	1.352.503	1.305.723
Afschrijvingen	399.582	331.510	399.862
Huisvesting	1.334.515	1.207.721	1.236.142
Aankopen	44.945	15.000	42.346
Overige lasten	1.078.941	557.831	1.239.403
TOTALE LASTEN	4.295.897	3.464.565	4.223.476
 Bedrijfsresultaat	424.473	0	283.770
Saldo rentebaten/-lasten	84	0	267
Saldo uit gewone bedrijfsvoering	424.557	0	284.037
Saldo bijzondere baten en lasten	0	0	0
 EXPLOITATIERESULTAAT	424.557	0	284.037
Resultaatbestemming:			
- Bestemmingsreserves	0	0	200.000
- Bestemmingsfondsen	191.366	0	51.263
	191.366	0	251.263
 Afname/Toevoeging Algemene Reserve	233.191	0	32.774

TOELICHTING OP DE BALANS

Grondslagen voor de financiële verslaggeving

Algemeen

Bij de verslaggeving is zoveel mogelijk Richtlijn voor de Jaarverslaggeving RJ640 toegepast zoals dit geldt voor organisaties zonder winstoogmerk.

Subsidiebepaling

De stichting volgt voor de toerekening van de baten en lasten aan de subsidiejaren de subsidiebepalingen van de subsidiegevers.

Algemene waarderingsgrondslag

Activa en verplichtingen worden in het algemeen gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs of de actuele waarde. Indien geen specifieke waarderingsgrondslag is vermeld vindt waardering plaats tegen de verkrijgingsprijs. In de balans, de exploitatierekening en het kasstroomoverzicht zijn referenties opgenomen. Met deze referenties wordt verwezen naar de toelichting.

Continuïteit

De in de onderhavige jaarrekening gehanteerde grondslagen van waardering en resultaatbepaling zijn gebaseerd op de veronderstelling van continuïteit van de stichting.

De stichting moet, als gevolg van het feit dat het Koninklijke Bibliotheek-complex waarin het gehuisvest is vanaf ca. 2026 niet langer onderdak kan bieden, uitzien naar nieuwe huisvesting. Het wordt daarbij ondersteund door het Rijksvastgoedbedrijf en Local. De zoektocht naar een nieuw gebouw, waarbij vestiging in bijvoorbeeld Rotterdam of Utrecht niet uitgesloten wordt, is bij het opmaken van de jaarrekening nog in volle gang.

Grondslagen voor de waardering van de activa en passiva

Materiële vaste activa

De investeringen in materiële vaste activa worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs, verminderd met lineair berekende afschrijvingen, gebaseerd op de economische levensduur. In het jaar van aanschaf wordt naar tijdsgelang afgeschreven.

Voorraden

De voorraden worden gewaardeerd op verkrijgingsprijs. Voorzieningen wegens incourantheid worden in mindering gebracht op de boekwaarde van de voorraden.

Vorderingen

Vorderingen worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde van de tegenprestatie. Handelsvorderingen worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Voorzieningen wegens oninbaarheid worden in mindering gebracht op de boekwaarde van de vordering. De vorderingen hebben een verwachte looptijd van maximaal een jaar.

Liquide middelen

De liquide middelen staan, voor zover niet anders vermeld, ter vrije beschikking van de stichting.

Eigen vermogen

Dit betreft het Stichtingskapitaal en de reserves opgebouwd uit de exploitatieresultaten van de stichting.

Bestemmingsreserves

Dit betreft het gedeelte van het eigen vermogen waaraan door het bestuur een beperkte bestedingsmogelijkheid is toegekend.

Aankoopfonds

Dit betreft een reservering vanuit het verleden ten behoeve van de financiering van aankopen.

Egalisatierekening investeringssubsidies

Investeringsubsidies zijn subsidies voor bestedingen die worden toegerekend aan een aantal jaren waarin de besteding geacht wordt een nuttig effect op te leveren. Op de bedragen in de Egalisatierekening vindt vrijval plaats overeenkomstig de afschrijvingstermijn van de materiële vaste activa waarop de subsidies betrekking hebben. Deze vrijval wordt via de Exploitatierekening ten gunste van het Exploitatieresultaat gebracht.

Voorzieningen

De voorzieningen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde van de uitgaven die naar verwachting noodzakelijk zijn om de verplichtingen af te wikkelen.

Kortlopende schulden

Kortlopende schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Kortlopende schulden worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, zijnde het ontvangen bedrag rekening houdend met agio of disagio en onder aftrek van transactiekosten. Dit is meestal de nominale waarde.

Grondslagen voor de bepaling van het exploitatieresultaat

Algemeen

Het Exploitatieresultaat wordt bepaald als het verschil tussen de ontvangen subsidies, de overige opbrengsten en overige bijdragen en alle aan het boekjaar toe te rekenen kosten. De opbrengsten worden verantwoord in het jaar waarin de diensten zijn verricht, respectievelijk het jaar waarop de opbrengsten betrekking hebben. De kosten worden bepaald met inachtneming van de hiervoor reeds vermelde waarderingsgrondslagen.

Afschrijvingen materiële vaste activa

De afschrijvingen zijn gerelateerd aan de aanschafwaarde van de desbetreffende activa. In het jaar van aanschaf wordt naar tijdsgelang afgeschreven.

Saldo rentebaten/-lasten

Dit betreft de ontvangen en betaalde rente van derden.

Waarderingsgrondslagen WNT

Voor de uitvoering van de Wet Normering bezoldiging Topfunctionarissen in de (semi)publieke sector (WNT) heeft de stichting zich gehouden aan de beleidsregel toepassing WNT en deze als normenkader bij het opmaken van de jaarrekening gehanteerd.

Begroting

De begroting van 2018 is gebaseerd op de begroting uit het herziene Beleidsplan 2017-2020.

Algemeen

Reflectie op 2018 en het financiële resultaat

De resultaten van de stichting hebben zich als volgt ontwikkeld:

2018 positief € 425.000 (begroting sluitend op nihil)

2017 positief € 284.000

De totale opbrengsten zijn in 2018 gestegen van €1.071.000 in 2017 naar € 1.225.000 in 2018. De bezoekersaantallen liggen met 112.059 aanzienlijk boven het niveau van de begroting (55.000) en ook aanzienlijk boven de realisatie van 101.014 in 2017.

Het financiële resultaat is in 2018 vooral beïnvloed door:

- hogere kaartverkoop
- hogere overige publieksinkomsten
- hogere indirecte inkomsten
- hogere overige bijdrage private middelen
- hogere overige subsidies uit publieke middelen
- hogere overige lasten

Kaartverkoop en overige publieksinkomsten

De kaartverkoop en de overige publieksinkomsten zijn in het verslagjaar 2018 gestegen vanwege een flinke stijging van het aantal bezoekers. De stijging wordt met name veroorzaakt door de nieuwe tentoonstelling 'Ik ben Kikker' die eind 2016 gereed was. De overige publieksinkomsten betreft voornamelijk verkoop museumkaarten en opbrengst winkelverkoppen.

Indirecte inkomsten

De indirecte inkomsten zijn hoger dan begroot doordat in 2018 meer loonkosten zijn doorberekend.

Overige bijdrage private middelen en overige subsidies uit publieke middelen

De ontvangen bijdragen voor projecten die niet uit de reguliere exploitatie kunnen worden gefinancierd zijn hoger dan begroot. Het museum heeft bijdragen gekregen van o.a. Stichting Weeshuis der Doopsgezinden, Fonds1818, De Versterking, Huygens ING, Bibliotheek Den Haag, Stichting Lezen, Nederlands Letterenfonds, Mullerfonds, de gemeente Den Haag, Ministerie OCW en particulieren (schenkingen, legaten en crowdfunding).

Overige lasten

Dankzij de hiervoor genoemde bijdragen private middelen en overige subsidies uit publieke middelen konden De Kinderboekenparade 2018, de Kinderboekenambassade, het online platform Literatuurmuseum.nl en advies huisvesting worden gerealiseerd.

In verband met de ouderdom van tentoonstellingen en hogere bezoekersaantallen zijn de kosten voor noodzakelijk onderhoud t.o.v. de begroting gestegen. Een gedeelte van deze kosten is aan de voorziening groot onderhoud toegevoegd.

De inkoop museumkaarten en inkoop winkelverkoppen zijn gestegen vanwege het hoger aantal bezoekers.

Na goedkeuring door de Raad van Toezicht wordt het resultaat conform het voorstel resultaatbestemming 2018 door de directie toegevoegd aan de verschillende onderdelen van het Eigen vermogen.

Het Literatuurmuseum heeft het tweede jaar van de subsidieperiode 2017-2020 goed afgesloten.

Omdat duidelijk is geworden dat het museum t/m 2025 in het Koninklijke Bibliotheek-complex kan blijven, is investeren in en onderhouden van het gebouw en investeren ten dienste van de algemene en museale inrichting dringend noodzakelijk. Tegelijkertijd zet het museum zijn zoektocht naar een nieuw pand voort, als gevolg waarvan investeringen ook dan noodzakelijk zijn.

Activa

Materiële vaste activa

De in materiële vaste activa vastgelegde middelen zijn gedaald van € 1.121.000 ultimo 2017 naar een bedrag van € 722.000 per ultimo 2018. In 2018 hebben geen investeringen plaatsgevonden. Door de afschrijvingen van € 399.000 is een boekwaarde per 31 december 2018 ontstaan van € 722.000. De egalisatierekening investeringsbijdragen daalt analoog aan de afschrijvingen op de materiële activa naar € 699.000 per 31 december 2018.

Vlottende activa

Voorraden

De voorraad bestaat per 31 december 2018 uit materiaal voor de afdeling Collecties.

Vorderingen

De vorderingen bestaan uit nog te ontvangen gelden van scholen, belastingdienst, Stichting Museumkaart en nog te ontvangen bijdragen van diverse fondsen en stichtingen, te ontvangen rente en vooruitbetaalde facturen.

Liquide middelen

De liquide middelen zijn met € 497.000 gestegen.

Passiva

Eigen vermogen

Het eigen vermogen is per 31 december 2018: € 1.027.000. Dit is een stijging van € 424.000 ten opzichte van 2017 als gevolg van het positief resultaat. Het resultaat is verdeeld over bestemmingsfonds OCW (€ 191.000) en de algemene reserve (€ 233.000).

Voorzieningen

Er zijn voorzieningen gevormd voor groot onderhoud tentoonstellingen (ult 2018: € 276.000), groot onderhoud huisvesting (ult 2018: € 654.000), automatiseringsapparatuur (ult 2018: € 22.000) en jubileumuitkering (ult 2018: 11.000).

De voorziening voor frictiekosten (ult 2017: 89.000) is in 2018 vrijgevallen.

Langlopende schulden

De egalisatierekening investeringsbijdragen daalt analoog aan de afschrijvingen op de materiële activa naar € 699.000 ultimo 2018.

Kortlopende schulden

De kortlopende schulden zijn afgenomen. De overige schulden en overlopende passiva bestaan grotendeels uit vooruitontvangen bedragen voor onderhoud en projecten.

Algemeen

Dit is een samenvatting van de door de onafhankelijke accountant gecontroleerde jaarrekening 2018. De samengevatte jaarrekening 2018 is bedoeld om het brede publiek op een beknopte wijze inzicht te geven in de financiële resultaten en gegevens van Stichting Nederlands Literatuurmuseum en Literatuurarchief. Op verzoek kunt u de volledige jaarrekening inzien.